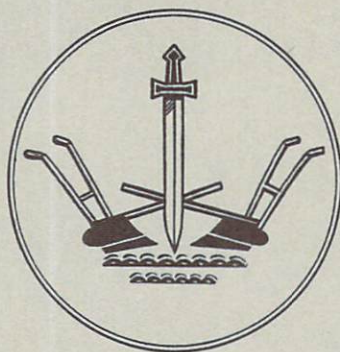

В. ЛІПІНСЬКИЙ: ПОКЛИКАННЯ "ВАРЯГІВ", ЧИ ОРГАНІЗАЦІЯ ХЛІБОРОБІВ?

ВЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ.

ПОКЛИКАННЯ "ВАРЯГІВ", ЧИ ОРГАНІЗАЦІЯ ХЛІБОРОБІВ?

БУЛАВА
ВИДАВНИЧА КОРПОРАЦІЯ В НЬЮ ЙОРКУ.

ВЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ .

**ПОКЛИКАННЯ „ВАРЯГІВ”,
ЧИ
ОРГАНІЗАЦІЯ ХЛІБОРОБІВ?**

Кілька уваг з приводу статті Е. Х. Чикаленка: „Де вихід?”

ВІДЕНЬ 1926.

НЬЮ ЙОРК 1954.

ВИДАННЯ ДРУГЕ

Фотодрук з 1-го видання накладом Видавничої Корпорації
Булава в Нью Йорку, р. 1954.

Перше видання було уміщене в одній книзі з „Листами до
Братів Хліборобів”, виданій Автором у Відні в р. 1926.

Булава, Видавнича Корпорація.
Bulava Publishing Corporation
423 E. 9th St. New York 9, N. Y.

З М І С Т

Розділ I. Загальні уваги.

	Ст.
Метод оцінки варяжської теорії	5
Мірило національної вартости	6
Теорія варяжська, як теорія роспачі і невіри в можливість установлення українськими руками української влади	10
Чи може українська монархія з чужоземним Королевичем і чужоземною гвардією знайти піддержку серед української інтелігентської республіканської демократії?	14
Такою бути могла-б ця інтелігенція лиш тоді, коли-б в цей спосіб можна було валити реально існуючу українську Гетьмансько-монархічну владу	21
Творча роля монархії, як сталої точки опори для всіх консервативних і державницьких сил в нації	27
Теорія варяжська українській ідеї монархічній цю ролю творчу відбірає бо позбавляє її власне сталости, яка тільки з традиції, історичної спадковости і законности (легітимізму) впливає	28
Розділ II. Оцінка варяжської теорії в звязку з двома основними проблемами української політики: як сотворити єдиний український фронт проти існуючих на Україні чужоземних метропольних влад і як в хвилину їх упадку установити свою місцеву українську владу?	
Чи можлива еволюція українського комунізму в напрямі сотворення незалежної Української Держави?	34
Що треба розуміти під незалежною Українською Державою і при яких умовах вона може повстати	42
Проблем „єдиного національного фронту” при будові Української Держави	45
Позитивне вирішення цього проблему можливе лише при існуванні одного сталого Верховного Проводу в нації, і при існуванні українського консерватизму побіч українського поступу	46
Основні лінії ідеології та організації українського консерватизму	50
Негативний „єдиний національний фронт” можливий лише при існуванні одного обекту національної зненависти і при поневоленню одним ворогом всіх класів і станів нації, тоб-то при умовах, яких на Україні нема	60
Розгляд і оцінка трьох основних політичних ідей і методів здобування влади в умовах української дійсности	63
Демократія	64
Охлократія	72
Класократія	85
Небезпеки, які загрожують, єдиній в українських умовах державно-творчій, Гетьмансько-монархічній класократичній ідеї	109

I.

Покликання „Варягів“, чи організація хліборобів?

Кілька уваг з приводу статті Є. Х. Чикаленка: «Де вихід?»

Є. Х. Чикаленко, видатний і заслужений український діяч старшого покоління, один з хліборобів-меценатів дореволюційного інтелігентського українства, шукаючи виходу з нашої руїни, висловився за монархію, як за єдине відповідаючу сучасним потребам Української Нації форму державного ладу.

Погоджуючись що до самого принципу з Автором статті «Де вихід?» — і вітаючи його авторитетний голос в цій справі — ми однак ріжнимось з ним, як в самій концепції українського монархічного ладу, так і в методі, яким має бути заведений цей лад. Для читачів, знайомих зі статтею Є. Х. Чикаленка*) і з «Хліборобською Україною», ясно, в чім Монархія Трудова: класократична і органічна — ріжниться від Монархії, яку має збудувати «з неграмотних хліборобів чужоземний королевич» при допомозі «своєї гвардії» — отже монархії охлократичної і механічної. Так само в іншому місці**) я ширше поясняв, чому методом охлократичним: — при допомозі одного тільки бюрократично-військового державного апарату, опертого не на осілім, матеріально продукуючим і лицарським класом,***) а виключно на «неграмотних» пасивних масах — не можна збудувати на Україні національно-українського, в тім числі і монархічного, державного ладу. Не вертаючи до цих тем, хочу тут зробити кілька уваг про те, який вплив може мати монархічна «варяжська теорія» на організацію та ідейну підготовку цієї першої реальної української національної сили, від якої мусить початись всяке національне державне будівництво на Україні. Бо ж ясно, що ніяка українська державна концепція незалежно від нас сама не зробиться, і навіть проєкт нового покликання «Варягів» вийшов не від Варягів, а від Українця, Є. Х. Чикаленка.

Зразу зазначаю, що об'єктом моїх уваг не будуть суб'єктивні хотіння Автора, які знайшли вираз в його теорії, а тільки сама теорія. В добрій волі і ділами цілого життя ствердженім патріотизмі Є. Х. Чикаленка ніхто з нас — організованих українських монархістів хліборобів — не сумнівається. Але всяка політична теорія, крім виявлення хотіннь її творців, має ще й громадське значіння по тим наслідкам, до яких вона логічно і консеквентно своїми теоретичними предпосил-

*) Вона була надрукована у віденському тижневику «Воля» в р. 1921, потім вийшла окремою книжкою в видавництві «Наша Воля».

**) «Листи до Братів-Хліборобів» — лист 27-ий, особливо ст. 279—281.

***) Про те, щоб цю «гвардію», з якою має прийти «чужоземний королевич», наділити землею напр. старих українських панів і щоб вона таким чином витворила новий осілий військово-лицарський клас землевласників на Україні, в проєкті Є. Х. Чикаленка не говориться і цього очевидно Автор не мав на думці.

нами, своєю внутрішньою логічною структурою доводить. Тому то так часто політичні теорії, що повстають з найкращих хотіннь, доводять на практиці до результатів протилежних намірам їх авторів — тоді, коли вони збудовані на реально невірних предпосилках, або в їх внутрішню логіку вкралась яка небудь непослідовність. Тільки, повторюю, одя об'єктивна сторона «варяжської теорії», і тільки з точки погляду її значіння національного, буде предметом моїх уваг. І коли, при моїй повній і незмінній пошані до особи самого Автора, слово сказане з приводу його теорії буде тверде, то це тому, що і дійсність наша, для якої призначаються всі теорії — не м'яка.

Оцінюючи різні методи державної організації з погляду національного, кожний український монархіст мусить бажати такого монархічного методу, який — тому, що він єсть методом монархічним — сприяв би нашому національному розвитку більше, ніж методи демократично-республіканські. Ця вихідна точка розуміється однакова у нас і у Автора «варяжської теорії». В чім же має виявитись більша доцільність для національного розвитку України методу монархічного?

Характерною ознакою т. зв. «свідомого» дореволюційного українства (говорю лише про Велику Україну) була його однокласність і декласованість. Тільки нечисленні одиниці в ньому намагались якось помирити своє українство зі своїм органічним оточенням — перш за все зі своїм власним класом — а не відриватись, власне завдяки своєму українству, від свого класу. Нечисленність таких одиниць і загальна декласованість українства не давали йому органічного оперття в якійсь органічній групі на Українській Землі. Про жадну з цих груп не можна було сказати, що вона єсть українською і не українською бути не може. В кожній з них — серед поміщиків, селян, робітників, духовенства і т. д. — були «Українці» і «не-українці», при чім перші були в великій меншості і визначались переважно своєю відірваністю від даної групи, своєю революційністю у відношенні до неї та бажанням скинути з себе присущі їй органічні прикмети. Українство в своїй демократичній формі не виявляло повноти стихійних органічних хотіннь не тільки всіх класів Української Нації, але навіть якогось одного її класу в його цілості.

Така неорганічність та однокласність свідомого українства впливала з прикмет, присущих власне демократичному методові його мислення і організації. Придержуючись цього методу, воно мусіло бути обов'язково поступове: — революційно-бунтарське, або ліберально-розлагательське — і було опертє не на вірі в свої власні сили (про себе самих свідомі Українці були здебільшого досить поганої думки), а на вірі всякої демократії у всесвітній поступ, впливаючий з неминучої перемоги вродженого людині добра, і на вірі в автоматичну творчість «народа». Але що демократами поступовцями були на Україні теж і не Українці, то в результаті «свідоме» українство репрезентувало тільки частину одного невеличкого боку реального українського життя: самих тільки українізованих демократів.

Як всяка демократія в колоніальній країні — де громадський лад і порядок спірається на чужому метропольному державному апараті — так і демократія українська, власне завдяки своєму українству і завдяки російськості державного апарату, була зовсім позбавлена обов'язку мишлення про те, якими силами в реальному житті нації будуватися і удержуватися цей порядок і лад. Навпаки вона виспеціалізувалася на придумуванню способів, якими можна нищити лад і порядок: як треба робити або бунт і революцію, або як цей порядок різними мирними способами розкласти та руйнувати. Для неї було зовсім байдуже, чим реально живуть і куши держаться реальні українські люде, бо вся її увага була звернена на будуччину, на фабрикування таких, опертих на вірі в «поступ і народ», утопійних програм, що мали автоматично своєю неминучостью знищити реально існуючу дійсність і так само автоматично сотворити Україну та поробити з людей на Україні Українців, хоча би по звістній формулі, що «соціаліст, який не додумався до українства і Українець, який не додумався до соціалізму — це люде, які ще не додумались до кінця», і т. д. Розуміється таких органічних націй — яких би єдиною національною ознакою, чи так би сказали національною професією, був поступовий демократизм, соціалізм і революція — на світі не буває. Кожна органічна нація, крім елементів, виспеціалізованих на руйнуванню громадського ладу, мусить мати і елементи, виспеціалізовані на будові і удержуванню цього ладу. Особливо нація т. зв. «поневолена», колоніальна, якої буття чи небуття залежить не стільки від її здатности до руйнування, на чужім державнім апараті опертого, громадського ладу чужого, скільки від її уміння збудувати на місці чужого, опертий на своїм державнім апараті, громадський лад свій.

Завдання монархічного методу організації зробити те, чого не в стані зробити метод демократично-республіканський: повернути органічну структуру Українській Нації. Кажучи фігурально і вживаючи парламентської термінології: до її гіпертрофованого «лівого» боку додати атрофованій «правий» бік; розпочати будову України від землі а не від повітря, від того що на Україні було і єсть, а не від того, що колись на Україні має бути. Бо всі нації поневолені скрізь і завжди визволялись не «з ліва» тільки «з права»: не тоді, коли вони на місце існуючого чужого ставили проєкти утопійного будучого, а тоді, коли вони чуже усували відбудовою в новітніх формах свого колишнього, традиційного, старого; коли вони, борючись за стару традицію національну, за свої старі «права і вольности», вкладали в цю традицію реально можливий новий зміст, а не тоді, коли во імя утопійних новин вони відкидали і поборювали стару традицію національну.

Повернути органічну структуру Українській Нації це значить зміцнити її підстави, її коріні, її позитивну, по минувшині одічену, стихійну, традиційну національну свідомість і, відповідно до цієї реальної позитивної національної свідомости, відповідно до степені восприймчивости пасивних мас обмежити негативні, на руйнуванню цієї традиційної національної свідомости побудовані,

більш або менш революційні пориви поступового демократичного українства. Тільки тоді це демократичне українство зможе проявити побіч негативних і свої позитивні реформаторські прикмети; тільки тоді воно перестане лише руйнувати і «творити» як досі: в порожнечу; воно стане тоді поступом од чогось реально існуючого, а не так, як досі: від нуля.

Іншими словами національне завдання творчого українського монархізму зводиться до національного відродження і організації в українських національних формах основних консервативних елементів нації, без яких існування реальної органічної нації неможливе. Під цим треба розуміти: не організацію по демократичному методу якоїсь «правої» ура-патріотичної партії, яка буде дуже права, коли буде при владі і стане крайне ліва, коли треба буде валити чужепартійну і так само патріотичну владу — а організацію консервативних по своїй природі, тоб то посідаючих щось до страчення і не бажаючих цього тратити, матеріально продукуючих, а заразом здатних до самооборони, войовничих лицарських елементів, якими при сучасних наших умовах можуть бути тільки відповідні елементи класу хліборобського. Крім того: організацію консервуючого і оберігаючого громадський лад та порядок, дисциплінованого державного апарату, якого функції на Україні виконували досі державні апарати чужі і без якого Держава Українська може існувати лише на папері. Отже організація консервативного по своїй природі реально існуючого на Україні хліборобського класу, який своєю класовою організованістю і силою має, в порозумінню з іншими класами, покласти перші реальні закони Української Національної Держави — і організація виконуючого та оберігаючого ці закони понадкласового державного апарату, непохитно відданого персоніфікуючому Національну Державу Українському Монархові — ось те, що має зробити монархічний метод організації нації і чого не може зробити метод демократично-республіканський.

Щоб консерватизм український міг виконати свою ролю при відбудові органічної структури Української Нації він мусить бути сильний. Бо роля ця безмірно тяжка. Він мусить захистити Україну від сторонніх сил, які толерують фіктивні «України» — совітські чи тарновські — але будуть поборювати всіма силами Україну реальну. Він мусить вгамувати і обмежити занадто поступові та руйнівницькі пориви націоналістичної, соціалістичної і всякої іншої «свідомої» української демократії. Він мусить врешті — вгамувати і обмежити такі самі пориви, тільки в протилежний бік, місцевої російської та польської реакції. Бо не забуваймо, що традиційна стихійна українська національна свідомість здержуючих консервативних сил на Україні була дуже слаба. Наша демократична і колоніяльна минувшина довела до того, що, не можучи дати собі ради сам з українською анархією, консерватизм на Україні мусів прийняти форми російські та польські. І тому всякий раз при зрості цієї анархії — коли вона під проводом демократії приймає українські національні форми — консерватизм український має все тенденції, при своїй внутрішній українській слабості, опертись на сторонні метропольні сили, перетворитись в російську та польську реакцію. В цім лежить причина факту,

чому через голову слабого консервативного — знищеного українською демократією — українського Гетьманства, Україна докотилась до російської та польської реакції, які вилились знов в їхні старі на Україні форми: російської охлократії та польської демократії. Бо нації, які не здатні возстановити і задержати те, що вони реально по своїй минувшині вже можуть мати, падають не вверх, як думає наївно демократія, а вниз: до того, що вже було, а не до того, що має колись бути.

Демократично-республіканський метод не в стані дати консервативним елементам українським міцної організованої сили. Він розбиває їх органічну класову єдність і перетворює їх в найглушшу — бо в антидемократичну — демократичну партію, що демократичними засобами намагається безнадійно побороти демократію, як цього класичний приклад бачимо хоча б в сучасній Польщі. Тільки монархічний метод, опертий на певних сталих і непорушних принципах та зберігаючий класову органічну єдність консервативних елементів, може дати силу всякому — а тим більше так слабому і незорганізованому, як наш — консерватизмові.

Отже нашим мірилом національної вартости всякої української монархічної теорії єсть: 1. чи сприяє вона возстановленню органічної структури виспеціалізованої досі на руїницітві і демократично-однобокої Української Нації; 2. чи сприяє вона національному відродженню та організації в українських національних формах місцевих консервативних державно творчих елементів; 3. чи дає вона цим елементам необхідну для виконання їх тяжких завданнь міцну — ідейну та організаційну — силу.

З таким мірилом національної вартости підходимо ми і до монархічної «теорії варяжської».*)

*) Щоб уникнути непорозумінь, підкреслюю, що все значіння монархічного ладу не вичернується тільки одним одним мірилом його вартости. Отже неправдою буде, коли хтось про нас скаже: вони монархісти тільки тому, що хочуть зорганізувати українські консервативні елементи. Натомість правдою єсть те, що ми монархісти ще й тому, що тільки монархія в формі класократичної може виконати оце необхідне для нашої нації завдання. Про різні форми монархії, про різну вартість цих форм для розвитку духової і матеріальної культури, зокрема про ту форму монархії — трудову і класократичну — якої ми бажаємо і т. д. і т. д., була і буде мова в інших місцях. Повторяти все це при кожній нагоді неможливо. Взагалі треба пам'ятати, що політик письменник не в стані ніколи дати повної картини того, що він хоче представити. Коли наприклад портретист може представити цілу поверхню людського тіла принаймні з одного боку (не можучи одначе представити її одночасно зо всіх боків), то політик чи соціолог, говорячи про безмежно складне громадське життя, все мусить обмежувати себе представленнями тільки поодиноких частин цього життя. Здатности і сумлінности читача полишається все пам'ятати при тім про цілість так, як оцю цілість даний політичний світогляд — при розгляді її з різних боків і можливо у всіх її частинах — собі уявляє. Як, розглядаючи в портреті напр. руку, не треба думати, що людина складається тільки з одної руки — так, читаючи про якусь одну частину політичного життя, не треба думати, що воно — в уяві даного письменника, чи репрезентованого ним напрямом — тільки оцю одною частиною все вичернується. Ці прості річі на жаль у відношенню до громадських справ дуже часто забуваються. Оцінюючи тут «варяжську теорію» з погляду національного, я говорю тільки про один бік монархічного ладу: — його відношеня до консерватизму — тому, що власне цей бік має для нас з погляду національного дуже велике значіння.

»Українським монархом — пише Є. Х. Чикаленко — не може бути свій, бо на своєму ми, по своїй недисциплінованості, не обєднаємося, не помиримося, а знов тільки якийсь Варяг, як в старовину; якийсь чужоземний королевич, що матиме за собою піддержку якоїсь держави, прийде з своєю гвардією, привезе своїх, а не московських «фаховців» чи «спеців» і поведе політику понадкласову, понадпартійну і зорганізує державу з неграмотних хліборобів, як це зробили в наші часи чужоземні королевичі в Греції, Румунії, Болгарії, а приклади культурних народів, як Фінляндії, Прибалтійці, Чехи та інші, що зорганізувались в республіки, до нашого неграмотного народу не підходять.»

З погляду возстановлення органічної структури Української Нації ця теорія є теорією повної зневіри і розпуки. Бо тільки коли прийняти за доказане, що Українці, по своїй фатальній національній вдачі, на свому Монархові, піддержаному власними українськими консервативними силами — тоб то на своїй власній національній владі — ніколи не помиряться, коли вони самі з себе не в стані ніколи такої влади витворити, можна весь тягар сотворення Української Нації і Держави перенести на «чужоземного королевича і його гвардію». А що буде, як такий королевич не появиться, або прийшовши не захоче творити України? Бо ж при такій концепції і перше і друге залежить тільки від нього, а не від волі Української Нації.

Безмежна розпука цієї теорії впливає з того, що вона побудована на нашій негативній традиції національній, на тому дійсному історичному факті, що всі позитивні спроби Українців сотворити свою власну національну владу, сотворити власними силами свою державу, звичайно кінчались невдачею. Але ж негативні історичні традиції існують на те, щоб їх не повторяти і вони ніяк не можуть служити підставою для позитивної акції. Коли дотеперішні державно-творчі українські спроби були неудачні, то хто хоче знов повторяти таку спробу мусить, уникаючи старих помилок, розвивати те, що в цих спробах помилкою не було, а не відкидати саму можливість такої нової позитивної спроби тому, що попередні не вдавались. Як же відкинути по прикладу «варяжської теорії», всю нашу позитивну традицію національну (хоча би за Гетьмана Богдана Хмельницького) і взяти тільки традицію негативну, то і висновки з негативних предпосилок слід робити тільки негативні, а саме, що нації української не було, нема і бути не може.

Бо й справді, як з таких предпосилок зробити висновок, що з нас націю зроблять Варяги? Який розумний Варяг захоче ставати для Українців своїм, захоче українізуватись, коли Українці мають таку основну і незмінливу національну вдачу, що правити ними не може свій, бо на свому вони ніколи не помиряться. І коли б Автор варяжської теорії, вийшовши з негативних історичних предпосилок, був в своїх дальших выводах послідовний, то він би легко побачив, що в нашій історії всякий варяжський метод державного будівництва держався так довго, як довго Варяги не ставали власне Українцями. Бо про «українство» перших варяжських Князів, які по старшинству

кочували собі зі своїми дружинами »гвардіями« з одного княжеського стола на другий, починаючи від стола Муромо-Рязанського до Галицького, можна говорити приблизно в такій самій мірі, як і про українство київських генерал-губернаторів. Коли ж ці Князі перестали бути кочовими адміністраторами земель і племен між Балтійським і Чорним морем, коли вони осіли в своїх землях, коли вони свої князівства зробили дідовими в своїх родах, а не так як досі спільним володінням цілого Рюрикового роду, і коли під впливом оцієї осілості і дідовості стали вони та їхні, осівші так само, дружини дійсно, як в князівстві Галицько-Володимирському, українізуватись — проти них зараз вибухло підняте »татарськими людьми« »народне повстання«. Проти них — Варягів своїх, вже українізованих — покликано Татар: — Варягів чужих, ще не українізованих — тому, . . . що для Українців монархом »не може бути свій, що вони на своєму ніколи не зможуть помиритись« . . .

І мабуть, зі своєї точки погляду, наш новий сучасний Варяг Раковський добре робить, що твердо не піддається всяким спокусам українізації. Приклад нащадків старих Варягів — проти яких він зааранжував національне українське повстання саме тоді, коли вони почали українізуватись — мусить бути для нього поучаючий. Але навряд чи з української національної точки погляду слід пропагувати повторювання варяжського методу і навряд чи, розпочавши нашу казку безконешник від »в а р я ж с ь к о г о початку«, можна дійти з нею до українського кінця . . .

Без »Варягів«, тоб то без зайшлих більше рухливих і активних елементів, ніяка нація не обходилась і обійтись не може. Коли ми придивимось наприклад до сучасної правлячої верстви в Чехії (де серед самого тільки офіцерства по чеським даним більш 40% Німців) чи Польщі, то бачимо, що велика частина цієї верстви чужоземного і то дуже недавнього походження. Тим більше коли мова про початки, про народження нації. Але ж чи при народженню, чи при дальшій її розвитку нація не робиться самими »Варягами«. Вона єсть завжди результатом взаємовідношення двох сил: сили зайшої активної і сили місцевої пасивної. І нація повстає тільки тоді, коли »Варяги« асимілюються, коли вони зливаються з місцевими, созвучними їм, бажаючими власної влади елементами, коли вони своєю активністю прискорюють процес повстання такої власної місцевої національної влади. Коли ж вони правлять самі »при допомозі своєї гвардії і піддержки чужої держави« — так як це звичайно бувало на Україні — то вони не мають потреби асимілюватись. Навпаки: вони, опинившись серед маси безголової, позбавленої елементів з інстинктами власновладности, асимілюють цю масу до себе; вони денационалізують все те активне і творче, що виділяє з себе ця маса, вони витягають з неї всі живі соки і оставляють при ній тільки елементи пасивні і всяку здекласовану, до нарікання і руйнування тільки здатну, »демократію«. Варяги в тій формі, якими їх хоче бачити »варяжська теорія«, не возстановлять, а далі руйнуватимуть органічну структуру Української Нації.

Варяжська теорія тільки тоді могла би бути творчою, коли б її почати з першої фази: підготовки місцевого ядра, біля якого може розпочатись асиміляція майбутніх Варягів, а не з фази другої: їх закликування — тим більше, що це друге, власне кажучи й непотрібне, бо вони й самі прийдуть так, як віками йшли з усіх усюд на багату чорноземну Україну. З кого ж має скластися оце місцеве ядро? Розуміється з елементів созвучних Варягам, тоб то з елементів, які хочуть робити те саме, для чого потрібні і Варяги, і яким для здійснення цього хотіння потрібне збільшення їх сили притоком сил нових. З нащадків старих вже місцевих Варягів мусить в першій мірі скластися оце ядро. Тільки національна асиміляція оцих нащадків старих Варягів (наших місцевих російських та польських, а поруч них також зросійщених та спольщених елементів) може спричинитись до національної асиміляції Варягів нових. Без цього прибуваючі на Україну нові Варяги будуть, як і досі, приставати до Росіян або до Поляків. Коли Українцями не стануть і як Українці на Україні не вдержаться старі «пани», то напевно не стануть Українцями і «пани» нові. Навіть хоч би їм за це обіцувати престол, як це робить монархічна «варяжська теорія», або пропонувати їм доходи з «дніпровських юрөгів», як це робить наша «практична» демократія. Бо нація наша не єсть ще в періоді перед-буття. Вона вже була народилась, вона вже мала свою історію, свою традицію, вона вже мала своїх батьків. Розуміється можна цих батьків виріктися, як це робить наша демократія, але перемінити їх і намагатись бути народженим вдруге — неможливо.

Основний проблем дальшого буття або небуття Української Нації полягає в тім, щоби з того матеріалу, який ми вже одідичили по нашій історії створити свою власну національну владу, встановити свого Монарха, завершити повну національну асиміляцію нащадків Варягів старих і в той спосіб твердо задовбити в голову всім Варягам новим, що Україною може правити тільки свій. Тільки тоді всі ці майбутні Варяги стануть дійсно Українцями і будуть творити українську державу і українську гвардію, а не правити як досі Україною при помочі чужої держави та чужої гвардії. І тільки тоді розпочатий вже процес народження нашої нації буде завершений і ми перестанемо бути нацією недорозвиненою, яка не може ані зовсім вмерти ані вдруге народитися.

Чужоземні королевичі в Греції, Румунії, Болгарії тільки тому поставали Греками, Румунами, Болгарами, що у всіх цих націй бажання власної національної влади перемогло безсилля цю власну владу створити. Чужі династії появились там не тому, що вони були чужі, а тому, що в своїх бажаннях мати як раз свого Монарха, ці невеликі нації мусіли піти на уступки сильним державам; були державно за слабі, щоб встановити собі свою власну династію. Але честь і гордість національна лягла в основу всіх цих монархій. Бо на почуттю чести і гордості — як це вже давно зауважив Монтескьє — власне спіраються монархії. І тільки на позитивній традиції національної самоповаги, національної здатности до правління собою, а не на негативній традиції національного безголов'я і

національного безсилля може бути збудована всяка національна Монархія.

Без своєї власної української консервативної сили, бажаної власної національної держави, власної національної влади, свого а не чужого Монарха — сили лицарської і разом з тим матеріально продуктивної, з високо розвиненим почуттям національної честі, гордості, послуху і дисципліни — не тільки не засимілюються нові Варяги, але навіть і ті нові наші державно творчі активні елементи, які виділятимуться з пасивної української маси, не удержаться при Україні, а будуть асимілюватись консервативними силами чужими. Історія наша буде і далі йти дотеперішнім шляхом. Українство на Україні буде, як сила політична (за винятком одиниць) ділом несерйозним, пайдократією, зайняттям для дітей або дитвакуватих. Кожний, виступаючий на арену історії, новий український клас, пошумівши за днів своєї молодості в українських національних формах, буде денационалізуватись в міру того, як прибуватиме йому розуму, достатків і влади. Так зденационалізувались колись ці наші князі, що були українськими »Байдами« на Запорозжжі і поставали польськими Яремами Вишневецькими, як перестали »байдкувати«. Так зденационалізувалась наша шляхта, що була українською поки козакувала і перестала нею бути, як устатковалась, взялась до хозяйства та до державних справ і як не стало Великого Богдана, що соціальної та політичної »статечности« один умів надати національно українські громадські та державні форми. Так зденационалізувалось і наше козацтво, ставши діловитим дворянством; так само врешті може зденационалізуватись і теперішня надія України: новий, виступаючий саме тепер на арену нашої історії, селянсько-хліборобський клас. Він закине свої романтичні »китиці і оселедці«, свої »вільні козацтва«, свою »отаманщину«, своє опозиційне бунтарство, коли дійде до державного розуму, забажає закріпити за собою здобуту ним »земельку«, захоче взятись до продуктивної праці, присмирить своїх бандитів уголевних і бандитів політичних — одно слово, коли з класу ферментуючого, революційного він стане класом статечним, консервативним і коли одночасно поважного, організованого та дисциплінованого консервативного українства . . . як не було, так і не буде . . . *)

*) Схема цього хронічного у нас історичного процесу така: 1. проти місцевих, репрезентуючих вже якусь чужу державу, консервативних елементів підіймається новий, бажаний влади, революційний і ще не зденационалізований стихійно-український клас. 2. Приймаючи метод організації демократичний і республіканський, він побиває місцеві консервативні елементи при допомозі бунту народних мас. 3. З хвилиною коли його перемога вже наближається, коли він хоче закріпити за собою здобуту владу та землю і створити власну українську державу — проти нього, во ім'я їм же проголошених демократичних соціальних і національних ключів, більше крайній демократи підіймають ці ж самі народні маси. 4. Не посідаючи уміння влади старих консервативів, розданих і розбитих прийнятим ним демократичним методом організації, цей новий український консервативний клас розуміється не може сам впоратись з напором нової, більше крайньої української демократії і, щоб рятувати своє фізичне існування, вступає в сліди своїх попередників: приймає чужу державність і чужі консервативні організаційні форми, які йому дають ним же вигнані, а тепер ним же назад покликані старі консерватисти і разом зі своїм бунтарським демократизмом позбувається він і свого українства. В

Пробним каменем для всякого українського консерватизму буде його здатність впоратись власними силами: 1. з руйнівною діяльністю української демократії, 2. з місцевою російською та польською реакцією, яка все змагатиме до того, щоб разом з українським демократичним руйнівством знищити і саму Україну.

В першій своїй частині це тяжке і складне завдання може бути виконане тільки тоді, коли українські консервативні елементи будуть настільки сильні, щоби вгамувати українську демократію, але одночасно і не винищити її; дати їй змогу проявляти свою поступову і реформаторську національну та соціальну діяльність, але так, щоб діяльність ця не руйнувала нації та держави; щоб демократія українська могла критикувати існуюче і боротись за будуче, але одночасно, щоб шанувала вона авторитет сталої та незмінної — і тому монархічної — української національної влади і твердо знала, що за порушення цього авторитету, за всяке «повстання проти Гетьмана» зустрине її з боку оберегаючих авторитет влади консервативних елементів безпощадна кара. В частині другій завдання українського консерватизму буде виконане тоді, коли він не винищить, а навпаки збереже, національно засмілює і включить в свої ряди місцеві російські та польські (чи русофільські та польнофільські) економічно і політично творчі елементи, а також аналогічні елементи чужоземні, що знов почнуть йти на зруйновану та вилюднену Україну. І коли громадські і матеріально творчим хотінням цих елементів, їх органічній потребі ладу, порядку та праці він дасть вихід в українських національних та державних формах.

Ці два завдання нерозривно сполучені між собою. Бо тільки вгамуванням українськими силами українського демократичного руйнівства, тільки авторитетною власної української національної влади, власного Монарха, можна знищити місцеві реакційні бажання знайти таку авторитетну владу поза Україною, чи то в Росії, чи то в Польщі. І тільки включенням в свої ряди, витворених органічним недорозвитком нашої нації, місцевих русофільських та польнофільських елементів зможуть українські консерватисти зміцнити свої ряди, розвинути бракуючий досі українству консервативний орган та спричинитись тим самим до завершення органічної структури і до

той спосіб демократичне українство було і єсть на Україні переходною стадією від місцевої анархічної примітивності до посадою консервативні елементи, а разом з ними і свій традиційний історичний досвід, російської та польської державної і національної культури.

Тільки один Богдан Хмельницький — який сам належав до статечної, переважно тоді шляхецької по своему походженню, частини козацтва і який перед повстанням не був демократичним розлагателем польської держави а «вірним (як це він сам підкреслював) Маєстатові королівському» старшиною (по теперішньому кажучи: «російським генералом») — зумів дати відпорну сиду українським консервативним елементам і в той спосіб покласти фундаменти під Українську Націю і Державу. Класократично-монархічна, а не демократично-республіканська організація нового революційного козацького класу і приєднання до України розумною політикою («віддаючи добром за добро», а не «камінням за хліб або гадюкою за рибу» — як сказано в Гетьманським Забезпеченю, виданим пинській шляхті) останків старих місцевих консервативних шляхецьких елементів, що новому козацькому класові дали свою стару державну культуру — ось основні два пункти Україно-творчої діяльності Великого Гетьмана.

національного дозріння України. Коли ж з демократичним руйництвом — зо всякою отаманщиною, бунтарством та розлагательством — можуть впоратись на Україні лише чужі — перш за все російські та польські — державні сили, то існування Нації Української це літературна утопія, це зайняття для «трьох тисяч варятів, з яких одні будуть писати, а другі читати», як зовсім слушно схарактеризував в іншій місці таке українство сам Автор варяжської теорії.*)

Оцю нашу українську квадратуру кола варяжська теорія хоче розв'язати при допомозі нашої демократії. «Найпростіше і найшвидче — пише Є. Х. Чикаленко — здійснити ідею Української Монархії можна було б тоді, коли б цією думкою перейнявся наш державний центр, тоб-то Рада Республіки та уряд на чолі з С. Петлюрою, до голосу якого прислухаються всі». Цей уряд мав би, на думку Автора, «захопитись ідеєю Української Монархії», «поробити відповідні заходи що до кандидата на Гетьмана-Монарха», «з цим гаслом піти на Україну» і «коли С. Петлюрі доля послужить і йому пощастить вигнати московських гнобителів», то він «складе владу» перед чужоземним королевичем і його гвардією тому, що ці чотири роки досвіду повинні були його, С. Петлюру, переконати в тім, «що Української Держави ніхто свій збудувати не може».

Не буду тут говорити про те, чи наша демократія взагалі в стані «вигнати» з України яких би то не було «гнобителів». Чи власне демократія здатна довести до якогось позитивного результату визвольний рух нації, що не має ані одідишеного по попередніх стадіях розвитку власного державного апарату, який би ця демократія могла опанувати, ані власної, чи матеріально заінтересованої в існуванні української республіки чужої фінансової буржуазії, з якої ця демократія могла би кормитися. Без створеного не демократією державного апарату і без своєї чи чужої буржуазії, заінтересованої в нічим необмеженій спекуляції на республіканським устрою даної нації — ніяка демократія перемогти не може. І це власне, а не більша грамотність народу, як підкреслює Є. Х. Чикаленко, відріжняє демократію нашу, що не має на чім сидіти і чим кормитися і тому все мусить бути в приймах то у демократії російської, то у демократії польської, від демократії наприклад чеської, що має за собою власну сильну і багату буржуазію, потрібуючу для необмежености своєї спекуляції репрезентованого демократією республіканського ладу.**)

*) Американська «Свобода», ч. 118 за р. 1922.

**) При нагоді, хоч це до теми оцих моїх «уваг» не відноситься, хочу підкреслити велику небезпеку, яка грозить нам від змагання оправдати доцільність для нас республікансько-демократичного методу організації прикладом Чехії. Переховання в Чехії великого числа нашої молоді, яка бачить чеську сучасність і не «яне чеської минувшини, та оперування гаслами чеського «політичного реалізму» ще збільшують цю небезпеку, бо «реалізм», який під цєю привабливою фірмою переноситься з чужого ґрунту, не рахуючись з реальними умовами ґрунту місцевого, стає найгіршого гатунку утопією. Про це маю поговорити ширше в іншій місці, тут хочу зазначити тільки головні пункти, що відрізняють нас від Чехії і що роблять для нас нездійсними ті результати, яких досягла при допомозі демократичного методу організації чеська республіканська демократія. 1. Україна мусіла б бути перенесена зі степового коридору між Азією та Європою, на якому вона лежить і який все вимагатиме від неї сильної мілітарної організації, в захищену горами долину в Центральній Європі, де можна національно

близно стільки же неграмотних що і Україна, а проте має свою республіку, якою править демократія тому, що в необмеженій експлуатації

існуювати, займаючись тільки всякими мирними промислами та де культивуючи, зростаючого лише при монархії, військово-лицарського духу серед нації. Чим для Чехів були, та в інших формах і тепер єсть, нацифістичні міщанські організації, тим для нас була, та в інших формах і тепер мусить бути, хайборобська, але разом з тим військова і лицарська козаччина. Дуже шкідливими для нашої нації були б змагання замінити серйозну та можливу у нас лише при монархії готовність до серйозної війни — ерзацькими гімнастичними парадми та виравами нацифістичної демократії, добрим тільки для «безкровного» способу здобування власної держави там розуміється, де такий спосіб можливий. 2. Замість все перериваної традиції державно-національної, яка не дала досі остаточно сформуватись нашій нації, ми мусіли б мати так як Чехи до половини XVII століття свою стаду Монархію, під владою якої вже тоді Чехи органічно сконсолідувались і стали нацією. 3. Після денационалізації нашої старої аристократії, ми мусіли б задержати такий сильний, як в Чехії, міщанський клас, який свої органічні здібности до власної цехової класової організації переніс на організацію національну і який своїм національним консерватизмом весь час надолужував руйнінські гріхи чеської демократії. 4. Ми б мусіли бути в Росії та Польщі таким самим окремим Коронним Краєм, яким були Чехи в Австрії і політична боротьба за права цього Коронного Краю — як в данім випадку за возстановлення державного права Чеського Королівства — мусіла б витворювати серед місцевих неукраїнських, чи денационалізованих елементів спільну всім мешканцям України правно-державну свідомість і таке почуття територіальної окремішности, з яких виросла можливість державної самостійности демократичної Чехії. 5. Наше «демократичне національне відродження» мусіло б відбуватись так як чеське в правовій державі і супроти нації, якої державна влада тоді розкладалась і падала і на якій можна було здобувати позиції» шляхом демократичного розкладу падаючої держави, а не в державах полуправових (як Польща) або неправових (як Росія) і супроти нації, яких сила експанзивна не менша від нашої і які власне нас, а не ми їх, побивають демократичним розкладом; іншими словами, коли б ми від Чехів перейняли їх демократичний метод організації, то супроти Росії та Польщі ми б опинились не в ролі Чехів а в ролі австрійських Німців, або в ролі Словаків, коли б останні задумали при допомозі «чеського демократичного реалізму» визволитись з під теперішньої влади «чеських реалістів». Крім того треба пам'ятати, що таке почуття національної окремішности, яке було супроти Німців у чеських народніх мас і на розвитку якого до степені зневажистости виросла чеська демократія — у нас існує тільки в Західній Україні супроти Поляків і його нема на Великій Україні супроти Великоросів. Тому у нас тільки метод класократично-державницький з монархічною персоналіфікацією державної і національної окремішности (як колись напр. в Баварії у відношеню до Прусії) — а не метод демократично-націоналістичний зі спекуляцією на національних інстинктах народніх мас (як в Чехії у відношеню до Німців) — може дати позитивні для розвитку нації результати. 6. Наша демократична самостійність мусіла б бути наслідком такої не нами веденої війни, яка б знищила одночасно Росію і Польщу так, як чеська самостійність виникла зі знищення Антантою Австрії та Німеччини, і дуже не «реально» єсть пропонувати метод організації нації, яка виросла з упадку з сусідніх держав, для нації, яка має і буде мати діло з сусідніми державами в періоді їх зросту та відродження. 7. На час, коли ми будем стосувати у нас чеський реальний метод демократичного відродження, треба щоб хтось забрав нам всіх наших Махнів, бо навряд, чи їх владість «зорганізувати»... «демократичним усвідомлюваням» і «шкільними матицями». 8. Врешті наша демократична республіка замість п. Петлюри мусіла б мати Президента Масарика, що зрештою теж би нам нічого не помогло, бо метод політичної організації нації який держиться тільки геніяльністю провідників єсть методом випадковости, методом абсолютною недоладним. Підтвердження цієї істини знаходимо в цій же самій Чехії, де, дуже подібна до сучасної, гуситська демократія опинилась в повній анархії і стала себе вирізувати не сугірше ніж демократія українська після смерги свого геніяльного провідника Яна Жижки.

мексиканської нафти — експлуатації можливий тільки при нікчемнім і безсилим республіканським уряді — заінтересовані чужоземні капіталісти, які тому власне ці демократичні уряди фінансують і тим дають їм можливість купувати «вірних урядові республіканців». Про це я писав ширше в іншому місці і тут повторити цього не буду.

Так само не буду зупинятись на певній неясності концепції, чому це С. Петлюра і його центр мають виконувати завдання Варягів: чужоземного королевича і його гвардії. Бо коли ці Варяги дійсно сильні, то вони допомоги п. Петлюри потребуватимуть хіба як української декорації, і не п. Петлюра, а вони «виганятимуть з України гнобителів». Коли ж ці Варяги безсилі, то п. Петлюра був би божевільний, як би, здобувши владу власною силою, він передав її безсилим Варягам. Зрештою ані такого божевілля, ані «вигнання гнобителів» од п. Петлюри і від демократії сподіватись не можна і тому, поминаючи цю неясність, перехожу до основної думки варяжської теорії.

Над місцевими консервативними державно творчими силами треба поставити хреста, бо вони «чужі»: російські або польські. Їх треба замінити Варягами, а щоб ці Варяги могли стати Українцями, ролю українських консерватистів монархістів мають почати грати демократи республіканці. Республіканська демократія повинна перестати бути республіканцями, соціалістами та революціонерами і повинна перелицюватись в те українське монархічно-консервативне ядро, біля якого має розпочатись асиміляція україно-творчих Варягів — ось основна думка варяжської теорії, висловлена нашою термінологією.

Чи це можливо? Чи може українська демократія, яка не в стані збудувати своєї республіки, якої вона хоче, збудувати монархію, якої вона не хоче і хотіти не може. Власне з цієї невірної — на мою думку — предпосилки, опертої на вірі в монархізм республіканців, випливає ще нова небезпека варяжської теорії для практики реального життя.

Українська демократія не хоче і не може хотіти української монархії перш за все завдяки своєму примітивному імперіялізмові: нічим не обмеженому і зажерливому бажанню влади, яке лежить в основі її мишлення, творить всю суть її діяльності та ідеології. Ці люде вірять, що розвиток людства в напрямі демократизації і бажання українського народу, які в цьому розвитку знайдуть своє завершення, фатально і автоматично приведуть до сотворення «демократичної України». Вони — українські демократи — власне єсть представниками на Україні цих надприродніх, кермуючих людською сил, і союз з цими силами мусить забезпечити їм остаточну перемогу, довести їх автоматично до влади. Тільки під впливом оцієї віри вони додумались до українства: покинули свої скромні російські посади для призначеної їм «соціалістично-науковим» небом провідної посади в народній, більше менше соціалістичній Україні. І раптом їм — людям демократичного «провідіння» — пропонують розбити всі свої надії і всю свою віру, вернуться назад до своїх скромних посад і добровільно передати владу чужоземному королевичові. Розуміється висказана кимсь колись думка, що краще бути добрим шляхтичем в монархії,

ніж поганеньким князем в республіці, має велику льоґічну рацію, але тільки для тих, хто здатний відчути свою смішність в становищі такого князя. Загіпнотизована своєю раціоналістичною »науковою доказаною« демократичною доктриною, яка вповні відповідає її ірраціональному і примітивно-варварському хотінню влади, українська демократія цієї своєї смішности ані побачити, ані навіть зрозуміти не в силі.

Не проводячи тут розуміється ніяких анальоґій: — це нагадувало б трохи обуреня дикунів, коли б їм запропоновано, щоб вони, при зустрічі і боротьбі з озброєними в карабіни європейцями, навчилися перш за все самі добре стріляти, замість посилати на європейців своїх заклінателів і маґів. Щоб дикун перейняв і навчився використовувати історичний досвід цивілізації мусить пройти якийсь час. Щоб українська демократія переконалаась, що нація росте і розвивається від того що вже було і єсть, а не від того, що має колись бути — що держави будуються обмежуваням зажерливости, анархізму і розбещености тих, хто їх будує, а не прикриванням і оправдуваням всіх цих руїницьких прикмет різною демократичною (націоналістичною, соціалістичною і т. д.) балаканиною та писаниною — вона мусить перед тим добре попектись на здобування влади і вичерпати до решти всі позички »під будучу Україну«. Крім того вона мусить тоді задержати своє хотіння України, а не »змінити віхи« та не додуматись, чого доброго, до »не українства«, коли українство її бажання влади не задовольнить, коли воно в її очах »себе не оправдає«. У всякому разі сподіватись, щоб ці люде примітивного необмеженого імперіялізму, знаходячого собі вираз в їх містичній вірі у всякі раціоналістичні доктрини, прийняли добровільно методи імперіялізму обмеженого, культурного, опертого на послуху авторітетам та на історичнім досвіді — і почали замість неможливої української республіки творити можливу українську монархію — це, на мою думку, утопія.

Коли б у демократії був оцей патріотизм, який бачить в ній варяжська теорія і який має примусити її передати владу »чужоземному королевичові« — іншими словами, коли б у неї вже виробилась була під впливом досвіду здатність обмежувати свій необмежений і розперезаний імперіялізм во ім'я загального добра, тоб то здатність задовольнятись таким становищем в державі і нації, яке її реальним здібностям відповідає, — то вона цю здатність могла була проявити вже не раз. Хіба знищення зародків української дисциплінованої армії, вже в самих початках революції, не було ділом демократії, що не хотіла поступитись своїми отаманськими посадами перед спеціялістами військового діла та думала що і без армії »революція« забезпечить їй владу на Україні? Хіба повстання проти Гетьмана було викликане дійсно ображеними »самостійницькими« почуваннями тих, що ще в початках революції самостійників називали зрадниками і провокаторами? І хіба не одинокою його причиною було бажання необмеженої влади та вроджена всякій демократії сверблячка скакати вище себе, користуючись слабостью тих, хто має обовязок хворих на таку сверблячку за фалди держати? І невже ці люде, що свою патріо-

тичну кар'єру зробили на валеню зачатків української з державної, консервативної, монархічної влади, можуть стати раптом творцями і фундаторами цієї влади?

Оця повна відмінність хотіннь монархічного консерватизму і «свободолюбивої» республіканської та поступової демократії — відмінність, яка «переконуванням» не піддається — мусить зразу викопати провалля між «Варягами» і тими, хто на думку варяжської теорії має їх національно засмілювати.

Асимілюватись до себе, зливатись з собою, можуть тільки елементи созвучні, а не протилежні. Розуміється не можна допустити, щоб варяжська теорія мала на думці Варягів «гохштаплерів» або маіяків самодурів, в уяві яких і для яких одні лиш «дурні хохли» являються відповідним полем їхньої «політичної діяльності», неможливої у всякої іншої організованої і себе поважачої нації. Але коли ці Варяги будуть такими, якими їх хоче бачити Є. Х. Чикаленко: людьми серйозними, владоздатними, вихованими в монархічній дисципліні та послухові авторитетам, то їм буде неможливо не то засмілюватись, але навіть знайти спільну мову з нашою анархічною демократією. Відношення Німців, покликаних Центральною Радою, до цієї же самої Центральної Ради, може бути з цього боку раз на завжди поучаючим прикладом.

«Національній асиміляції» при допомозі перемальовування вивісок у Києві можуть піддаватись тільки залякані і страшно бажачі торгувати «бакалейщиками». Але ніякий шануючий себе Варяг за обітницю «доброго гешефту» на Українця себе перемальовати не дозволить. Коли нащадки старих Варягів — місцеві російські та польські, чесні та не гешефтарські, консервативні елементи — ніколи не асимілювались та не українізувались надіями заробітку на проєктах української демократії (вона навпаки їх відштовхувала і прищеплювала їм до українства органічну огиду), а завжди тільки місцевою традицією національною: українською минувшиною, а не українською будучиною — то так само тільки відроджена традиція національна і тільки консервативні та класократичні верстви, в яких ця традиція знаходить свою оборону і свій вираз, можуть засмілювати прибуваючих на Україну державно-творчих Варягів нових.

«Чужоземні королевичі» в Греції, Румунії, Болгарії — про яких пише Є. Х. Чикаленко — могли без приниження себе, чесно і достойно, стати Греками, Румунами, Болгарами тільки тому, що престол, на який вони сіли, був оточений пошаною і пієтизмом відродженої серед нації традиції національної. Але який шануючий себе «чужоземний королевич» захоче сісти при допомозі української демократії і серед цієї демократії на український престол Гетьманський (іншого поки що Наддніпрянська Україна по своїй минувшині не оддічила і тому реально до роспорядження не має) — престол, що його сама ж ця демократія весь час осмішати, опаскудити і оплюгавити намагалась . . . Чи люде, що свою популярність в очах «народу» здобували лайкою українських Гетьманів і опльовуванням нашої гетьманської монархічної традиції національної можуть стати раптом відновителями цієї традиції і оборонцями українських Монархів-Гетьманів?

А без відродження нашої власної місцевої монархічної традиції національної, що у нас має тільки форму Гетьманства — монархізм український — це єсть ідея повітряна. Позбавлений оцього свого органічного ґрунту, він стає літературною утопією того самого ґатунку, що на будуче «спасення України», під гаслами неґації та руйнування сотвореного вже в минулім, фабрикує в своїх писаннях наша демократія.

Врешті ще про одну рису демократії забула варяжська теорія. Національна асиміляція всяких чуженаціональних, в тім числі варяжських елементів, може відбуватись тільки тоді, коли репрезентанти місцевої національної ідеї по лицарськи служать цій ідеї і тому зі щирою любовю приймають в свої ряди всіх, що їм в цій службі помагає, хто ряди їхні збільшує та зміцняє. В цьому між иншим лежить секрет великої асиміляційної сили нашої козащини, в лицарському — як я називаю, класократичному — періоді її існування. Але чи може бути асиміляційна здатність у демократії, яка ідею національну монополізує виключно для себе; яка не служить ідеї Нації, а навпаки: ідею Нації повертає на службу собі; яка претендує до влади і проводу тільки тому, що вона одна єсть єдине «народня» і «патріотична», що вона і тільки вона репрезентує «дійсний український народ» і дійсну «любов до України», що вона одна єсть істинно-українська...

І ось цьому підприємству, обрахованому на доходи зі спекуляції українським демократичним патріотизмом — підприємству «єдиного демократичного національного фронту», для якого кожний Українець, не член цього підприємства, єсть «Москаль» або «Поляк» — пропонують раптом не тільки зріктись свого монополю, але й ще всіх доходів од народолюбства і патріотизму. «Була у нас одна добра посада, та й ту Поляк забрав» — казав мені колись про Митрополита Андрея гр. Шептицького один галицький демократ. Не думаю, щоб демократія наддніпрянська, далеко більше демократична ніж галицька, згодилась уступити те — що в її мишленю єсть тільки «добрими національними посадами», або як каже п. Винниченко «смачним державним шпрогом» — «чужоземному королевичу і його гвардії»...

Українська демократія могла б признати реальну владу тих чи инших Варягів тільки тоді, коли б вони заімпонували їй своєю силою; коли б вони її, як розбрикану і пусту дитину, привели до пуття і поставили на місце. Перші наші Варяги, як оповідає літопись, довго вагались, чи йти на заклик Новгородців, бо боялись «їх звірного обичаю і праву». Але раз прийшовши, вони прийнялись нещадно виновників цього «звірного обичаю» — всяких руйників і ворохобників — втихомиряти. Не инша доля жде і сучасну демократію, коли б вона прийняла варяжську теорію і згодилась на закликаня серйозних Варягів. Але власне тому варяжська теорія єсть в її серйозному виданню для наших демократів неприємлема.

Отже, чи не краще було б, замість без надії на успіх пропонувати демократії щоб вона покаялась і сама себе висікла, оставити їй спокійно ту роль необхідного для життя нації ферменту — ролю для якої од віків Бог її сотворив на світі. Бо біда не в тім, що ми має-

мо демократію, а трагедія наша і нещастя в тім, що ми маємо лише демократію: що ми маємо тільки сили поступові і руйнуючі, а не маємо власних національних сил здержуючих та будуєчих. І велика небезпека од варяжської теорії для практики нашого життя та, що ця теорія не тільки руйнівний монополі репрезентації нації при демократії залишає, але ще й додає їй такі завдання, яких вона по природі своїй виконати не в силі.

Найбільше, чого від нашої демократії во ім'я добра нації можна вимагати — це, щоб вона визнала авторитет українського Гетьмана-Монарха і тим дала змогу українському консерватизмові абсорбувати і унешкодливити на Україні (як не потрібну вже по втихомиренню власною владою демократичного руйництва) російську та польську реакцію; іншими словами, щоб вона дала змогу, обмеживши свої бажання суверенної влади, нарешті дозріти і сконсолідуватись Українській Нації. Але ж цього можна вимагати від демократії тоді, коли консерватизм український буде в силі сам свою монархічну ідею здійснити. Перекладати здійснення цієї ідеї на демократію, це тільки збільшувати її зненависть до нас — консерватистів монархістів — та комплікувати її найнебезпечнішу хворобу: манію великості. Бо ж власне з нашої дотеперішньої слабости впливає вся зненависть до нас і все руйнівне завзяття української демократії, маніякально переконаної, що тільки вона одна »репрезентує і спасає Україну«. Чи різні такі демократичні твори, як »Молода кров«, »Голос землі«, »Відродження нації« і т. д. і т. д. — чи всякі »національні повстання« проти власної держави і всякі »виключування« нас з посеред »нації« — були б можливі, коли б ми, яких ці »твори« намагаються осмішнити, а ці повстання і »революції« в нівець обернути, були дійсно сильні?

Демократія знуцається тільки над слабими і безборонними. Така її природня вдача і таке може навіть її покликання: відроджувати знущанням сили ослаблених. Але чи зможемо ми стати сильними і чи зможемо ми тільки цим єдиним шляхом здобути пошану для себе і авторитет серед демократії, коли свої завдання ми будемо перекладати на її плечі?

В однім тільки випадку могла б наша демократія прийняти »варяжську теорію«. А саме, коли б на Україні дійшли знов до влади місцеві державно творчі консервативні елементи і коли б якийсь »чужоземний королевич« дав себе використати в характері руйнника українського монархізму: в характері такого фіктивного »монарха«. при помочі якого і при непопулярності вже гасла »соціалізації землі«, чи йому подібного, можна було б »валити« реально існуючу українську монархічну владу. Власне невеличка спроба здійснення »варяжської теорії« вже на еміграції вповні підтверджує оцей прогноз.

Коли по глибокій кризі, яку викликала серед нас катастрофа кінця 1918 р., удалось нам з великим зусиллям відновити і далі продовжувати нашу тяжку працю ідейного та організаційного об'єднання українських консервативно-монархічних хліборобських кол, то весь »патріотичний« порив новоявлених »монархістів« з »Соборної України«

пішов на бажання зdiskредитувати і знищити оцю нашу працю. Під прапором власне «варяжського монархізму» розпочалося звичайне українське демократичне руйнування хоч невеликого і не ідеального, але посідаючого вже свою традицію і вже реально існуючого, воімя «ідеального» і нового, але утопійного і безґрунтового будучого: повторення в карикатуральних формах «повстання проти Гетьмана і проти панів» — тільки вже не в старих привичних костюмах демократично-республіканських, а в зле допасованих і вульгарних костюмах «демократично-монархічних». Розуміється такого результату своєї теорії напевно не сподівався її Автор, і з цим найновішим (та навіть найгіршим) способом демократичного (тільки зі спекуляцією не на соціалізмі, а на «монархизмі») будування «Соборної України» — який видумали її редактори — ані він, ані той «чужоземний королевич», під іменем якого оце «будування» відбувалося, судячи по дійшовшим до нас звіткам, вповні і без застережень не солідаризувались.*)

*) Методи боротьби і аргументи редакторів «Соборної України» нічим, хіба тільки більшою хаотичністю і нелюбовістю, не ріжнилися від методів цілої української демократії. Їх боротьба з «лівими» може тільки служити доказом, що не можна побороти ліву демократію демократією правою, бо демократ лівий завжди розумніший від демократа правого, хоч би тому, що він більше консеквентний. Знов же їх боротьба з нами, це повторювання старих і банальних демократичних фраз. Отже «помічники» українські це розуміється не хлібороби, а «хлібодіи», і сотворена цими «помічниками» вся інтензивна хліборобська культура, якої розвиток підготував реальний ґрунт для національного відродження України, це така дурниця, про яку «патріотам» говорити навіть не випадає. Сучасна Гетьманщина, найбільше реально існувала форма української державности, це розуміється діло «не українського уряду» і «російського генерала». Єдина надія «Соборної України», це так само як і у есерів, «середняк», який тільки придбав собі тут вже не «соціалістичний», а милий і симпатичний «дрібно-буржуазний» епітет. Що на цій достойній всякого поважання і дуже потрібній, але по природі своїй інертній та пасивній «середняк» масі спіралось досі все, що нищило вимагаючи активности і організованости Україну — про це демократи «монархісти» з «Соборної України» так само розуміється мало думали, як і демократи есери з «Нової України». Предки місцевих «панів» і самі ці «пани» розуміється «зрадники України», хоч навряд чи панам редакторам «Соборної України» вдалось би документально доказати, що їхні предки тільки те й робили, що вірою і правдою служили Україні; історія принаймні останнього століття каже, що вся різниця між цими двома категоріями предків була тільки в чинах і жалуваню, а з історії століть попередніх можна лише довідатись, що значно менший відсоток «зрадників України» був власне між «панами», як між «не панами». Звичайна ультимативна вимога, ставлена чужими урядами козацьким борцям за Україну: — шляхту, яка єсть між ними, видати, чернь розпустити — доказує, що власне не «середняк», не те, що було посередині між шляхтою і черню, було для ворогів України найстрашніше....

Як личить всяким патріотично-демократичним публіцистам послуговалась «Соб. Україна» і перекручуваням чужих думок. Аристократією ми скрізь і завжди називали правлячу провідну верству, без огляду на її походження — ці панове підсувають нам поняття аристократії в значінню родовому і сміються з власних дотепів, роблених при цій okazji. Демократією ми ніколи і нігде не називаємо «народ» який демократією ціколи і нігде в світі не буває, а тільки таку правлячу провідну верству, якої одною з головних ознак єсть те, що вона править при помочі обдурювала народу — ці панове підсувають нам поняття демократії власне в неправдивому значінню «народа» і, як всі демократи розуміється, беруть перед нами оце «народ демократичний» в оборону. Врешті характерно, що одним із авторів «Листів від українських хліборобів до української інтелігенції» (їх завданням було спародіювати мої «Листи до Братів-Хліборобів») був п. В. Н. Андрієвський, заслужений педагог з Полтави, який — коли там в 1917 р. закладалась хліборобсько-демокра-

Коли якась ідея зі свого природного ґрунту, на якому вона повстала, переноситься на ґрунт для неї неприродній і стає власністю зовсім иншого типу людей, то завжди при цьому вона приймає форми потворні і карикатуральні. І варяжська ідея такі несподівані наслідки вже дала, а в будучині ще більше може дати тому, що будову української монархії при допомозі Варягів вона хоче оперти не на монархічних по своїй природі і консервативних елементах.

Але негуючи природніх українських монархістів, може варяжська теорія в инший спосіб спричинитися до монархічної організації наших державно і національно творчих сил? Перед відповідю на це питання придивімся, з кого і як можуть скластися ці сили.

Щоб уникнути при такому аналізі убийчого для всякої не фантастичної політики самодурства, треба позбутися перш за все одної, надзвичайно у нас поширеної конвенціональної брехні. Вона каже, що носителем української національної свідомости єсть селянство і що Україна ділиться на два табори: Українців — репрезентантів селянства (при чому йому надаються різні назви: «трудового народу», «дрібно-буржуазного середняка», «революційної маси» і т. д.) і не Українців — репрезентантів не селянства. Від перемоги першого табору має залежати існування України.

Правда натомість нашого реального життя така, що селянство — говорю тут тільки про Велику, Наддніпрянську Україну — в своїй масі ніякої національної свідомости ще не має і не може мати хоч би тому, що воно, як клас, до старої національно свідомої України ніколи не належало. Воно тільки тепер може «зукраїнізуватись», може, як свідомий і активний чинник, увійти в склад Української Нації тоді, коли сила, яка дасть йому політичну ідеологію і політичну організацію буде по своїм національним тенденціям українська. І такі національно українські сили, які намагаються селянству цю ідеологію і цю організацію дати — однаково як сили демократичні, так і не демократичні — належать поки що в своїй величезній більшості не до селянства, а до тих верстов, з яких колись складалася Українська Нація і серед яких в покалічених формах останки колишньої національної свідомости заховались. Отже належать вони до шляхти (дворянства), козацтва, духовенства, міщанства, вишповшого зо всіх цих

тична партія і коли я стояв за те, щоб ця партія була власне хліборобською і щоб їй дати тільки назву «хліборобська» — виступав дуже гостро в характері «всеукраїнського націоналіста» проти «класовости» партії та цієї мною пропонованої назви. Зате в «Соб. Україні» він, вже в характері «хлібороба» і «середняка» виступив проти мене, як проти «інтелігента» і поміщика. Поза заразливою пошесть демократичного руйніництва не бачу, як тоді так і тепер, инших причин такої сталої опозиції з різних фронтів і не даючи до неї особисто ніякого приводу, дуже жалую, що п. Андрієвський в той спосіб виладоує свою цінну енергію. Взагалі сумні рефлексії викликає це все. Коли в своїй — по мірі всіх сил і розуміння виконуваний — громадській праці зустрівеш замість поважної критики чи дискусії блазеньські квіни якогось пана Батеровича-Безпалка і йому подібних, то не береш цього дуже до серця, бо знаєш, так би сказати, «природу» цих панів. Але коли подібне до цього зустрічаєш в «правій» і «патріотичній» «Соборній Україні», то треба вже справді великого зусилля, щоб не признати слушним вислів Є. Х. Чикаленка про сучасне демократичне українство, як про зайняття «трьох тисяч варятів...» з тим додатком, що несерйозність єсть тою основною прикметою, по якій відбувається «натуральний добір» оцих «варятів»...

станів, урядництва і врешті до т. зв. інтелігенції, яка уявляє із себе здекласовану мішанину всіх цих ріжних верстов і ріжних класів.

Не забуваймо, що й Великий Селянський Син Шевченко всю свою духову культуру і національну свідомість одержав не від селянства, а від українського «кающогося дворянства». І що його велич та геніяльність проявились в тому, що він своєю стихійною силою та енергією замінив безсилля та плаксивість, перейнятого ним від цього «кающогося дворянства», українського національного світогляду. Так само і теперішні селянські сини свідомість національну не виносять з дому, а одержують її в тім не селянським оточеню, серед якого вони виховуються і де їх свідомість дозріває. Одно слово: не селянство творить Україну, не воно свідомо виділяє з себе борців за неї, а недобитки старої України, що в масі не належать до селянства, намагаються прицепити селянству українську національну свідомість і хочуть при помочі його великої сили збудувати Україну.

Крім цієї брехні що до якости селянства, треба позбутися й другої брехні, що до кількості. «Сорок мільонів», які своєю масою, своїм числом мають сотворити Україну — це така сама брехня, як і українська національна свідомість цих мільонів. Ніколи і нігде пасивні маси своїм числом ні одної нації та держави не сотворили. Вони можуть тільки дану національну ідеологію і дану державну організацію або восприйняти, або не восприйняти і тоді, при її безсилости, проти неї бунтуватись. Але творити ідеологію та організацію вони по природі своїй не здатні. Творчість ця — це завжди діло певної активної меншости, складеної з двох частин: місцевої, яка під впливом ріжних причин і в ріжних історичних добах в неоднаковому числі з посеред пасивної маси на даній території виділяється, і зайшлої, яка своєю більшою активністю цей процес диференціації викликає та прискорює і з оцим місцевим активним ядром при сприяючих умовах — залежних від характеру цього ядра та методу організації нації — в одну національну цілість зливається.

Хто покладає надії на національну і державну творчість пасивної селянської більшости, робить — тільки в протилежний бік — ту саму помилку, що і варяжська теорія, яка свої надії покладає на національну і державну творчість тільки одної зайшлої частини активної меншости. Всі, хто Україну буде тільки «на народі», муситимуть для здійснення цієї будови завести на Україні «уложеніє» Царя Олексія Михайловича, по якому «бито кнутами і засилано на Лену» кожного, хто себе добровільно запродував другому в рабство. Цей оригінальний спосіб поширюваня свободолюбства був викликаний тим, що люде свобідні мусіли виконувати тоді державні повинности (які в моменти будови держав зовсім не бувають «смачним пирогом» руйнуючої держави демократії) і що тільки запродання себе другому в холопство од цих тяжких державних повинностей звільняло. Хай же наші «народники», які во імя пасивних мільонів «середняків» і «трудоого селянства» легковажать і викидають за борт «національного фронту» десятки, сотні і тисячі не середняків і не селянства, готують, коли у них стане на це сили, «кнуту і зсылку» для «народа». «Кнуту і зсылку» на той дуже правдоподібний случай, що цей «на-

род» волітиме, як і за людей татарських, спокійніше і його пасивній вдачі більше відповідаюче холопство в Росії або Польщі, ніж вимагаючи од нього більших жертв і більшої активності мобілізацію в «народну» українську армію. Або, хай змінят, коли можуть, свій не природний для України метод організації нації.

Який має бути цей метод — вказує нам наша минушина. За козаччини не тільки не треба було «бити кнутом» людей, щоб вони захотіли бути свободними, а навпаки треба було добре пильнувати реєстрів козацьких, щоб між свободних козаків не залізли ці, які на честь бути свободними ще собі не заслужили. Але бо метод організації козацтва не був «народній»: — ані охлократичний, опертий на використання, а потім муштруванню «кнутом і зсилкою» пасивних мас, ані демократичний, опертий на їх обдурюванню.

Козаччина була класократією, тоб то такою — в українських умовах найбільше до влади здатною — аристократією, яка тому, що вона себе за аристократію уважала, ставила вимоги перш за все до себе, а не до народних мас. Вона не перекладала своїх державних обов'язків на народ, а давала сама приклад народові, як треба ці обов'язки виконувати. Вона не йшла за народом, а вела народ за собою. Вона не принижувала себе до середняків, чи під-середняків, а тягнула всіх їх на верх — до себе. Вона не покладала надій на народню творчість, а сама творила, сама давала народові свій творчий порив. І врешті, хоч більша її частина була зайшлими «Варягами» по походженню, але ці «Варяги» були вже асимільовані, вже зв'язані органічно — подружжями, володінням землею, звичаями, мовою і т. д. — з місцевою пасивною масою, і тому — не механічно, не страхом, не своїми чужими варяжськими «касками» — а своєю органічною близькістю до пасивної маси вони поривали її за своїми хотіннями, за своїми ідеалами . . .

Катастрофа прийшла для нас тоді, коли по знищенню козацької аристократії, Україна залишилась з мільонами селянства. Завдяки оцим завеликим мільонам елементів пасивних і пропорціонально до них замалій кількості елементів активних, ми докотились до руїни державної і національної. І власне вся історична вага сучасного моменту лежить в тому, що якраз тепер ця трагічна для нас пропорція починає мінятись. Під впливом передвоєнного колоніального насичення України, розвитку матеріальної культури, далі війни, революції і багатьох інших причин, стали знов з посеред розворушеної людської маси на нашій території виділятись в великому числі нові елементи активні. Оця наша нова майбутня аристократія, майбутня провідна і правляча верства — оця активна меншість, а не пасивна більшість — це і єсть єдина реальна, національно і державно творча сила України.

В руках цієї нової сили лежить наша будучина, як нації і держави. Від методу її організації залежить ця будучина. Він мусть цій новій аристократії нашій дати таку силу, щоб вона могла потягнути за собою до України мільони пасивних мас. Коли нова українська аристократія своєю внутрішньою організованою силою не захопить для своєї державної і національної творчості цих пасив-

них мільонів — коли вона як сила українська не здобуде собі морального авторитету і сили матеріальної — її заборбує знов Росія та Польща, і знов мільони »українського селянства« лишаться мільонами, але України з цими мільонами як не було так і не буде...

Кожний хто уважно приглядався до оцієї нашої майбутньої аристократії знає, що з нею, коли вона буде взята в залізні карби дисципліни і організації, можна не тільки Україну збудувати, а, мовляв, і »світ завоювати«. Але позбавлена дисципліни і організації ця майбутня аристократія наша це руїники найгіршого гатунку. Без »Бога, Батьківщини і Авторитету« вона в масі своїй продається кому угодно: »чи бити Турків, чи бути на службі турецькій«, і коли б дійшла вона до влади в позбавленій світського (монархічного) і духовного (релігійного) авторитету самостійній Україні, то залле вона цю Україну кровю, грабіжом, злодійствами та злочинами і врешті сама себе перереже, обезсилить і стане здобичею сусідів. А ці сусіди з тих — що могли би бути у нас не отаманами, не президентами, не військовими диктаторами, одно слово не суверенними правителями, а прекрасними офіцерами України — пороблять, як це вже бувало, своїх унтер-офіцерів, своїх найкращих слуг — найкращих, бо сильних та спосібних і взятих одночасно в карби хоч і чужої, але міцної дисципліни та організації.

Так само, як і її історичний прототип: — зародки козаччини в XVII ст., і як взагалі кожна така новонароджена активна верства у всіх націй і у всіх часах — ця майбутня аристократія наша »сильна тілом, але слаба розумом«. Іншими словами: сильна своєю безмірною сліпою енергією і слаба умінням цю енергію організувати, конденсувати, до одної цілі направляти та повертати її на творчість а не на руйнування. Сильна вона своїм стихійним хотінням влади, поширення, здобування і безмежно слаба умінням: як цю владу здобувати, як свій стихійний примітивний імперіялізм відповідним методом організації реалізувати...

І ось розум: — методи і форми організації — цим нашим новим активним елементом намагаються надати (крім сил чужих, не українських) дві свідомі, посідаючі свої методи організації, українські сили. 1. Українська демократія, включаючи сюди і її два охлократизуючі крила: ліве — яке думає, що Україну можна збудувати при допомозі народа, граючи на почуттю народніх зневажистей соціальних, і праве — яке думає, що »підняти народ за Україну« можна, граючи на почуттю його зневажистей національних. 2. Українська класократія — отже останки старого і зародки нового, першого і основного хліборобського земельного консервативного класу; місцево-українські останки старого російського державного апарату, вояки і урядовці, звиклі до державної дисципліни та організації; далі духовенство, що позбулося старого бюрократизму і врешті найбільше культурна та патріотична, здатна до панування над своїми імперіялістичними інстинктами інтелігенція, яка, замість несерйозного і руїницького »суверенного« отаманства, боліє серйозну, почесну і творчу ролю служебно: роллю освічених і по лицарському вірних, чесних та дисциплінованих слуг Нації і Держави.

На державну організацію — тоб то власне на організацію тих нових активних елементів, які єдині можуть українську державу сотворити — а не на спекуляцію емоціональними інстинктами «народних» мас — звернена перш за все увага класократії. Тому до форми держави вона привязує таку велику вагу. Тому, знаючи, що від цієї форми залежить метод організації нової нашої аристократії, вона хоче монархії, бо від монархії починалось існування всіх держав, бо тільки монархія одна зможе зорганізувати і дисциплінувати оцю нашу майбутню національну аристократію. Тому врешті бажаючи щиро злитись з цією новою аристократією, українська класократія не може зробити цього, потураючи, як демократія, її руйнівним та анархічним інстинктам, а навпаки: під умовою, що ця нова аристократія признає необхідність дисципліни, організації і послуху авторитетам, без якого ніяка організація неможлива. Класократія по природі своїй може існувати тільки тоді, коли замість старої державности російської буде нова і краща державність українська, а не українське патріотичне самовирізування і в результаті знов широкий степ і дике поле.

Між цими двома реально існуючими свідомими українськими силами мусить вибрати у нас кожний, хто хоче брати участь в нашому політичному житті. Але перш ніж говорити про політичну акцію цих двох сил в їх відношеню до наших нових активних елементів і вплив який на цю акцію — і значить на організацію нашої майбутньої національної аристократії — може мати варяжська теорія, хочу зробити два побічні екскурси.

Помиляється, на мою думку, Вельмишановний Автор варяжської теорії, кажучи, що діло Великого Богдана упало тому, що він був для Українців «свій». Воно держалось, поки він був живий. Держалось тому, що це був єдиний державний муж в нашій новітній історії, який зумів зорганізувати українську здержуючу і кермуючу консервативну силу і при помочі цієї сили опанувати розбурхану українську стихію. Це був єдиний державний муж, який не кланявся «в пояс на всі чотири сторони» глушій і розбещеній юрбі, погорджуючи нею одночасно в душі і тільки бігаючи по неї хитрими очима: чи придбав він собі серед неї оцими поклонами популярність? Це був єдиний і справжній народолюбець, який власне тому, що цілим своїм горячим і чесним серцем любив свій нещасний народ, не потурав його глушоті, ліннєвству і руйнівнєвству, а намагався розвинути і зміцнити те, що в цьому народі було розумного, працьовитого, творчого. Тому так радо йшли йому на поміч всі, що так само, як і він, розуму, праці і ладу для України бажали. І він не відштовхував їх, не платив їм «камінням за хліб і гадокою за рибу», як це робили перед ним і по ньому всі наші «патріотичні» руйніники.

Його діло упало після його смерти тоді, коли його наступники, замість удержати зроблене вже ним, замість задержати дану вже їм для України точку опори — замість затвердити ділчине монархічне Гетьманство, як сталу і незмінну, живу і реальну персоніфікацію України — стали за для «хтивости і заздроси уряду», під

покришкою патріотизму, оцю свою власну національну владу руйнувати. Оці нездержані нічим в своєму примітивному імперіялізмі суверенні руйнники, зпочатку видирали цю владу собі взаємно з рук, шукаючи все кращих і більше патріотичних Гетьманів, аж врешті докотились до чужоземного Царя, який своєю силою завів дійсно на Україні лад — але не український . . .

Організації здержуючих консервативних сил, а разом з тим і існування міцної держави, не можна собі помислити без установа такої одної, твердої і непорушної точки, біля якої всі консервативні, здержуючі сили могли би обеднатись і витворити в той спосіб базу, підставу, для дальшого органічного і ритмічного розвитку держави і нації. Наприклад Англія в своїй монархії має повну свободу всестороннього розвитку, але цієї точки опори — якою єсть в Англії персоніфікуючий її традицію та її єдність (все те, що здобула нація в минувшині і що вона має в сучасності) англійський Монарх — не вільно порушувати нікому, і то не тільки під страхом державних законів, але під моральним примусом громадської opinio: під страхом образи найглибшого національного і громадського почуття англійських горожан.

Без монархічної точки опори всякий консерватизм неминує розкладається і занепадає. Він вироджується тоді в найгіршу і найглушшу демократичну партію, яка, по законам всякої демократії, починає шукати собі точки опори в «народі» і починає конкурувати з рештою демократії грою, як і вона, на емоціональних вибухових і руйницьких інстинктах має. Спеціальністю такого демократичного і республіканського консерватизму стає звичайно звирячий націоналізм і ура-патріотизм в формах різних «національних егоїзмів», а також примітивний і дикий антисемітизм.*) Такий антисемітизм звичайно одержують в республіках Жиди, як відплату історії за те, що вони руйнують завжди такі монархії, що обмежують їх необмежені апетити до необмежених спекуляцій і до влади, опертої не на моральнім авторитеті і реальній силі продукції та меча, а на гешефтьарськїм спириті та спекулятивній силі гроша . . .

Оця необхідна для існування органічного і здорового консерватизму монархічна точка опори, мусить відрізнятись від всіх дальших можливих точок руху тим, що вона стала і оперта на історичній традиції та історичній спадковості (преемственности), яка одна тільки не піддається підроблюваням і яка вяже поодинокі покоління, поодинокі точки руху, в одну лінію, в одну націю. Без такої точки опори кожне покоління могло б по своїй охоті розпочинати творити нові нації. У нас, позбавлених такої точки, можемо власне помітити подібний процес. Колись ми були Русею, потім нацією козацькою, далі малоросійською, ще далі українською, завтра можемо прибрати ще якусь нову назву, а проте нацією дозрі-

*) Ці прикмети, які були теж ознакою певного ґатунку старих російських монархістів, служили найкращим показником, що дійсний консервативний і дійсно вірний Цареві монархізм в Росії зовсім упав, чого докази зрештою дали ці «монархісти» (із них багато опинилось в чекістах) підчас російської революції.

люю, розвиненою не станемо доти, доки — замість як той «ванька встанька» все ставати на ноги: на підстави з яких ми вийшли — будем все падати на голову, тяжчу од своїх підстав проєктами того, що має колись бути.

Такою опертю на нашій історичній традиції і на нашій історичній спадковості точкою опори для українських державницьких консервативних елементів може бути тільки відновлене наше традиційне історичне Гетьманство. Розуміється з додатком того корективу сталості, який намагались надати йому наші предки за Гетьманів: Хмельницького, Самойловича, Розумовського, а саме: з перетворенням його з Гетьманства доживотнього, виборного, в Гетьманство дідичне в однім роді, не виборне. І розуміється з наданням йому в державному устрої тих політичних і соціальних форм, які необхідні для сучасного духового і матеріального розвитку нашої Нації.

Тільки Гетьманство може стати для нас органічною аркою сполучення між нашою прабабкою Русею і бабкою Малоросією, від якої вродилась наша мати Україна, і якої вона не може виріктись, коли хоче жити на землі, а не в царстві повітряних, літературних мрій. І тільки Гетьманство, обєднавши біля себе всі здержуючі консервативні елементи, може витворити ту базу, на якій і в межах якої кожний з наших діячів і патріотів зможе проявляти свою творчу, реформаторську діяльність.

Муссоліні наприклад, тільки тому не викликав страшною катастрофи і не зруйнував Італії, що не повалив італійської монархії. Як справжній патріот і політичний творець а не руйнік, він скорився перед символом і персоніфікацією єдності національної, перед репрезентантом національної традиції і сучасності: італійським Монархом. Хоч особисто, як людина, цей Монарх нічим зрештою йому заімпонувати не міг. Тільки завдяки задержанню монархії Муссоліні задержав для своєї реформаторської діяльності необхідні для неї рами: органічну структуру нації. Він не розвалив дотеперішньої національної будови, а почав її тільки досконалити. І для своїх реформ він придбав необхідні для них, бо посадаючи досвід і традиції влади, чесні і вірні консервативні елементи, які при поваленню монархії були б знищені, розбиті і викинуті за борт нації. Чи ми багатші од Італійців на державно творчі сили, що можемо дозволяти собі розпочинати будову держави від винищування і вирізування її попередніх будівничих? І чи всі наші численні кандидати «на чоло нації» не принесуть більше користі власне не «на чолі», а в характері Муссоліні: як чесні слуги персоніфікованої і репрезентованої Гетьманом-Монархом Нації і Держави, а не як трагікомічні головні і не головні отамани, президенти, військові диктатори, і т. д. і т. д.*)....

*) Підкреслюю, що говорю тут скрізь про Велику Україну і не маю на думці законного для Галичан та єдиного у них Диктаторського Уряду. Цей Уряд різниться від всяких наших незаконних і узурпаторських отаманств тому, що повстав він на зовсім іншому ніж наш — бо посадаючому сильніші консервативні елементи і тому легше видержуючому навіть демократичну дезорганізацію — галицькому ґрунті. Але думаю, що на довший період часу такий уряд, репрезентуючий демократичний і республіканський метод організації нації, буде і для Галичини деструктивний та шкідливий. І думаю, що тільки організація місцевих консервативних державно-

Для реального а не літературного консерватизму і для реального а не літературного монархізму в нашу традиційну форму Гетьманства мусить бути вложений живий конкретний зміст. Нашою трагедією в початках революції було те, що ми — коли відречення від престолоа російського Імператора перекреслило Переяславську Умову — бродили по одинці розпорочені, бо позбавлені об'єднуючого живого символу: реальної персоніфікації української монархічної ідеї. Ця трагедія знов руїною і розбиттям звалилася на нас, коли ми, завдяки може найбільшій помилці Гетьманства, були звільнені од присяги пануючому Гетьманові, але розуміється не од вірності персоніфікованій від тепер в його Роді українській монархічній ідеї. Без реальної персоніфікації Гетьманства, ані консерватизм, ані монархізм український, ані само існування Держави Української неможливі.

Заміна монархічної вірності реальному і конкретному Родові, репрезентуючому монархічну державність українську, вірністю абстрактній фікції України — як цього хочуть або надто хитрі або надто романтичні наші політики — до власної держави нас не доведе. Поминаю те, про що я говорив вже ширше в іншій місці, що серед нації, якої пасивні «народні» маси не мають ще національної свідомости, не персоніфікована ідея національна одержати перемоги не може. Не про «народ» зрештою тут йде мова, а про цих усвідомителів народа, які, принаймні досі, власне «безмірною любов'ю» до такої неперсоніфікованій абстрактній Україні поясняли всяку свою найбільше руїницьку для України роботу.*)

творчих елементів під гаслами установа власної монархії, зможе і там, в Галичині, врятувати ці елементи од розкладу та загибелі. Без української монархічної точки опори ці елементи, як старі (переважно духовенство), і особливо нові, що виділяються саме тепер з посеред селянської маси (аналогічні до польських «п'ястовців»), розпорочаться, дезорганізуються і в результаті — по страті, серед руїни, свої найактивнішої частини — зденационалізуються, абсорбовані польським консерватизмом так само, як це сталося колись з галицьким боярством. До цієї теми маю надію повернути в іншій місці.

*) Для прикладу: навіть ці однадки галицької демократії, що увійшли до польського союзу, поясняють свій крок «любов'ю до України». «Примушені вибрати між Росією і Польщею — казав в своїй промові п. Ільков — ми волимо вибрати Польщу, бо як республіка демократична і конституційна вона дає нам заперуку свобідного національного розвитку. В своє оправданіа п. Ільков може навіть сказати, що він тільки реалізує політичну програму, намічену редактором патріотичного журналу, який по словам патріотичної преси, повинен читатись «в кожній українській родині». «Концепція великого і старого конфлікту між Європою та Росією кидас нас, чи ми того хочемо, чи ні, разом з Польщею, по сю сторону демаркаційної лінії, по сю сторону барикади» — читаємо ми в цій програмі («Підстави нашої політики», ст. 97), патріотизму якої ніхто з патріотично-демократичних ворогів п. Ількова не заперечував. Коли відкинути зломаний цими демократами не демократичний принцип вірности, то що з погляду любові до неперсоніфікованій абстрактній Україні можна закинути п. Ількові? І скільки таких панів Ількових, з яких кожний буде «боротись» за иншу фікцію такої абстрактної «України» появиться у нас, на Україні Великій?!.... Тут при нагоді, для характеристики демократії, згадаю, що група п. Ількова зветься і скрізь сама себе називає: «український селянський-галицький клуб». Польська преса в цілях провокаційних, щоб зпочатку скомпромітувати, а потім спольонізувати українську назву, з якою звязаний період найбільш реального існування української державности, прозвала цю групу «хлібо-реальми». В цьому розуміється нема великої біди, але цікаво, що це саме

Тільки монархічно персоніфікована Україна, так само як такаж Англія чи Італія, може служити мірилом дійсного патріотизму: найвірнішим пробним каменем для того, чи хто хоче од своїх особистих цілей, од своїх зазіхань «на чоло» одмовитись і во ім'я України Україні служити, чи хто хоче во ім'я України над Україною отаманствувати. Тому од обов'язку персоніфікації українського монархізму і української державности не повинні здержувати чесних українських людей ані сичання всякої продажної каналі, ані крики свідомих або несвідомих руйників, що, мовляв, це єсть служба «особам, не ідеї». В монархіях класократичних, таких, якої ми хочемо і яка тільки на Україні й можлива, які права і привілеї дає вірність Монархові? Вірність Монархові, як наприклад в Англії, це ж тільки обов'язок, а не кар'єра, — це тільки здержування і обмежування всякого розперзаного бажання влади, а не вільна, під гаслами «ідеї», дорога до розперзаної і необмеженої влади.

Врешті ще про одну річ не треба забувати нашим аматорам власної суверенности, які хочуть служити «тільки Україні» і яким спати не дають спокійно лаври Кемалю або Леніна. Коли Ленін чи Кемаль, так як колись в незрівняно більшій мірі Наполеон, стали тими щасливими узурпаторами, якими вони єсть, то тільки тому, що за ними стояли легіони їм безмірно вірних прихильників. Зокрема що до правих охлократичних диктатур, про які мріють наші «Наполеони», то вони не можливі у нації, яка свіжо перед диктатурою не мала своєї власної монархії, і яка під монархією оцю звичку до вірности в собі не виробила і не виховала. Хай би поспробував якийсь Наполеон зробити кар'єру наприклад в сучасній Франції (де вже нема хоч і революційної, але вихованої в монархічній дисципліні «гвардії») або в сучасній Польщі і стати диктатором в республіці, розуміється без закордонної позички, силами лише власних внутрішніх республіканців. А про наших кандидатів в Наполеони і «народні вожді» можна з певністю сказати, що всі вони, на купу вмісті, не зберуть й пари десятків людей, які би їх вкінці не покинули і не зрадили — во ім'я, розуміється «любови до України», во ім'я «більше патріотичної ідеї».

Бо власне завдяки нашому дотеперішньому республіканству і тому, що од смерті Богдана ми фактично не служили персоніфікованій реальній Україні, а тільки вдавали, що служимо Україні абстрактній — зрадицтво стало найбільше характерним явищем нашої історії, найбільше характерною ознакою нашої громадської національної вдачі. І тільки протиставивши цьому дотеперішньому культіві зради, культ вірности — довгої, упертої: не

робить і вся без виімку українська демократична преса. Отже супроти цього повстають питання: 1. чи демократія це такий метод організації нації, при якому найлегше приймаються всякі ворожі провокації і наміри розложити дану націю? 2. Чи галицька демократія не збирається часом, по прикладу п. Ількова, сотворити разом з польською єдиний демократичний фронт, однаково заінтересований в скомпромітуванню недемократичного періоду існування української державности, зв'язаного з іменем хліборобів? 3. Чи може врешті ця демократія дає п. Ільковим «політично непопулярну» назву «хліборобів» тому, що, знаючи їх демократизм, вона боїться конкуренції цієї народної і демократичної «селянської української партії»?

місяцями, не роками, а з покоління в покоління, — ми зможемо збити з себе націю державну, і перестати бути випадковою збираниною різних, під гаслами українства виступаючих, анархістів....

Вельмишановний Автор варяжської теорії, розумючи це все певне краще від нас (бо він патріотичну інтелігенцію нашу за довгий вік своєї громадської праці краще ніж ми мав змогу пізнати), питання персоніфікації української монархічної ідеї ставить ясно і виразно. Але негуючи свою владу, він тим самим негує свою історичну традицію і свою історичну спадковість. В той спосіб варяжський монархізм не дає Україні тої сталої, твердої і непохитної точки опори, без якої ані консерватизму, ані монархізму українського помислити властиво не можна.

Монархізм тільки тоді щось вартий, коли він єдиний. Нація, де єсть кілька монархізмів, дає доказ, що вона безнадійно і смертельно заражена демократичною гнилю. І перемагає монархізм серед демократій тільки тоді, коли нації, змученій республіканською розпорошеністю, партійністю, самопожиранням і розбещеністю, він протиставляє дійсно моно-архічну єдність, дисципліну і послух одному Авторітетові.

Але чи можлива оця необхідна для нашої перемоги монархічна єдність — і необхідна для монархічної єдності, єдина, законна, з історичної традиції і спадковости випливаюча точка опори — при концепції «чужоземного королевича», не звязаного ані з землею, ані з традицією, ані з місцевим правлячим чи правившим Родом, ані з історичною спадковістю і прийшовшого зі своєю гвардією от так собі: мовляв, будувати Україну. Сьогодні одним подобається один, а завтра другим сподобається другий, бо як відібрати монархізмові його мірило законности: — традиціїк та історичну спадковість, коли відібрати йому необхідний для його існування легітимізм — він стає звичайною диктатурою, звичайним законом і правом узурпатора удачника. *)

*) У вищесказанім не маю розуміється на думці особу того «чужоземного королевича», про якого писав С. Х. Чикаленко. Віримо його опублікованим в пресі заявам і віримо, що він свою любов до України готов віддати її оздоровленню, а не використовувати для себе її сучасного каліцтва. Тому не його сподіємось бачити в ролі всяких руйнівницьких претендентів на Великій Україні, де — крім всього иншого, про що я говорив в цих «увагах» — кандидатура власне цього Роду (посідаючого історичні традиції і права історичної спадковости тільки в Галичині) викликала би дуже небезпечну для України релігійну та політичну реакцію. Мова тут про варяжську теорію і не про тих хто її, як ми, не приймає, а про тих, хто її прийме і захоче реалізувати. Отже навіть її визнаєць не знайдуть в ній ніяких підстав для цього, що тільки той, а не инший «чужоземний королевич» має і може бути українським Монархом. І в тім власне її небезпека. Поставивши хреста над тим реальним нашим Гетьманством, яке вже існувало, вона цю саму зброю дає в руки противників всіх тих «гетьманств», які ще можуть існувати. Монархії не можна так як демократії будувати від кінця, від нищення того, що вже було. Роблячи це, варяжська теорія перестає бути монархічною і консервативною, а стає теорією диктаторською і революційною. І власне як така, вона підрізує український консерватизм і тим посередно може спричинитись до перемоги слабшої супроти українського консерватизму, але сильнішої супроти української революційности, російської та польської реакції. Бо без місцевого консервативного і здержуючого — державного — органу, люде на Україні існувати не можуть. Коли він не буде

Знаючи наше надзвичайне багатство на »Наполеонів«, на про-
років »незалежної політичної думки«, на »спасителів Вітчизни« і вся-
ких більше або менше деструктивних еґоцентриків, чи уявляє
собі Автор варяжської теорії »чехарду« — яка, без такої
сталості і непорушної точки опори і без, опертої на
ній, єдності та сили здержуючих консервативних
монархічних елементів — почнеться на звільненій од
чужої влади Україні: — »чехарду«, де скакаючи один через другого
»голови держави« будуть взаємно собі для більшої легкості в ска-
канню голови здіймати? І чи не пригадуються йому при цьому образі
слова одного польського патріота: »я готов кожної хвилини за само-
стійну Польщу вмерти, але тільки не дай мені Боже в ній жити« . . .

На цьому кінчу оці побічні екскурсії і перехожу до перерваного
вище викладу моїх думок, в дальшому розвитку яких прийдеється мені
ще до питання персоніфікації українського монархізму і реалізації
ідеї нашої »точки опори« повернути.

українським — він буде, як і досі, російським або польським, в формах україно-
фобської російської та польської реакції. Тому все, що підірає український кон-
серватизм, або не спричиняється до його розвитку, тим самим збільшує силу Росії
та Польщі на Україні. При чім збільшується ця сила як раз місцевими —
сильніше ніж всякі Варяги з Україною звязаними — консерва-
тивними елементами, які могли би бути абсорбовані і асимільовані сильним консер-
ватизмом українським: могли би бути вжиті на будову Монархічної Української
Держави. І даремне, повторю, варяжська теорія — в своїй неґації власної
влади, власних місцевих консервативних елементів і власного Гетьманства, яке вже
було і яке треба тільки спільними силами ідейно та організаційно зміцнити та воз-
становити — покладає свої надії на українську демократію. Ці наші »реалісти«
папуаського типу зі своїми ідеологіями спізняються завжди як раз на стільки часу,
скільки було треба на підготовку для реалізації цих ідеологій. Так було з само-
стійністю, так буде і з українським монархізмом. Вони необхідність для
України власного монархізму зрозуміють і »додумаються« до нього до-
піру тоді, коли — по розпорошенню, зацькуванню зо всіх боків і знищенню україн-
ських консервативів монархістів — буде українськими руками збудована на Україні
російська монархія.

II.

Оцінка варяжської теорії в зв'язку з двома основними проблемами української політики: Як сотворити єдиний український фронт проти існуючих на Україні чужоземних метропольних влад? Як в хвилину їх упадку установити свою місцеву українську владу?

Omne imperium iis solum artibus retinetur, quibus ab initio partum est (всяка влада удержується тільки такими засобами, при допомозі яких вона почалась).

Римська теза про владу.

Повстання поневоленних може закінчитись їх політичним визволенням тоді, коли до повстання прилучається і в проводі над ним участь бере частина старих панів. Як що поневолені цю, приставшу до них, частину старої правлячої верстви побивають, то їх політичні змагання кінчаються погромом і вони надалі лишаяться в залежності од чужої влади.

З історії старинного світу.

В попередній частині була мова переважно про теоретичний бік політичної концепції Є. Х. Чикаленка. Придивімся тепер, яку роль в практиці українських національно-державних змагань може відіграти його теорія.

Практичне приміненя варяжської теорії було-б можливе, коли-б сучасна влада комуністична на Україні не удержалась і коли-б упадок цієї влади був катастрофічний, сполучений з революцією. Як що сподіватись еволюції большевизму, то в цій еволюції не може бути місця для ніяких національно-державних українських змагань, в тім числі і для теорії варяжської. Не можна установити на Україні ніякої іншої державної влади, поки існує державна влада комуністична. Але ця проста, здавалося-б, аксіома в нашій публіцистиці мусить бути «доказувана». Коли у нас повстання проти Українського Гетьмана називалось «будовою української держави», то чому збудувати українську національну державу не мали-б комуністи з Москви? І дійсно єсть багато Українців, які вірять в українську національно-державну творчість сучасних правителів України.

Оця утопія побудована головним чином на теоретичнім перебігуваню ріжних громадських типів і на сподіванках від людей одного типу таких діл, присущих типові іншому, яких перші, власне тому, що вони єсть такі, а не інші, виконати не в силі. Поняття нації, як певної ідеологічно-культурної окремішности, і поняття національної держави, як матеріяльного втілення і зреалізованя цієї ідео-

логічно-культурної окремішності — міняються в залежності од типу, до якого належить серед даної нації правляча, чи бажаюча влади, верства, і в залежності од методу, якого ця верства для удержання своєї влади і правління даним громадянством уживає.

Сучасна Україна це реалізація ідеології і фактична перемога на Україні типу охлократичного. Про характерні ознаки цього типу я говорив ширше в інших місцях і тут цих теоретичних понять буду вживати постільки, постільки вони, як всяка теорія, служать дороговказом в лабіринті фактів реального життя. Як влучно висловився один з французських публіцистів, на перехрестях шляхів не пишуть: «може бути, що шлях цей веде до села Х.» Так само і на перехрестях політичних ці, що хочуть чесно та сумлінно самі пізнати та іншим вказувати політичні шляхи, мусять всім своїм зусиллям, на яке вони здатні, виробити собі ясну теорію про ці шляхи, мусять мати свою ясну політичну ідеологію, без якої не може бути ні для них самих, ні для тих, до кого вони звертаються, ясних політичних дороговказів . . .

Панування охлократії характеризується завжди: 1. сполученням матеріальної влади державної і нематеріальної влади ідеологічної в одні руки; 2. диктаторською, самодержавною, централізованою і уніфікаційною формою правління; 3. повним узалежненням нації-громадянства од держави і переслідуванням всіх форм громадської самодіяльності і самоорганізації; 4. необмеженим пануванням елементів кочовничих і матеріально-непродукуючих над елементами осілими і матеріально-продукуючими та державною регламентацією матеріальної продукції так, щоб вона не могла визволитись зпід повної залежності од правлячої державою матеріально-непродукуючої верстви. Які наслідки з погляду національно-державного дає оцей метод панування охлократичного типу на Україні?

Він означає перш за все повне поневолення громадянства державою. Це значить, що комуністична держава зовсім не рахується з національною ідеологією підлеглого їй громадянства і не керується в своїх політичних ділах цією органічною національною ідеологією, а прищеплює механічно своєю матеріальною силою цьому громадянству свою державну ідеологію. Іншими словами: державний меч комуністів не служить ідеї нації такої, якою вона єсть серед громадянства, а накидає силоміць громадянству своєю державною силою свою ідею. А що панування комуністів сполучене з інтернаціональною ідеєю комунізму, то поняття української нації в сучасній Україні зводиться до пропаганди українською мовою інтернаціональних і протинаціональних комуністичних ідей. Все, що серед українського громадянства не визнає комунізму, отже майже вся сучасна українська нація, при пануванні комуністів засуджена на політичну смерть.

Навіть само поняття національної культури української — як чогось органічного, окремого, індивідуального — зовсім чуже більшовикам. Культура національна єсть завжди продуктом змагання до органічного сполучення організаторів продукції («поміщиків»,

»фабрикантів«, »куркулів«) з організованими (»народом«) — сполучення, необхідного для організації тієї тяжкої боротьби з природою, якої розвиток продукції вимагає. Кочовник сам особисто продукції не організує і він потреби такого органічного, »національного« сполучення з тими, ким він править, навіть не відчуває — він просто накидає їм силою свого меча свою власну ідеологію. І позаяк вся правляча кочовнича верства живе виключно з державної платні і державних податків, а не з доходів із своєї продуктивної праці, із своїх земель чи своїх фабрик — тоб-то живе з виконуваних влади во ім'я певної ідеології, то іншої ідеології, крім тієї, яка дає їй прожиток і оправдує її абсолютистичну владу, ця верства не визнає і визнати не може.

Коли-б оця комуністична влада державна була територіально-українська і коли-б комуністична ідеологія перемогла не тільки на території Росії, а в цілій принаймні Європі, то можна-б було сподіватись, що згодом оця державна комуністична ідеологія приймала-б все більше місцеві територіальні ознаки, що з неї виросла-б якась нова окрема українська національна відміна інтернаціонального комунізму і що в той спосіб перемога комуністичної охлократії сотворила-б на трупі дотеперішньої української нації державні основи для якоїсь української нації нової. Але власне цих двох умов нема і здійснення їх не можна сподіватись.

Не кажучи вже про те, що комунізм, як ідеологія матеріялістична, немає даних на довге існування (про що я писав ширше в іншій місці), він на території старої Росії прийняв такі специфічно-російські ознаки, що його поширення поза межами Росії, не в характері екзотичної і дуже вузької секти, а в характері якоїсь нової інтернаціональної віри »зі Сходу« — неможливе.

Далі, державна комуністична влада на Україні не єсть територіально українська. Її центри, її мізки, знаходяться поза межами України. На Україні влада державна спочиває в руках кочовничих, з Україною органічно не звязаних елементів, які сьогодні правлять Україною, а завтра, без ніякого над собою насильства, можуть правити напр. Бухарою чи якимсь приамурським краєм. Тому ця влада не має ніяких даних — поза одною мовою, потрібною їй для цілей пропаганди, з якої вона живе — приймати органічні, місцеві, національні ознаки. Навпаки, перемога большевиків стала можливою лише тому, що проти місцевої, територіальної української Гетьманської держави, в якій правила місцеві, органічно з Україною звязані і тому більше для українізації доступні елементи, вибухло »всенародне« повстання і що в цьому повстанню перемогли в решті решт ці українські охлократичні »вожді народа«, які зовсім виріклись своїх сепаратистичних державно-українських хотіннь і які пішли в повне підданство московському комуністичному центрові.*)

*) Деякі ворожі до Гетьманства публіцисти, на підставі проголошеної Гетьманським Урядом »федерації«, утотожують політично Гетьманську Державу з комуністичною. Між тим в 1918 р., правно суверенна і посідаюча свою власну

Московський комуністичний центр, зорганізований московським дворянином Ульяновим-Леніним, включив в себе значну частину старих панів — старої правлячої московської верстви (типу Чічеріна, Брусілова і т. п.) — перейняв від них державний організаційний досвід і тому зміг стати центром державним, правлячим. На Україні навпаки: більшовизм всю стару українську правлячу верству, всіх (без виїмку!) старих українських панів — а перш за все тих, що пристали до України і взялись за часів Гетьманства до будови Української Держави — знищив, і тому він довів Україну до повного політичного погрому, він закінчився повним знищенням політичних визвольних українських змагань, він повернув Україну назад до старого рабства колонії. А як поводитьсь всеросійська правляча більшовицька верства з тими своїми колоніальними рабами, які пробують щось проти неї мимрити, показує недавня історія повної ліквідації Української Комуністичної Партії.*) З хвилиною цієї ліквідації зникли останні хаотичні подривання українського соціально-революційного інтелігентського «сепаратизму». Повалення «панської» Гетьманської Української Держави закінчилось тим, чим воно мусіло закінчитись: повною перемогою всеросійської охлократичної рабівничо-кочовничої матеріально-непродукуючої верстви — єдиної, неподільної, зцентралізованої і недопускаючої ніяких національно-державних (хоч-би і в комуністичну форму прибраних) «сепаратизмів». Зрештою вступ до неї «балакаючим українською мовою» і покаявшимся в піддержці

правлячу верству, отже фактично існуюча Україна проголошує в своїй столиці Києві «федерацію» з фактично ще неіснуючою протибільшовицькою Росією. В 1919 р., не посідаючи власної комуністичної правлячої верстви, отже фактично неіснуюча комуністична Україна дістає наказ з Москви «сфедеруватись» з фактично існуючою більшовицькою Москвою. Отже в першій випадку політична ініціатива, а з нею і політична перевага, могла була (коли-б не внутрішнє українське повстання) остатись в руках України, в випадку другій ініціатива і перевага опинилась в руках Москви. Для такого політичного розуму і такої політичної честности, якими відзначаються вищезгадані українські публіцисти, це розуміється, «все одно». Вони і в цій примітці будуть бачити не аналіз даного політичного факту, а «оправдування федерації», і зовсім безцільно пояснити, що це не так — людям, які живуть з брехні і ширеня політичного хаосу.

*) По офіційним комуністичним звіткам ця ліквідація виглядала так: «Президія коміттерну, взявши з укапістів попереднє зобовязання скоритись перед всякою постановою, яка-б вона не була, винесла 24 XII 1924 р. постанову: 1. Признати програму й тактику У. К. П. некомуністичною; 2. зліквідувати У. К. П., як самостійну партію; 3. зліквідувати також ліву фракцію У. К. П. (вічна українська ліцитація в лівінню і «революційности» вже видко і більшовикам остогидла, коли вони задалегідь спробу такого дальшого лівіння ліквідувать); 4. членів розв'язаної У. К. П. приймати до К. П. (б) У. через мішану комісію.» В зовнішній політиці оця ліквідація виявилась в тім, що — як каже уповнов. закорд. комісаріату Радянської України п. Шліхтер («Укр. Прап.» ч. 5. 1925) — «комісаріат закордонних справ України існує, але тепер він назовні не робить нічого поважного, не спитавши союзного центру . . . В цім лежить ознака того, що він тепер не є незалежним, як поперед.»

Офіційне признание, що для «комуністичної України» залишено тільки «неповажні справи», єсть її найкращою політичною самохарактеристикою.

своїх «жовто-блакитних» панів — дозволений, з тим розуміється застереженням, що вони одречуться від українських власнодержавницьких — «панських і проти-народних» — політичних змагань.

Врешті комунізм не єсть, як дехто думає, початком нової доби, а він єсть кінцем і смертю доби старої. Він єсть необхідним завершенням і необхідною реакцією проти тієї демократії, звязаної з авоїмітно-капіталістичним системом господарювання, яку породила французька революція. В Росії, де ця демократія і цей капіталізм були найслабші, розклад для них прийшов найшвидче. Правляча комуністична верства — це не лицарі будівничі нового життя, осяяні пророчим даром любови, творчости, віщування і передбачуваня — а повні темної злоби та зажерливости шакали, яких призначеням тільки очистити ґрунт для нового життя: пожерти гниючого трупа демократії.

Так само і в історії України комуністи-большовики не починають добу нову, а кінчають стару. Вони єсть гайбільше логічним і справедливим завершенням, а разом з тим повним вичерпаням, цілого того демократичного українства, яке своєю анархією руйнувало колись в XVII і XVIII століттях Гетьманську Українську державу, яке повалило спробу її відновлення в 1918 р., і яке весь час росло і розвивалось під гаслами винищення старих панів, репрезентуючих рештки слабесенької української традиції і культури політичної. Большевики весь той сучасний противопанський український демократичний рух (так само, як колись Царі московські) зуміли прекрасно використати в цілях знищення власно-державних політичних тенденцій українських, довівши його до логічного і справедливого кінця. Вони укоронували і завершили своєю перемогою період українського «національного відродження», в його демократичних противопанських формах. Можливість реалізації політично-державних змагань українських знищила сама українська інтелігентська демократія, повставши проти тієї горстки старих панів, що до українства пристали і в 1918 р. за часів Гетьманства політично-державну організацію намагались йому дати. Потім большевицькі шакали легко вже пожерли нездатну до політичної самоорганізації українську демократію, давши українським масам, за ціну дальшого удержаня їх в політичному рабстві, все те, що демократія в боротьбі зі старими українськими панями їм обіщувала. Загально кажучи, комуністична Україна виросла з руїни державно-національних українських змагань. Вона єсть символом української національної недержавности, нездатности Українців до сотвореня на своїй території своєї власної національної влади. Думати, що з символу української недержавности і що з пропаганди всеросійсько-інтернаціонального комунізму зрозумілою для мас мовою на те, щоб власне цей всеросійсько-інтернаціональний комунізм і зненависть до українських власно-державницьких політичних змагань їм як найкраще прищепити, може вирости українська національна держава — це, розуміється, абсурд.

Але може опозиція українського громадянства, «української нації», до комуністичної державної влади вплине на національну еволюцію цієї влади? Може сучасні правителі України дадуть врешті «конституцію», і може в рамках цього «конституційного закону» знайдуть поле для своєї політичної діяльності і політичної влади інші, не охлократичні типи українські?

Такого сподіватись не можна з двох причин. Перша, — що ніяка охлократична влада — будь це влада турецьких Султанів, чи «інтернаціональних» комуністів — не може по самому своєму характеру, без заперечення самої себе, давати конституцію, йти на уступки громадянству: кому комуністи будуть давати конституцію, коли інакговіруючих треба по їхньому винищити, а віруючі комуністи не потребують конституції, бо користають з повноти необмеженої абсолютистичної влади. Друга, — що від старої влади петербургської, яка завалилась, давши навіть куцу конституцію (бо всяка влада удержується тільки такими засобами, при допомозі яких вона повстала і падає, як що вона свій метод правління міняє), сучасна влада більшовицька рижнється тим, що вона в стократ більше унеможливила всяку опозицію громадянства. Вона позбавила оце підлегле собі громадянство єдиної матеріальної підстави його громадської незалежності супроти держави: позбавила його приватної власності.

На чії кошти будуть сьогоднішні українські революціонери робити революцію проти комуністичної влади, коли ці, що єдині (по своєму органічному противенству) могли-б боротись з цією владою — українські «поміщики, фабриканти і куркулі» — матеріально знищені як раз тими-ж самими ш. Петлюрами, Винниченками, що цю революцію проти «народної влади» тепер, запізно, робити збираються. Може українським соціалізаторам землі допоможе в їх боротьбі з комуністичною владою ними-ж соціалізований український «середняк», який сьогодні на животі мусить повзати перед державною владою, щоб вона його не покривдила при «чорних переділах». Або може на видавання сучасних революційних і опозиційних українських газет складуться, так як колишні «поміщики», сьогоднішні нові багаті: оці вигодовані комуністичною владою «непмани», яких багатство виростило не з «поміщицького визиску», а з ріжних «рабоче-крестьянських продналогів» і казньонних милостей державної «народної влади». Що-ж до піддержки з боку «союзних демократій», то в концесіях, видаваних комуністичним урядом цим демократіям коштом українського продукуючого громадянства, питання піддержки «української національної опозиції» буде — треба думати — поставлене досить виразно . . .

«Комуністичний Харків повстане проти комуністичної Москви» — більшовики українські стануть сепаратистами у відношеню до більшовиків московських — ось що ще можна вичитати в українській демократичній інтелігентській пресі. Коли мова про життя найблизчих поколінь, і коли вірити в тривалість більшовицької влади (в що ми не віримо), то марні всі ці сподіванки на «мазепинство» українських більшовиків.

Нова правляча верства, яка склалась з самих тільки визволених рабів і яка в себе представників старої правлячої верстви не включила (а власне так — в протилежність до більшовиків московських — дійшли до влади більшовики українські), не здатна на такі ідеалістичні пориви, що лежать в основі всякого «мазешинства», всякого українського державного сепаратизму. Свіжо визволений раб занадто пожадливо дріжить над подарованою йому переможцями (в даному разі — московськими більшовиками) владою, щоб він для мотивів ідеалістичних — для влади незалежної, для честі, для слави, для загального добра — цєю владою ризикував. І він не настільки наївний, щоб не бачити всієї небезпеки від такого ризику. Він знає, що боротьба з Москвою його становище на Україні ослабить. Він знає теж, що власне на те істнує на світі «націоналістична» і соціально-революційна інтелігенція українська, щоб такі моменти слабости місцевої правлячої верстви для своїх «національних повстань» використати і цю верству, в момент її сепаратистичної боротьби за власну державність українську, во імя «України» знищити. Більшовики, які самі дали цій інтелігенції ніж, щоб вона власне в такий момент зарізала — сотворену старою місцевою правлячою верствою — Гетьманську Україну, занадто ще привязані до розкошів життя, щоб тепер таким самим способом дати зарізати самих себе. Щоб такий ідеалізм, така здатність до ризикування всіми привабами панування, міг серед них проявитись, мусить пройти що найменше кілька поколінь, для яких панство і багатство не будуть вже чимсь новим, жагуче бажаним і свіжо придбаним. Поміляється українська демократична інтелігенція міряючи нових українських панів — панів більшовицьких — мірою однаковою, що й панів старих — Гетьманських . . .

Отже остається пристосовуватись. «См'янов'ховство» мусить чим раз більше ширитись серед української інтелігенції. Сама матеріально не продукуючи, вона мусить з когось кормитись. Дрібки ще не донищеної української «буржуазії» в Галичині і Америці для прокормлення цих мас не вистачає. І знищивши державу «поміщиків, куркулів і фабрикантів» — державу Гетьманську — яка могла їй давати хліб і захист своїм державним мечем, приймаючи взамін од неї її національну ідеологію, — інтелігенція українська в своїй масі мусить сьогодні йти на удержання до всеросійського кочовника за ціну повного відречення од своєї суті, своєї честі, своєї одинокої рації існування: відречення од своєї національної ідеології . . .

Колишня республікансько-демократична козацька старшина, знищивши так само своєю боротьбою зі старими українськими панамі і своєю анархічністю козацьку державу, мусіла так само піти «під високу руку московського Царя». Але тоді ця старшина потрапила принаймні забезпечити при цим матеріальну підставу своєї економічної незалежності, потрапила закріпити за собою свою землю у повне приватне посідання. Завдяки цьому супроти уряду царського вона могла виступати весь час як організована сила, як окрема сторона, з якою цей уряд мусів договорюватись і їй багато де в чім

уступати. Пізніше ця приватна земельна власність старшинська по-служила матеріальною підставою для українського відродження політичного і національного.

Сьогоднішня інтелігенція оцієї підстави незалежності супроти комуністичного уряду не має та й не може мати, бо уряд матеріально-непродукуючих кочовників — доки він панує — на пункті приватної власності, особливо на землю, буде найбільше неуступчивий і нічого з соціалізації та «общинного володіння» нашим соціалізаторам не попустить. Вона мусить проситись до нього поодинці і приймати всі ці вимоги, які їй цей уряд комуністичний ставить. І що найгірше, вимоги ці вона прийматиме не щиро. Її «смѣновѣховство» буде носити характер хитрий, провокаційний, криводушний — такий, з якого виросла колись характеристика «хохла» в старій петербургській Росії. Тому вона все більше озброюватиме проти «української мови» — проти останньої ознаки українства — правлячу всеросійську комуністичну верству. І як що тільки ця верства удержиться, то по знищенню політичних, власно-державних українських змагань, прийде черга і на новий указ 1876 р.: на знищення «української мови» і інших «культурно-національних» і «неполітичних» українських ознак. Не на те використали більшовики українську соціально-революційну інтелігенцію і її «українську мову» для повалення української Гетьманської Держави, щоб потім цією мовою єдність своєї верстви, а з нею і силу своєї власної держави, зруйнувати.

Отже в «еволюції більшовизму» на Україні нема місця для національно-державних українських змагань, нема значить місця і для варяжської теорії. Вона призначена для цієї хвилини, коли з тих чи інших причин завалиться у своєму московському центрі пануючий тепер охлократичний комуністичний державний апарат і коли Україна опиниться знов, як в 1917 р., в стані анархії, без влади. В цім власне вага цієї теорії, як і всіх честних теорій емігрантських. Їх завданням заховати до слушного часу в чистоті і ясності ідеологію тих громадських українських типів, що по своїй природі до панування охлократичного комуністичного типу пристосуватись не можуть. Ці типи матимуть в свій час змогу себе реально проявити, свою ідеологію здійснювати, але під умовою, що вони оцієї своєї ідеології і своєї організації не втратять. Коли-б Орликова еміграція змогла була продержатись і передати при допомозі відповідної організації свої ідеї не до закордонних архівів, а на територію України, і коли-б вона могла була таким чином паралізувати деструктивні впливи тодішніх «хитрих малоросів», що в інтересах свого «смѣновѣховства» і зрадництва погорду та зненависть до еміграції ширили, — історія наша напевно склалася-б инакше. І хай ці, що сьогодні несвідомо цькують честну українську емігрантську ідеологічну та організаційну працю, памятають, що тільки такі зруйновані нації можуть воскресати, а не безсило в своєму гробі борсатись, які духа свого, хоч-би поза межами Батьківщини, поза своїм тілом, живим зуміли заховати.

Варяжська теорія, як і теорія наша, ставить собі практичною реальною ціллю — власну українську національну державу. Що треба розуміти під цим поняттям?

Власна національна держава єсть політичною реалізацією, матеріальним здійсненням даної національно-політичної ідеології. Факт ідеологічний має бути перетворений в факт матеріальний. Це значить, що факт існування української національної окремішності в сфері духовній, ідеологічній, має стати фактом існування української окремішності в сфері реальній, в матеріальних формах окремої української держави.

Хто задовольняється виключно культурно-національною ідеологією; чий темперамент і характер знаходить повне вдоволення в факті існування української преси, літератури, штуки, науки; чий національний почуття можуть бути в цілості виладовані в святкуванню Шевченкових роковин, в українських хорах, театрах, мистецьких виставах і друкованю націоналістичних лайок на місцевих ворогів «української нації»; хто врешті поняття України не вяже в своїй уяві з поняттям окремої держави на українській території, а з поняттям задоволення культурно-національних чи соціальних хотіннь якоїсь одної групи мешканців України — той не єсть українським державником. І «самостійницька» політика таких типів єсть самодурством, яке незвичайно шкодить реальним українським політичним державницьким змаганням тому, що вносить в сферу правних, матеріальних, виразно окреслених взаємовідносин між реальними речами і реальними людьми поняття розпливчасті і хаотичні, взяті з зовсім іншої сфери відносин культурно-віроісповідних. Отже не тільки на хитрих «смітовб'ховцах», але й на так численних у нас націоналістичних крикунах і романтиках-анархістах, які бажають мати тільки абсолютно досконалу українську державу і разом з тим можуть прекрасно жити на Україні в найгіршій державі чужій — не може базуватись ніяка українська національно-державницька теорія, в тім числі і теорія варяжська. Український державник, який прийняв-би цих крикливих «націоналістів» за реальну українську державно-творчу силу — став-би подібним до Дон Кіхота, що стадо блеючих овець приймав за лицарське військо.

Держава, як факт матеріальний, не може бути тільки продумана чи перечута і висловлена чи виспівана, але мусить бути зроблена. В цьому слові «зроблена» — лежить поняття сили матеріальної і сили моральної. Щоб зробити державу треба завоювати (чи одвоювати зпід якоїсь іншої державної влади, або зпід анархії) реальну територію з реальними людьми і треба на цій реальній території так упорядкувати взаємовідносини між цими реальними людьми, щоб вони визнали авторитет державної влади, піддержали її матеріально і морально та готові були її існування своїми податками і своєю кровю захищати.

Отже національна українська держава може повстати тоді, коли на Україні осівші, і з Україною органічно зв'язані люде, посідаючі хотіння держави, тоб-то хотіння своєї влади на своїй

Землі, будуть здатні цю владу собі завоювати. Здатність до завоювання влади, тоб-то до створення держави, залежить: 1. од знатності людей завоююючих собі владу до самоорганізації, необхідної для успішного ведення війни; 2. од піддержки або непаддержки місцевим українським громадянством (людьми, що живуть на території України) змагання цих людей до завоювання влади.

Піддержка місцевим українським громадянством людей, бажуючих завоювати собі владу — тоб-то створити окрему державу — виявиться: 1. в піддержці матеріальній, в формі плачених добровільно податків в державну казну; 2. в піддержці моральній, в формі ідейного пориву, який мусять створити ці, що творять ідеологію серед даного громадянства. Тільки тоді, коли творці ідеології, тоб-то інтелігенція даного громадянства, здатні створити такий ідейний порив до створення власної держави, завоюники влади зможуть в процесі боротьби за владу цю місцеву національну ідею прийняти, а місцеве громадянство зможе прийняти і піддержати владу завоюників тому, що вони його національну ідеологію прийняли.

Значить, національний характер державної влади на Україні залежатиме не від того, чи державою українською мають правити націоналістичні «свідомі Українці», або чи прізвища правлячої верстви мають кінчатися на «енко» — а від того, чи місцева завоюницька верства, посідаюча (необхідні для завоювання влади) войовничий темперамент, матеріальну силу і організацію, шукатиме в процесі боротьби за владу морального опертя в прийняттю за свою національну ідеологію місцевого українського громадянства. Іншими словами, держава на Україні може стати національно українською тоді, коли прийняття української національної ідеології морально зміцнить а не ослабить, здатну по своїм прикметам до завоювання собі влади, до створення держави, верству.*)

Національної держави української не може бути тоді: 1. коли ці, що посідають хотіння і дані для завоювання влади, для творення держави, не будуть звязані органічно з українською територією і тому, маючи свої центри поза цією територією, не шукатимуть морального опертя для своєї влади в прийняттю місцевої української національної ідеології; 2. коли серед місцевого громадянства не буде української національно-державної ідеології, тоб-то коли інтелігенція, скрізь і завжди витворююча цю ідеологію, буде зле зорганізована, нікчемна, не буде мати ніякого впливу, або дуже слабкий вплив на громадянство, і коли, через свою маловартність, вона не зможе ідеологічною піддержкою місцевих завоюників влади зміцнити їх владу

*) Під національною ідеологією тут і скрізь розумію не сучасний крикливий і дезорганізуючий матеріалістичний націоналізм демократичної інтелігенції, а таку ідеологію, яка організовано панує серед даного громадянства, серед даної нації. Такою пануючою ідеологією у націй молодих, здорових і життєздатних єсть звичайно ідеологія релігійна, репрезентована церквою, тоб-то інтелігенцією зорганізованою і дисциплінованою. Власне завдяки такій організованості і дисциплінованості інтелігенції, ідеологія релігійна місцевого громадянства найлегше приймається завоююючою собі владу на даній території верствою і тому відіграє завжди найбільше рішачу і творчу роль в повстанні національних держав.

та дати їй в очах громадянства моральний авторитет; 3. коли репрезентуюча національну ідеологію матеріально-непродукуюча і до діл меча нездатна інтелігенція, сама не посідаючи матеріальної сили для завоювання влади, буде претендувати на цю владу і тому буде бунтувати національно-ідеологічними гаслами громадянство проти тих, що маючи дані для завоювання влади, могли-б сотворити національну державу, під умовою, що їх морально піддержала-б інтелігенція.

Перше єсть одною з причин неукраїнськості сучасної комуністичної держави на Україні. Друге — єсть одною з причин, чому взагалі дуже тяжко збудувати національну українську державу. Третє врешті стало причиною зруйнування Гетьманської держави в 1918 році — єдиної держави в останніх часах, яка мала всі дані стати поволі українською державою національною.*)

Як бачимо, всяка українська державницька теорія матиме діло з окресленням взаємовідносин на території України між матеріальною силою меча, матеріальною силою продукції і гроша, моральною силою ідеології і силою інертності мас. Тепер ці взаємовідносини на Придніпрянщині уложились так, що матеріальна сила охлократичного всеросійського «комуністичного» меча побила, завдяки українському повстанню, слабесеньку і незорганізовану силу меча українського. Ограбивши старих багачів (та намагаючись «позичити гроші» у багачів чужоземних) і спираючись на інертності українських мас, вона смоче для свого кочовничого прожитку українського продуцента і своєю власною державною інтернаціонально-всеросійською ідеологією донищує національну ідеологію анархічної, руйницької, розвалившої Українську Державу, української інтелігенції. В Галичині і на Волині, завдяки зруйнуванню Української Держави українською анархічною інтелігенцією і всеросійськими большевиками, перемогла польська інтелігентська демократія, яка номінально править Польщею за гроші польських і антантських банкірів і держить під своєю державною владою, при помочі найнятого за ці гроші аполітичного державного апарату, місцеве українське громадянство. Вона намагається його заразити своєю демократично-республіканською отрутою, щоб в той спосіб його приспати і політично та культурно засиміювати. Знаходячи велику восприімчивість на цю заразу серед демократичних од природи Українців, вона втягає чим раз більше в своє демократично-республіканське життя українського продуцента, українського інтелігента і українські народні маси. Кожній з цих українських груп пропонується, за ціну одречення від політично-територіальних державницьких змагань,

*) Дотеперішнє ще цькування цієї держави, і тих, що хотіли-б її возстановити, інтелігенцією українською може служити тільки відстрашаючим прикладом для всіх будучих державно-творчих елементів на Україні, які-б хотіли колись, при державнім правлінню Україною, українізуватись. Це цькування може тільки служити доказом, що багато легше правити Україною в характері російського губернатора, чи польського вовводи, ніж в характері українського Гетьмана. Яко таке, воно найкраще характеризує державницьку вартість «самостійництва» української націоналістичної і соціалістичної демократичної інтелігенції.

оборону її «партиїних», «соціяльних» чи «культурно-національних інтересів» в варшавському парламенті — оборону при допомозі відповідних політичних адвокатів зпосеред поділеної на які хочете: — праві і ліві, за-поміщицькі і проти-поміщицькі, українофільські і українофобські, соціялістичні і проти-соціялістичні — політичні професії правлячої польської демократичної інтелігенції.

Уложена інших взаємовідносин на Україні між українськими людьми меча (войовниками продуцентами і войовниками непродуцентами), людьми продукції і гроша (продуцентами невойовниками), інтелігентами і пасивними масами лежить в основі проблему т. зв. «єдиного національного фронту» перед збудуванням Української Держави і проблему будови Української Держави, то-то установлення власної місцевої Української Влади в момент упадку чужоземних метропольних влад. Придивімся, який вплив може мати державницька варяжська теорія при практичнім вирішуваню обох цих проблемів.*)

Так званий «єдиний національний фронт» можливий тільки в двох випадках. 1. Коли існує єдиний національний провід і коли регулятором та мірилом національної єдності служить факт визнання цілою організованою і дисциплінованою нацією цього єдиного проводу. 2. Коли, при відсутности такого єдиного проводу, єсть один спільний національний ворог, один спільний обект зненависти, який оцим спільним і єдиним для всіх членів нації почуванням обєднує їх і заміняє спільною емоцією брак спільної організованости, дисципліни, політичного розуму і волі.

Стара військова формація т. зв. «четверобоку (каре), при якому громада, обєднуючись дисципліновано біля одного проводу, може свобідно повертатись на всі боки, проти ріжних ворогів, бо о пертя вона має сама в собі — може служити образом такого позитивного єдиного фронту. Стадо овець, втікаюче без провідників в одному напрямі під впливом спільного страху, або згряя вовків, обєднана хвилево для спільного нападу під впливом спільного голоду і взаємно себе загризаюча, коли голод минає — може служити образом такого негатиного єдиного фронту. Розгляньмо зпочатку умови, при яких був-би у нас можливий єдиний позитивний фронт.

*) Знов на цім місці мушу звернути увагу читачів, що при безмежній складности явищ громадського життя, неможливо в представляваню цих явищ обняти зразу всієї їх цілости. Коли не хотіти оперувати в публіцистиці якимись «кубістичними» карикатурами, або замість можливо точних образів дійсности давати тільки хаотичні настрої, муситьсє громадські явища розділяти, класифікувати і розглядати їх частинами. Завданням сумлінного читача в цих всіх частин і класифікаційних поняттє реконструувати в своїй уяві цілість і дійсність, не приймаючи ніколи за цілість одної тільки частини, або за дійсність — класифікаційного символу. Як нема в дійсности «людини» чи «дерева», а єсть тільки пан чи пані X. Y. Z — ця береза чи цей дуб, так немає в дійсности консерватистів, поступовців, охлократів, класократів, демократів, і т. д., а єсть реальні групи людей, в кожній нації трохи інші, які мають одначе спільні, сталі і характерні ознаки, зібрані в одному загальному класифікаційному поняттє.

В концепції єдиного проводу, без якого не може бути позитивного єдиного фронту, треба розрізняти два основні принципи, собі взаємно протилежні, але разом з тим себе взаємно доповнюючі і один без другого реально не існуючі — принципи консерватизму і поступу. Перший — єсть принципом старих панів, старої правлячої верстви, другий — принципом панів нових, кандидатів на правлячу верству нову. Єдиний провід можливий тільки тоді, коли ці два принципи борються між собою в умовах одного, обов'язуючого одних і других закону, і в умовах взаємного себе визнавання та взаємної до себе пошани. Коли такого одного закону і такої взаємної до себе пошани нема, поступ перетворюється в революцію, консерватизм в контрреволюцію і спір між ними в лоні нації може бути вирішений тільки боєм, а в бою одного проводу для обох борючихся сторін бути, розуміється, не може. Як виглядають взаємовідносини між консерватистами і поступовцями в умовах законности і взаємної пошани, тоб-то при єдності національного проводу?

Консерватисти хочуть зберегти ту форму влади, ту форму національного проводу, яку нація одідичила по останній фазі своєї історії — ту форму, яку вона вже реально в своїй національній минувшині собі витворила. З тією формою вжеться вся традиція, весь історичний досвід і все матеріальне добро нації, тоб-то всі ті духові і матеріальні цінності, які нація, в лиці своїх консервативних елементів, собі досі здобула. Поступовці хочуть зреформувати національну владу відповідно до своїх хотінь, зв'язаних з такими чи іншими представленнями про національну будуччину. Вони хочуть одержати для себе більшу пайку в духових і матеріальних добрах нації, вважаючи, що таке збільшення їх стану посідання на рахунок консерватистів буде сполучене з розвитком і добром нації.

Непохитна вірність даній традиційній національній владі, дисциплінованість, відповідальність, честність, здатність до послуху і уміння здержувати свої індивідуалістичні анархічні інстинкти, вироблена відповідним вихованням перевага розуму і волі над почуваннями і уміння керувати своїм темпераментом, привязаність до національної історичної традиції і одідичений з нею досвід в правлінню нацією — це основні характерні прикмети консерватистів. Захоплення образами будуччини, більше примітивний і тому більше експанзивний ніж у консерватистів імперіялізм (хотіння влади), перевага емоціональності над розумом в думках та ділах і оптимістична віра в змогу людей здійснювати повністю свої хотіння — це основні характерні прикмети поступовців.

Динаміка — життя, рух — кожної живої нації полягає в обороні сильними консерватистами традиційної існуючої форми національної влади і в постійнім реформуванні цієї влади поступовцями, в міру того, як вони в боротьбі з сильними консерватистами перебірають їхні прикмети: розум, дисциплінованість, організованість, відповідальність за свої діла і слова, уміння палувати над своїм темпераментом та збагачений боротьбою і взаємним намацанням своїх слабих пунктів історичний досвід в правлінню нацією.

В цій боротьбі одвівається од поступовців все те суспільне шумовиння, яке завжди до кожного поступового руху, до кожного бажання змінити існуючий лад, в надії легчого прожитку пристає.

З хвилиною перемоги, колишні поступовці стають самі консерватистами, і проти них підіймається з глибини нації нова хвиля поступовців. Значить єдність живої нації, живий єдиний позитивний національний фронт, полягає не в тім, щоб всі в ній були консерватистами, або всі були поступовцями — бо це був би знак, що така нація вже вмерла — а в тім, щоб в ній були сильні консерватисти, на яких спірається закон, по якому жила досі дана нація, і щоб в боротьбі з ними в межах того закону, гартувались та зміцнялись поступовці, що згодом мають самі стати консерватистами. Тільки в цім випадку може існувати єдиний позитивний національний фронт, бо всі думки і всі діла даної нації обертаються біля одної точки, біля одного національного проводу і даний живий національний організм бється одним ритмом одної боротьби за незмінність чи реформу виконування влади під цим єдиним проводом.

Смерть консерватизму означає скрізь і завжди смерть нації.*) Натомість сила консерватизму — єсть синонімом сили нації. Цієї сили не може бути, коли консерватисти не об'єднані, коли вони не дисципліновані, коли вони не зорганізовані, коли вони не зв'язані з історичною традицією — тоб-то коли вони втратили всі свої характерні ознаки. І не може бути цієї сили тоді, коли консерватизм втратив свою точку опори — той один, непорушний пункт нації, якого нікому і під ніяким гаслом рушати не вільно; пункт, до меж якого можуть дійти в своїх уступках консерватисти, але за який переступити можна тільки по їх трупах.

Такою точкою опори для нормального консерватизму звичайно буває правова, не абсолютистична (по моїй термінології: класократична, а не охлократична) монархія. В її межах можливі всі реформи, до яких поступовці по своїм реальним здібностям, по своїй проявленій в боротьбі з консерватистами силі, окажуться здатними. Але її самої, цієї точки опори, рушити не вільно доти, доки в нації єсть живий і сильний консерватизм, доки разом з ним існує жива і сильна нація.

Ознакою смертельного процесу в нації єсть те, що в ній всі стають поступовцями. Ніхто не обороняє існуючого ладу і існуючого проводу, а всі боряться за програми будучого. А що програми будучого, без оборони реально існуючого, втрачають єдине мірило своєї вартости, свою єдність, коли можна так сказати, спільну мову,

*) Власне цей процес бачимо сьогодні в цілій Європі — за винятком (в деякій мірі!) Англії. В добі панування демократичного націоналізму, який виріс на руїнах консерватизму, всі європейські нації втрачають свій єдиний національний фронт. Члени їх, говорячи одною мовою, і кричучи весь час про «єдність нації», перестають себе взаємно розуміти. Між ними починається боротьба не на життя, а на смерть і Європа перетворюється в політичну руїну, яка жде нових «варварів», щоб її завоювали і, як це було по розкладі Римської Імперії, знов до нормального громадянського життя привели.

то національні визнавці всіх тих національних програм, думаючи і говорячи про зовсім різне, перестають вкінці себе взаємно розуміти. В таких умовах твориться вавилонське стовпотворіння, руїна і розклад, а не життя нації.

Коли у нас в останніх часах існував дійсно єдиний національний фронт? Тоді, коли була Влада Гетьмана і була опозиція проти цієї Влади. Тоді дійсно всі думки нації були об'єднані біля одної точки — біля одного національного проводу. Його піддержували гетьманці-консерватисти; на нього нападали, об'єднані тоді дійсно в один Національний Союз, всі українські поступовці. І коли-б українські консерватисти були настільки сильні, щоб цю єдину точку опори для себе і цілої нації удержати, і щоб в боротьбі з поступовцями випробувати їх: хто з них єсть дійсною молодіжкою сілою, який треба дати місце в проводі національному; хто єсть фантастом, якому треба дати викричатись і попектись в дотик до дійсності; хто амбітним нездарою, який сам себе своєю злістю заїсть; хто дурнем, якого самі товариші по зброї висміють, хто врешті злодієм, якого треба замкнути в тюрму — була-б тоді існувала Україна, була-б тоді жива українська нація. А так, перемігши майже без опору, всі ці поступові типи кинулись в прірву юрбою і сьогодні вони розділитись самі між собою, «самоопреділитись» не в силі. Всі вони українські «націоналісти», всі вони «за народ», всі вони революціонери демократи, всі мають найкращу програму, але нема ніякої змоги реально перевірити, хто між ними руїнник, а хто честний, ідейний творець. Сотворити-ж єдиний позитивний національний фронт між ідейними творцями і руїниками, розуміється, неможливо. Такий фронт можливий тільки тоді, коли в ньому поступ бореться з сильним консервативним опором і коли в цій боротьбі ясно вирисовуються творці і однадають та демаскуються руїнники . . .

Всякий поступ, коли він має колись здійснитись, мусить починатись від негачії реально існуючого. Здатного до реалізації своїх хотіннь національного поступу не може бути без національного консерватизму. Нація, не посідаюча, або принаймні не посідавши колись свого консерватизму, єсть нацією мертвою, тоб-то єсть такою нацією, якої все існування може полягати в літературі, не приймаючій ніколи матеріальних форм, ніколи не реалізованих.*) Хто говорить у нас про «єдиний національний фронт», розуміючи під цим тільки його «революційно-демократичну» половину, той тим самим стверджує, що Україна — це тільки література, і що Україна, як держава — як втілена, здійснена, реально існуюча нація — це ідеологічна утопія.

*) Сучасне існування живих державних європейських націй пояснюється власне тим, що кожна з них мала колись свій сильний консерватизм. Нагромаджені ним національні духові і матеріальні капітали сьогодні догризаять всі ці нації. Чи існування напр. польської республіки могло-би бути довше, ніж існування республіки української, коли-б Польща не мала була колись своєї сильної шляхетської консервативної верстви, якої духову і матеріальну спадщину ділять в своїх «пактах» і гайнують сьогодні на свої демократично-націоналістичні спекуляції різні «сенатори Гамерлінгі»? . . .

Бо коли українство буде у нас синонімом »революційно-демократичного«, а консерватизм синонімом російського чи польського, то, по закону динаміки всякої живої нації, українство останеться гільки культурно-літературною відміною російського і польського національного поступу на території українській. Все сильне, життєздатне, розумне і дисципліноване з того поступу буде абсорбуватись консерватизмом російським і польським, а при українстві буде залишатись все, що матиме протилежні громадські прикмети. Як уникнути цієї трагедії? Як відродити український консерватизм і разом з ним відродити живий позитивний національний фронт, зробити живою українську націю?

Коли-б пануюча тепер на Україні комуністична влада була територіяльно українською і репрезентувала місцеву традицію державно-національну, справа ця вирішалася-б дуже просто. Консерватистами українськими були-б очевидно ці, що обороняли-б цю владу, а поступовцями ці, що хотіли-б її реформувати. В боротьбі таких консерватистів з поступовцями біля цієї одної влади витворився-б єдиний український національний фронт і стала-б живою українська нація.

Вище сказано, чому ця комуністична влада не єсть і не може бути територіяльною. Крім того вона не єсть і не може бути владою консервативною. Бо консерватизм, хоч і єсть завжди монархічний, але не єсть ніколи самодержавний, диктаторський, охлократичний. Він має точку опори: — монархію, — за яку не уступає, але в межах цієї монархії він дає волю поступовцям боротись за свої ідеали. Крім того консерватизм в боротьбі з поступовцями намагається завжди опертись на свої власні місцеві сили, на свою власну місцеву традиційну державно-національну ідеологію. Бо коли-б його сила спіралась не на традиційній ідеології, то він не був-би консерватизмом місцевим, власно-державним, національним.

Влада комуністична не допускає поступу: вона єсть диктаторськи самодержавна. Ніяких »національних союзів« при ній, як за часів Гетьманства, не може бути, а тим більше не входить вона з ними в переговори що до »міністерських портфелів«. І коли-б якийсь такий »національний союз« задумав підняти проти неї, як проти Гетьмана, повстання, то червоноармейці з Мордві чи »Ленінграду« промовлятимуть до нього матеріяльними та ідеологічними аргументами, взятими зовсім не з місцевої сили та традиції державно-національної. Тому — об'єднаного одним проводом — позитивного національного фронту біля сучасної комуністичної влади на Україні витворити неможливо.

Остається еміграція, іншими словами сфера ідеологій: — сумна участь всіх, утративших свою державу, своє тіло, націй. Але власне в цій сфері, в сфері ідеології, лежать, як сказано вище, зародки нашого воскресення реального, державного. І таким основним зародком буде відродження та організація того, що було у нас досі найслабше: — відродження ідеології українського консерватизму і організація його недобитків, його »останніх могикинів«. Розуміється в таких

формах, щоб примінення цієї ідеології та організації до реального життя було можливе, щоб вони відповідали в основних лініях майбутньому взаємовідношенню реальних українських сил. Які-ж мають бути оці основні лінії ідеології та організації українського консерватизму?

Відповіді на це питання присвячена — по мірі моїх слабих сил — вся моя літературна і громадськи-організаційна праця. Тут тільки повторю основне, що для даної теми потрібне.

Правно-державним актом, на якому спочивало все реальне державне існування української нації в останній довгій добі її історії на Великій Україні, була Переяславська Умова, та її пізніший відгомін на Правобережжі — Конфедерація Торговицька. Це єсть наша національно-державна (тоб-то з України вийшовша і самими мешканцями України створена) ідеологія, яка здійснилась, з реалізувала сь. Бо Умова Гадяцька, з розстріляним Польщею Виговським; Конфедерація Барська, з невіддержаним Польщею Савою Чалим, і безрезультатні заклики великого емігранта Пилипа Орлика до Європи, залишились тільки різними формами незреалізованої опозиції до цієї зреалізованої ідеології, залишились нездійсненими формами українського поступу.

Ніякого консерватизму на незреалізованих ідеологіях будувати не можна. Не можна консервувати того, що хотіло бути, але не було. І тому український консерватизм реальний, не літературний, мусить спіратись тільки на цих зреалізованих правно-державних актах, на цім традиційнім досвіді нації, який себе в історії, в реальнім життю, оправдав.

Цим не хочу сказати і не кажу, що Переяславська Умова і Конфедерація Торговицька мусять бути нашим державно-політичним ідеалом: тим, до чого має прямувати наша політика державно-національна. Мабуть краще, ніж найзапекліші наші інтелігентські московофоби, розумію, що обидва ці акти були проявом нашого споконвічного каліцтва: нашої хвороби недержавности. Знаю, що перший з них був зроблений під примусом тяжких внутрішніх і зовнішніх обставин, другий — був ділом не найкращих людей на Україні, вихованих в республіканській сваволі і анархії. І не закриваю очей на всі темні сторони цих актів, памятаючи одначе, що всі крики про »запроданство« Хмельницького і торговичан в такій-же самій мірі неправдиві, як і крики про »запроданство« Виговського, мазепинців і барщан. Переяславська Умова і Конфедерація Торговицька це не ідеал нашої консервативної політики державно-національної, до якого вона повинна прямувати, а факт — здійснений, зреалізований, історичний факт — з якого вона повинна виходити. Це факт, від якого вона повинна починати свій рух вперед, свій поступ, до як найбільшої повноти і незалежности власнодержавного — реально а не літературно-національного — українського життя.

Політична суть цих двох актів, з погляду взаємовідношення українського консерватизму і поступу (про значіння Переяславської Умови в нашій політиці державній я писав в іншій місці), лежала в скріпленю місцевих слабих консервативних українських елементів союзом з найсильнішою точкою опори сусіднього консерватизму — династією Романових. Коли-б були здійснені початкові — з перед 1648 р. — плани статечної козаччини і консервативної української шляхти — плани скріплення польської влади королівської — то можна думати, що такий союз був-би заключений з династією польською, з якою ця козаччина і шляхта по своїй культурі політичній, по своєму західно-європейському способу політичного думання, була значно міцніше, ніж з династією московською звязана. Але сильна польська монархія стала, на жаль, політичною утопією мабуть вже з тих часів, коли над цілим духом Польщі запанувала легенда про «кметя» (по нашому «середняка») Пяста, збунтованого проти лицарської «панської» династії Попелідів Абрумом Проховником і двома, не сіючими та не орючими, інтелігентськими «народово-демократичними» ангелами....

Шукання точки опори для українського консерватизму в сусідстві, а не у себе, було викликане внутрішньою слабкістю українських консерватистів. Вони власними силами зрівноважити український поступ, побороти в той спосіб українську анархію і сотворити у себе свою власну монархічну точку опори — як цього хотів Великий Гетьман Богдан Хмельницький — тоді не змогли. Отже не в якихось національних «возсоединеніях», сфабрикованих пізнішими «малоросійськими письменниками» інтелігентами,*) а в скріпленю слабого українського консерватизму тією сильною точкою опори, яку давала йому династія Романових, лежить політична суть цих актів. Позитивним їх наслідком було приборкани на 200 літ на Лівобережжі і на 100 літ на Правобережжі української анархії; величезний, завдяки цьому, фізичний розріст української маси; посунення української колонізації на схід до берегів Чорного моря; збільшення відпорності цієї маси на заході, і закріплення на Україні приватної земельної власности, що лягло в основу пізнішого українського буйного економічного розвитку. Наслідком негативним було втягнення через династію Романових слабого консерватизму українського в московське життя і пізніше його приголомшення (помимо збройного протесту Хмельничанина Мазепи і повстань спольщеної правобережної шляхти), одночасно з приголомшенням старого консерватизму московського, новою неконсервативною, диктаторською і самодержавною охлократичною петербургською владою. Оце приголомшення українського консерватизму петербургською всеросійською самодержавною Імперією викликало політичний летарг

*) Треба підкреслити, що всі ці фабриканти переяславської легенди про національне «возсоединеніє» і «одинъ народъ» не виходили зсеред українських консерватистів, зсеред шляхетсько-козацької верстви, а майже виключно зсеред ненавидячої своїх «панів» української інтелігенції того самого типу, що вчора робила повстання проти свого слабого Гетьмана, а сьогодні пішла цілувати руки сильних всеросійських большевиків.

української нації. Воно було причиною того, що часи петербургські стали для неї, рівно як і для нації московської, »пропащим часом«, закінченим у нас демократично-анархічною есеровщиною, там — більшовицькою пугачовщиною і поворотом до полудикого, примітивного стану.

Одречення од престоло Імператора Миколи II і його Наслідника перекреслювало всю політичну і правно-державну суть Переяславської Умови. Після упадку цієї точки опори та звільнення од присяги, складеної Царю Олексію Михайловичу і його Наслідникам, українські консерватисти повинні були зараз-же возстановити стан з перед Переяславської Умови: — возстановити свою власну точку опори, возстановити Гетьманство. Паралічем українського консерватизму — тим, що він під самодержавною диктатурою і опікою петербургської бюрократії одучився в своїй масі сам думати і сам власними силами рушатись — пояснюється факт, що Гетьманство не було возстановлено перед приходом Німців і що Центральна Рада, ця експозитура всеросійської революції і »єдиного російського революційного фронту«, не була поставлена на своє місце власними українськими руками. В цім трагічнім факті лежить первопричина нашої сучасної руїни: в хвилину упадку метропольної влади оказалось у нас порожнє місце там, де повинен був бути об'єднуючий центр нації.

Українські революціонери з Центральної Ради напали, при допомозі російських революціонерів, на нас, українських консерватистів: вони безправно одібрали нам підставу нашого існування — землю, і завдали найбільшу образу нашому почуттю привязаности до нашої Батьківщини, виключивши нас, як »не Українців«, зі своєї есдецько-есерівської »нації«. Консерватисти, очунявши трохи від вікового летаргу і возстановивши Гетьманство,*) перемогли революціонерів при допомозі німецького війська, яке зо всіх чужих сил мало для існування Української Держави принаймні той величезний плюс, що було позбавлене заборчих територіяльних супроти України тенденцій. Революціонери, злигавшись з російськими більшовиками і польськими військовими формаціями на Україні, стали готувати проти української консервативної Гетьманської Влади повстання. Консерватисти відповіли на це актом федерації, який був наслідком а не причиною українських революційних противодержавних змагань, який мав забезпечити Українську Державу од піддержки її руйників революціонерів переміжною демократією антанті і який мав дати змогу цій нещасній, посідаючій самих тільки »революційних громадян«, Державі задер-

*) Коли Гетьмана, як це робить вся наша демократична преса, авати в часах його Гетьманства »російським генералом«, то панів Винниченка, Петлюру і всю взагалі українську інтелігентську демократію треба звати російськими революціонерами (якими вони всі були) і більшовицькими та польськими свідомими або несвідомими агентами, якими вони підчас повстання проти »російського генерала« поставали. Але де тоді буде »українська нація«? І чому не революціонери, які все своє життя займались руйнуванням держави, мають більше прав до будови української держави ніж генерали, які все своє життя вчилися організувати і берігти державу?

жати, з дозволу антанти, хоч частину німецького війська в своїй службі. Тоді революціонери підняли повстання проти української державної консервативної Влади при допомозі большевиків (Винниченко), опинились в залежності од Польщі (Петлюра), а потім, не маючи вже єдиного Українського Гетьмана, щоб його валити, загубили свій «єдиний революційний національний фронт», поперегризали собі горла за програми та орієнтації і щезли в тій прирві, яку ми сьогодні — щоб будучі українські революціонери мали об що ударитись і задержатись — намагаємось всіма силами загородити.

Нема іншого виходу з цієї нашої національної трагедії і цієї нашої споконвічної руїни, як тільки ідеологічне та організаційне відродження українського консерватизму і возстановлення власними силами його точки опори: Гетьманства.

Іншого консерватизму, не звязаного з возстановленням Гетьманства в його сильній монархічній формі не може на Україні бути. Бо тільки Гетьманство єсть реально вже вивореною, традиційною формою нашої державно-національної влади. Бо власне в формах Гетьманства виявилось сучасне відродження українського консерватизму в 1918 р. Бо тільки в формі Гетьманства наша традиція державно-національна змогла стати фактом, зреалізуватись, що для консерватизму має рішачче значіння. Бо хотіння перетворити Гетьманство з елекційної і досмертної — від Польщі запозиченої форми монархії — в монархію дідичну і не виборну, єсть від часів Богдана Хмельницького, Самойловича і Розумовського традиційним хотінням консерватизму національно-державного, то-то такого консерватизму, що точки опори шукав і шукає у себе, а не у сусідів. Бо врешті тільки такий консерватизм зможе в будучині зреалізуватись, що матиме за собою реальну силу тих елементів, яких само існування, оперте на володінню землею, звязане власне з цією традиційною формою української державно-національної влади і української державно-національної ідеології.

Як вже в попередніх моїх статтях було вияснено, возстановлення Гетьманства без його персоніфікації в реальнім Гетьманським Роді неможливе. І коли мова про Гетьманство, як точку опори для відродження основи держави і нації: — українського консерватизму — а не як про диктатуру, потрібну для реалізації якоїсь «найкращої революційної програми», то Гетьманом України може бути тільки нащадок Гетьманського, звязаного з нашою державно-національною традицією Роду. Щоб уникнути врешті, найбільше небезпечної в хвилину такого відродження, анархії серед самих Гетьманців і боротьби між ними за «найкращих кандидатів», вони мусять об'єднатися біля Роду, який вже був Гетьманським і якого представник став знов Гетьманом. Бо найкращим кандидатом при монархії єсть завжди той, хто має за собою найбільше дисциплінованих, найкраще зорганізованих, найбільше шануючих традицію і право, а тому найбільше вартних монархістів. Тільки наш український легітимізм в тих формах, в яких він при нашій слабесенькій

традиції державно-національній єсть можливий, дасть нам змогу цю слабесенку нашу традицію державно-національну оживити, зміцнити і, самим здисциплінувавшись та зорганізувавшись, фундаменти під будову Держави Української положити.

Вже по написаню цих рядків, прочитав я в філадельфійській «Америці» статтю, в якій псевдонімний (як це і личить українському інтелігентському «націоналістові») автор робить мені провокаційний закид, що я пропагую саму тільки гетьманську ідею, але нігде не згадую про особу, яка має цю ідею персоніфікувати. Читачам «Хліборобської України» не потрібую, розуміється, всієї цієї неправди пояснити. Але позаяк висловлені в моїй відповіді псевдонімному напасникові думки де в чому доповняють вищесказане, то дозволю собі їх тут зачитувати.

Навівши ті місця зі своїх статей в «Хліборобській Україні», в яких я писав про необхідність персоніфікації Гетьманства, кінчу я свою відповідь, друковану в дій-же самій «Америці», так: «Що під цим Родом, біля якого мають обднуватися і організовуватись українські Гетьманці, я розумів і розумію Рід Скоропадських — це ясно для кожного, хто мої праці читав і хто мовою політичною діяльністю цікавився. Від нашої козацької державности XVII—XVIII в. тільки цей один Гетьманський Рід удержався до сьогоднішнього дня на відповідній висоті; тільки йому одному Бог дав стільки мужности і сили, щоб в 1918 р. нашу державну, і свою Родову, гетьманську традицію відновити. Отже тільки цей один Рід може персоніфікувати українську монархічну традиційну Гетьманську Ідею. Тільки він один може бути точкою опори і організаційним центром для всіх українських Гетьманців легітимістів, тоб-то для таких Гетьманців, які не хочуть, щоб під словесною маскою «гетьманства» розпочалась нова українська різня за «найкращих кандидатів» і бущувала далі, тепер вже під ріжними «гетьманськими» прапорами, наша споконвічна руїна.

Чому я іменем цього Роду в своїх писаннях і в своїй політичній праці не зловживаю — це зрозуміє кожний дійсний Гетьманець, що державну ідею українську носить в своїм розумі і серці, а не на язичі і не в літературних фантазіях. Не зловживаю цим іменем ще й тому бо нашу традицію державно-національну і Рід, який її персоніфікує, шаную. І тому врешті, бо вважаю, що не можна закликати «всіх» Українців до визнання Гетьмана доти, доки ще нема настільки сильних, зорганізованих і дисциплінованих Гетьманців, на яких реальна Гетьманська Влада могла-б опертись.

Врешті — псевдонімний «Гетьманець» без Гетьмана — питає, чи маємо ми, непсевдонімні Гетьманці, безпеку, що Рід, біля якого ми обднуємось, і Голова цього Роду, Гетьман Павло Скоропадський, не повторить старих помилок Гетьманства. На це питання замаскованому «Гетьманцеві» відповідати не будем, бо не маємо безпеки що до цілей, для яких він нам в масці такі питання ставить. Але Гетьманцям незамаскованим скажемо: таку безпеку ми маємо в нашій власній вірности нашому Гетьманові.

Історія вчить, що вірність Гетьманів даній державній ідеї єсть завжди наслідком вірности Гетьманців для Гетьманів, які в очах цих Гетьманців дану ідею персоніфікують. Коли-б у нас така вірність Гетьманців для своїх Гетьманів була, то на світанку нашої історії не треба було-б кликати з півночі Варягів. Останній галицький Князь Юрій Болеслав не потребував-би себе оточувати Німцями. Богдан

Хмельницький обійшовся-б без Тугай Бея і без московського воеводи в Києві. Виговський не потребував-би польських полків, Дорошенко — турецько-татарських серджоків, Мазепа — Шведів, а Гетьман Павло Скоропадський, щоб рятувати від Українців Українську Державу, не потребував-би просити помочі у російських «добровольців».

Як що у замаскованого «Гетьманця» єсть хоч трошки почуття міри і дійсности в політиці, то хай він запитає самого себе: на кого з Українців — як на вірну, велику і організовану державну силу — мав опертись при будові Української Держави український Гетьман? І коли він сам себе не за найгіршого Українця вважає, то хай чесно пригадає собі, скільки раз він зраджував тих, кого він сам своїми «гетьманами» звав. Зраджував, розуміється, з «любви до України»: бо всі вони були не такі, яких треба було його романтичної, емоціональній і анархічній, літературній фантазії.

Пригадавши собі чесно все це, він напевно не буде ставити питання: чому український Гетьман не був дійсним «Гетьманом всієї України». Відповідь для нього буде тоді ясна: не може бути «Гетьмана всієї України» доти, доки «вся Україна» — це переважно анархісти, дрібні розбійники пера, розкудкудакані романтики, і до ніякої організованої політичної праці не здатні руйнікники індивідуалісти.

І коли у замаскованого «Гетьманця» єсть розум, совість і честь, і коли він дійсно Гетьманець, то він після такої розмови з самим собою покине може писати злобні та руйніницькі псевдонімні статті, а власною організованою працею з незамаскованими українськими Гетьманцями постарается дати доказ своєї власної державно-творчої здатности» («Америка», ч. 36 з 31 Марта 1925 р.).

До слів цих вважаю потрібним додати, що під Гетьманським Родом, «який до сьогоднішнього дня удержався на відповідній висоті» треба розуміти Рід, що задержав відповідно високе соціальне становище: звязки, культуру, врешті економічний добробут. Приймаючи на увагу наш примітивізм, треба ще зазначити, що Родом Гетьманським єсть тільки Рід, якого походження спірається не на ad hoc спрепарованій легенді, а на документальних даних, бо мені самому все доводилось бачити людей, які «себе виводили» од Гетьмана Мазепи, а скільки їх появиться, коли будуть реальні дані для здійснення Гетьманської ідеї. Не фальшивих українських Родів Гетьманських, яких походження може бути документально доказане, і разом з тим Родів, які удержалися на відповідній соціальній висоті, було у нас перед революцією тільки два: Скоропадські і Розумовські, при чім останні, зовсім онімечені, на Україні не жили. Фактично значить був у нас тільки один Рід Гетьманський, що зрештою підтвердило життя, бо власне тільки цей один Рід зміг фактично возстановити Гетьманство, а тим самим придбав собі для будуччини моральне і законне право на нього.

На прикінці, в звязку з вищесказаним, хочу навести коротку характеристику Гетьмана Івана Скоропадського, яку я подав в листі до одного мого знайомого (ширше маю надію опрацювати цей період в своїй державній історії України) з приводу лайливих закидів, що робить наша інтелігенція не тільки сучасному Гетьманові, але і його предкові. Властиво ці лайки створюють тільки повну нездатність більшости української інтелігенції до державного життя: вона нездатна сотворити — овияного любовю до своєї державної минувшини, і тому здатного творити державну будуччину — пориву, а навпаки здатна всякий такий

державницький порив — всяке змагання до умаєстатизованя, до ублагородненя нації — в самих його зародках своїми глупими і хамськими писаннями оплюгавити . . .

»Коротка схема гетьманування Івана Скоропадського (1708—1722) — писав я свому знайомому — така :

Петро I нищив Україну методом охлократичним : беручи її в залізні кліщі свого цейтрального, метропольного державного апарату і підіймаючи при помочи своїх українських агентів народ проти панів. Систем був такий : обіцувались пільги народові од панів, як що народ заявиться за непосредню залежністю од царської влади. Народ, розуміється, заявлявся. Тоді прислали царських урядників і військо московське, яке дерло з народу три шкури. Все це викликувало обуреня консервативної частини старшини, яка зовсім слушно бачила в цім руїну української державности і нації. Наслідком було «мазепинство» старшини, при чім мабуть найменшим «мазепинцем» був сам Мазепа. Він довгий час Петрові в його революційній діяльності помагав. Запізненям повстання, а головне відісланням головної оружної української сили на поміч Петрові, який козаків перемішав з московськими військами, він пошкодив справі подібно тому, як тепер наша інтелігенція убиває в зародку свої власні державні можливости, проголосивши тільки в четвертім універсалі те, що треба було проголосити в першім (самостійність). По урядку Мазепи старшина мусіла рятувати ситуацію, страшно тяжку, з огляду на терор Петра і на агітацію його численних українських прихильників: що Мазепа (а значить і вся старшина) хочуть завести на Україні унію, закріпити народ і назад віддати Україну Польщі. При виборі нового Гетьмана боролись дві течії. Течія поступова, як завжди більше на Україні популярна, що хотіла революцію побивати революцією і Петровому «поступові» протиставити ще більший український «поступ». І течія непопулярна, консервативна, яка в найбільше твердім зберіганню місцевої традиції, місцевих «старих прав та вольностей», бачила єдину — з погляду збереження нації і держави — дійсну противоагу петербургському (тепер «ленінградському») — революційному, всенівелючому та всеобеднуючому з Москвою — напоріві на Україну. Кандидатом першої течії був щирий і гарячий реформатор Полуботок; кандидатом другої, лояльний, розважний, твердий консерватист — Іван Скоропадський. На щастя перемогла тоді друга течія і тому, що вона протиставила Петрові і його «ушасливлючим народ» реформам всю силу української традиції і українського консерватизму, Гетьманство продержалось ще 14 літ, до смерти Гетьмана. Продержалось в пайтяжчих умовах : в постійній боротьбі з революціонізуючим маси натиском Росії, і в постійній боротьбі з українською соціально-революційною більшістю, яка з Гетьмана робила «Іуду», «зрадника» «нездару» і т. п. Життя одначе показало, що та консервативна політика, яку репрезентував Іван Скоропадський, була єдине доцільною. Вибраний по його смерті реформатор і поступовець Полуботок потрапив тільки згинуту в московській тюрмі. Хоч це і дало ореол самому Полуботкові, персонально честній і гарній людині, але реальна державність українська на цьому стратилася, бо була по смерті Гетьмана Скоропадського зведена майже нінащо. Не міг-же нічого Полуботок зробити для двох причин : 1. ліцитація в соціальной революційности завжди кінчиться на Україні перемогою Москви (чому — про це ширше пишу в своїх «Листах» в «Хліборобській Україні»); 2. типом українських соціальних революціонерів (а не винятком, як був Полуботок) був і єсть такий тодішній Галаган, неграмотний і жаєрливий «полуінтелі-

гент», зпочатку завзятий мазепинець, а пізніше один з найбільше кривавих катів України з рамени Петра. П'ч цих двох, вічно у нас ділаючих причинах, соціально-революційний метод української політики єть методом — з погляду будови Української Держави — безнадійним.»

Отже, коли автор варяжської теорії, називаючи Гетьмана Павла Скоропадського «малоросійським старшиною», думає, що це докір, то ми думаєм навпаки, що це похвала. Бо ми думаєм, що той, хто органічно виріс зі степені свідомости української нації такої, якою вона єть, і хто репрезентує її реальну, історично витворену дійсність, має більше права і більше даних на провід, ніж горстка, одірваних од органічного розвитку України і буяючих в своїх революційних фантазіях, інтелігентських літераторів.

З самої нації української виріс її єдиний, до дня сьогоднішнього збережений, Гетьманський Рід. Сама нація українська своїми власними ділами його таким, яким він єть, собі витворила. І від самої цієї нації, а від її мізку — інтелігенції — в першій мірі, буде залежати те, чи разом зі своїм Родом Гетьманським, буде вона на вищі ступені державно-національного розвитку підійматись — чи, осмішівши в ньому сама себе і свою традицію, вона навіки останеться в сфері політичних утопій революційної «свідомої української літератури» і в сфері тих мільонів пасивних і несвідомих мас, якими правитимуть «Роди Гетьманські», витворені і в силу маєстату приодягнені шануючими себе націями чужими . . .

Процес росту всякої реально існуючої нації може відбуватись тільки органічно, від бувшого до будучого, а не навпаки. І тільки відроджена в Гетьманстві реально бувша Україна може передати реально вже витворену нашу державно-національну культуру Україні новій.

Поза оцим реальним, традиційним українським консерватизмом, звязаним з ідеєю возстановлення свого власного, суверенного і монархічного Гетьманства, персоніфікованого в Роді, який був і знов в 1918 р. став Родом Гетьманським, може тільки бути: 1. українська перманентна і ніколи не реалізована соціальна революція в її ріжних формах; 2. політичне шарлатанство, що під гаслами псевдоконсерватизму і висування «найкращих кандидатів» буде ловити рибку в мутній воді; 3. або врешті російська реакція — поворот до російської монархії. Остання переможе, коли монархічний консерватизм на Україні в українських формах легітимістичного Гетьманства себе не оправдає і не знайде піддержки серед військових, інтелігентських і матеріально продукуючих сил української нації.

Возстановлення Гетьманства в монархічній формі це той пункт, за який живим український консерватизм уступити не може. Але врятувати від смерти себе і свою націю консерватисти українські зможуть тільки такими політичними формами Гетьманства, в яких міг-би бути гармонійно зрівноважений консерватизм і поступ. Геть-

манство ні в якому разі не може бути абсолютистичною (бхлократичною) монархією чи диктатурою, недопускаючою поступу і необхідної для його існування законної політичної свободи. Політична суть Гетьманства власне в цьому, щоб необхідна для руху, для життя, боротьба між консерватизмом і поступом — цими двома принципами і двома типами людей — могла прийняти форми законні, загально національні і національно творчі. Іншими словами, річ йде про політичний устрій Гетьманства.

Ми устрій цей мислимо в формах правової класократичної — тоб-то на співробітництві всіх самозорганізованих класів і на їх повній політичній рівноправності опертої — Трудової Монархії. І в виробленю цих форм ми готові на як найширше співробітництво і на як найширший обмін думок з нашими поступовцями. Але передумовою для цього єдиного нашого національного фронту мусить бути визнання з їх боку одного, об'єднуючого всіх нас, і непорушного національного проводу: визнання Гетьманства. Без цього ми з ними до одного національного фронту належати не можемо тому, бо без такого єдиного і сталого національного проводу і без персоніфікації в традиційнім Гетьманськім Роді державних українських змагань, ми ані в цей «єдиний національний фронт», ані в саму можливість реального, державного існування України не віримо...

Чи для українських поступовців цей пункт єсть дійсно неприємливий так, як-би це можна було по їх ворожому до нас і до ідеї Гетьманства відношеню судити? Чи для них і для України було-б дійсно краще, коли-б ми, Гетманці-консерватисти, повіривши в їх запевненя, що ми «не Українці», пішли туди, куди вони нас силоміць заганяють: — в Росію або Польщу?

Або чи зискала-б на цьому Україна, коли-б ми вступили наприклад в есерівську партію і, за ціну самовідреченя політичного, випросили у цих «представників народу» неговореня йому про те, що ми «поміщики», бо-ж ми теж правовірні українські есери? Чи приклад — скажім — сучасної Польщі, де вже зовсім не стало консерватистів, а єсть тільки правіці і лівіці республіканські демократи, це ідеал для нашої демократії? А в наших умовах це значило-б, що старі пані українські — останки нашої старої правлячої консервативної верстви — замість дати свій досвід і свою політичну культуру проводові відродженої нації, пристали-б до українства тільки ізза страху, тільки щоб на ньому поспекулювати, і — поручаючи всім руйніщким прикметам українства — до як найшвидчої руйни України спричинитись. Чи врешті ушляхотнює кого небудь боротьба з підступним, хитрим, трусливим і одверто не виступаючим противником, і чи може на що небудь придатися комусь «єдиний національний фронт» з такими людьми? І чи не краще мати против себе, але в єдиному національному фронті, честних, одверто виступаючих і твердих консерватистів-монархістів, ніж мати у себе, в своїх демократично-республіканських рядах все, що між консерватистами єсть лицемірною або глупо-романтичного, слизнякуватого

та трусливого? Мати поруч себе хоч-би на те, щоб зберігти консервативний принцип в нації, щоб зберігти тверду і міцну консервативно-монархічну опору для державно-національної влади на той випадок, як-би вона опинилась в руках президента міністрів поступовця, і на те, щоб цей президент міністрів поступовець міг виконувати свої політичні концепції в камінню, а не в тому »державному« матеріалі, в яким наприклад бабралась — позбавлена консерватистів — Центральна Рада.

Навіть не ідеалізуючи наших революціонерів, можна з певністю сказати, що честні між ними не на стільки нерозумні, щоб цих всіх питань не розуміти. І коли вони не хочуть прийняти нашої основної вимоги, коли вони не визнають принципу легітимістичного Гетьманства, то тільки тому, що вони не вірять в нашу силу. Вони не вірять в те, що ми їх революційний напір, який вони по природі своїй робити мусять, потрафимо здержувати і корегувати. Тільки власною силою, а не словами, ми їх зможемо переконати. І тільки з погляду збільшування чи зменшування цієї нашої власної української консервативної сили треба оцінювати всяку теорію і практику, що хоче себе протиставлювати українській революційній анархії. Як оцінювати з цього погляду теорію варяжську?

Вона монархічна але не консервативна. Вона пропонує такий монархізм, який не має ніяких традиційних коріннів в Україні — монархізм, з поняттям якого нічого реального в нічій голові на Україні не звязано. І здійснення оцієї революційної ідеології, оцієї програми будучого, вона доручає . . . п. Петлюрі, який не тільки єсть революціонером супроти української консервативної влади Гетьманської, але єсть революціонером супроти своїх-же революціонерів, єсть руйником своєї-ж власної влади Директорії, до якої він сам колись належав. Цей улюблений українською інтелігентсько-демократичною літературою тип »вічного революціонера« має збудувати непорушний престол для чужоземного королевича і дати цьому королевичу тверді консервативні основи влади! . . .

Але трагедія від цієї теорії не в тім. Трагедія в тім, що її творцем єсть козацький син і український землевласник, отже уроджений і природний український консерватист, якого вся родинна традиція і весь верстак творчої продуктивної праці власне з традицією українського консерватизму звязані. І доки такі люде навіть в найкращих намірах та під впливом неопанованої горелі — творять революційні теорії, доки вони не стоять в одній українській консервативній лаві, доти поступовці українські мають слухність, що не хочуть приймати українських консервативних вимог, а вороги України мають слухність, коли їй реальне державне існування вважають утопією романтиків. Бо чи може бути »єдиний національний фронт« між Бог зна звідки взявшимися і один другого не знаючими українськими революціонерами, коли немає єдиного фронту навіть між освітними з діда прадіда на однім місці, звязаними одним способом праці і старими сусідськими звязками, українськими консерватистами?

Уявм собі, що теорію варяжську, висловлену обережно і тактовно уродженим як не як українським консерватистом, підхопить справді частина поступової та революційної української інтелігенції. Хай вона, конкуруючи з есерами, справді проголосить себе одного ранку українськими «монархістами» в варяжським стилі і для переліцитованя своїх есеровських конкурентів підійме ще більший галас проти «Гетьманства» і «хліборобів», як проти «не народніх, пансько-поміщицьких затій». В що тоді взагалі обертається вся політична державно-творча українська праця і чи з неї не треба тоді як найшвидче забіратись кожному, хто хоче залишити по собі принаймні своїм дітям імя поважної людини.

Або єсть організована, національна українська творчість — волеве і продумане формування нації — або єсть дике українське поле. Або єсть людська громада, що щось колись думала, творила, і що це продумане та сотворене розвиває, удосконалює і дальшим поколінням передає; або єсть випадкова банда, випадково зібраних людей, в якій вільно кожному робити те, що йому хочеться під гаслами: «валяй, валяй» і «моему нраву не препятствуй!». Зокрема, що до монархізму: чи вільно кожному Українцеві шукати та вибрати собі «монарха» по своїй вподобі, — а як ні, то які обовязуючі всіх норми мають обмежувати цей вибір? Судячи по варяжській теорії — на першу частину цього питання треба відповісти: так; а на другу: обовязуючою нормою для сотвореня української монархії мають бути погляди і хотіння українських республіканців. Іншими словами: фаталістична концепція українського дикого поля, з необмежено і вільно бушующими на ньому стихийними силами, абсолютною од ніякої логічної збірної думки і послідовної збірної волі незалежними. Силами, які звязатись в одну націю можуть не ідеологією, не організацією, не спільним проводом, не точкою опори в собі, не працею громадського розуму, організующого громадські стихийні хотіння, а якоюсь випадковою спільною стихією, якоюсь спільною випадковою емоцією. Варяжська теорія не належить, на жаль, до теорій, з яких міг би вирости позитивний, на одному проводі опертий, організований єдиний національний фронт. Вона належить до теорій національного фронту негативного.

Негативний єдиний національний фронт можливий при двох умовах.

Перша: коли почуття зненависти, яке обєднує собою позбавлену єдиного проводу неорганізовану націю, звертається тільки проти одного ворога. Ірландії наприклад ніколи-б не мали свого єдиного негативного національного фронту, коли-б його не обєднувала зненависть до одної Англії. *) Але вже наприклад для Сло-

*) Цим не хочу сказати, що визвольні змагання Ірландії спірались виключно на одній зненависти до Англії. Ця зненависть відограла обєднующу ролю в змаганнях — так само анархічної, як і наша — Ірландської республіканської демократії. Але на щастя Ірландії, поруч націоналістичних, негативних і зненавистницьких, емоцій, посідала вона ще сильніщі змагання територіально-

ваків, які мають проти себе Малярів і Чехів, єдиний негативний національний фронт неможливий. Поучаючий теж приклад Польщі, нації колись державної, значить посідаючої опертя в самій собі, в своїх старих консервативних традиціях, а проте поділеної тепер на два непримиримі табори: — русофобів і германофобів — тому, що консерватизм не зміг виконати там своєї позитивної об'єднуючої ролі від середини нації, від її традиції, її минувшини.

Друга: — коли всенациональний об'єкт зненависти повстає тому, що вся, об'єднана зненавистю, нація була завойована і поневолена другою нацією, яку вона ненавидить. Це значить, що оця поневолена нація мусіла мати колись свою єдину державно-національну владу; що за цєю владою стояли дуже сильні консервативні елементи даної нації, а поруч них, завдяки їх силі, і вся нація; що ця влада державно-національна упала не від внутрішнього бунту, а в озброєній боротьбі з чужою владою; що знищення цієї своєї влади чужою владою вся нація відчула як тяжку кривду, заподіяну цілому національному колективі, і що тому возстановлення цієї власної влади єсть бажанням цілої нації.

Коли на чолі такого всенационального хотіння возстановити свою владу стають консерватисти, тоб-то репрезентанти старої традиційної влади, на яких ця влада колись спіралася, маємо возстановлений знов єдиний провід в нації і значить позитивний національний фронт, опертий на любови нації до своєї старої влади, до своєї старої традиції національної. Коли-ж, при ослабленю консерватистів, провід беруть в свої руки поступовці, які намагаються возстановити не стару форму влади, а створити якусь її форму нову, масам нації невідому, то маємо національний фронт негативний, опертий не на любови до своєї влади (бо традиційну мають, а майбутньої ще ніхто не знає), а на зненависти до влади чужої. Оцієї — необхідної для негативного «революційно-демократичного» єдиного національного фронту — зненависти, без вицезначених передумов, бути у нації не може.

політичні, патріотичні, які лягли в основу ірландського єдиного фронту позитивного. Тільки своему патріотизмові, тільки об'єднуючим всіх мешканців Ірландії гаслам територіяльно-політичним, завдячує Ірландія ці здобутки, які в напрямі державного незалежнення вдалось їй осягнути. І тільки оця глибоко вкорінена ідеологія патріотична, територіяльно-політична, дозволила Ірландцям залишитись реальною нацією навіть по втраті своєї національної мови і дозволила їм політично засимілювати значну частину місцевої нормано-англійської правлячої верхівки, без чого їхні політичні власно-державні змагання ніколи не могли-б навіть в такій, як сьогодні, формі зреалізуватись. Ось, що читаємо про цей процес в історії Ірландії: «Нормано-англійські колоністи не були на велику користь Англії, бо вони зробились більшими Ірландцями, ніж самі Ірландці — *Hiberniores Hibernis ipsis*. Повстання в Ірландії зробились швидче правилом ніж винятком, і англійські барони грали в них найвидатнішу роль» (Irwin Brown: «Ireland its Humour and Pathos». Виписку цю прислав мені п. Петро Ковалів, якому складаю за це на цім місці щиро подяку). Розуміється цей державно-творчий асиміляційний процес був-би неможливий, коли-б в Ірландії не було патріотизму, коли-б в ній панував неподільно націоналізм, і коли-б Ірландці жили тільки національною зненавистю, яка-би в першій мірі зверталась проти місцевих Англійців і яка унеможливила-б цим місцевим Англійцям грати в ірландських повстаннях найвидатнішу роль.

Чи можливий у нас такий негативний єдиний національний фронт?

Об'єктів «національної зненависти» маємо (не рахуючи жидів) два: Москва і Польща. Отже (яких би словесних кунштуків не вживали наші націоналістичні поступовці і революціонери) наддніпрянські «фашисти» москвофоби, ізза зненависти до Росії, будуть завжди шукати опори в Польщі, а галицькі «фашисти» полонофоби, ізза зненависти до Польщі, будуть завжди шукати опори в Росії. І в цьому революційно-демократичному «єдиному національному фронті» буде «українська нація» під проводом своїх різних націоналістичних, соціалістичних, і т. п. революціонерів вирізувати себе взаємно за Росію і за Польщу так, як це було завжди в нашій історії тоді, коли цю історію творили соціальні революціонери. А що фахом всіх таких революціонерів і поступовців єсть нищення історії, то історія їх ніколи нічого навчити не може і під їх проводом ми будемо мати її вічне повторюваня.*)

Оружною завоювання Москвою і Польщею Україну, як нації нацією, як держави державою не було ніколи в минувшині, не було і в останніх часах. Хіба російські більшовики не були союзниками п. Винниченка, а польські «пепеєсовці» союзниками п. Петлюри при валеню ними своєї української держави, на чолі якої стояв традиційний Гетьман, репрезентувачий традиційну національну форму влади? І чи народ, що мав і має таких «народних» провідників, таку усвідомлюючу його інтелігенцію, може мати, не то привязаність, але навіть звичайне поняття про свою власну національну владу? І чи такий народ можна підняти і об'єднати в одну націю зненавистю проти влади чужої, коли ця чужа влада була власне покликана народніми представниками для оборони «народу» од влади своєї?

Коли всіми засобами нищиться в народі любов до своєї історичної традиційної влади, і коли нема і не може в ньому бути зненависти до покликаної його-ж «представниками» влади чужої, то панам з нашого «єдиного революційно-демократичного національного фронту» остається тільки одна гіпотеза: народ український кинеється до зброї на другий день по його «усвідомленю», тоб-то по перечитаню в кожнім українським селі всього того, що пише українська інтелігенція...

Варяжська теорія, яка престол чужоземного королевича буде на популярности п. Петлюри — іншими словами української інтелігенції — серед українського народу, несвідомо приймає за факт

*) Коли-б наша поступова націоналістична демократія, не тільки «почувала» і «дуже хотіла», але ще й трохи при тім думала, то вона-б знала що найбільшим ворогом її єдиного національного фронту єсть пропагована нею соборність. І що тільки поставивши на Збручі якийсь непролазний мур, можна об'єднувати Галичан зненавистю проти Польщі, а Наддніпрянців зненавистю проти Росії. Соборність для нації, посідаючої два об'єкти зненависти, можлива тільки тоді, коли її думки звернені внутр себе, на встановлення своєї старої історичної, традиційної, національної влади. Політичним самодурством було проголошувати соборність власне після знищення «єдиним революційним галицько-наддніпрянським фронтом» такої єдиної, об'єднуючої, традиційної національної влади, якою було Гетьманство.

оцю фантастичну гіпотезу. Ні один престол, ні одна держава в світі не були збудовані інтелігенцією. Вона престоли може тільки своїм авторитетом в народі (коли вона цей авторитет має) піддержувати, і в той тільки спосіб в ділі сотворення держави дійсно велику ролю грати, або може їх точити, нищити, коли державні консервативні сили ослабі, щоб цьому процесові нищення противоділати. Вимагати реалізації, матеріального здійснення державних ідей від людей, не володіючих мечем і не продукуючих матеріальних цінностей, це те саме, що сподіватись дітей від бажачих їх мати імпотентів. І реальне значіння у нас всіх цих революційних літературних політичних утопій таке: вони ідеологічно нищать, ідеологічно точать в масах український консерватизм. Тим самим вони унеможливають сотворення позитивного національного фронту під єдиним традиційним національним проводом, бо цьому традиційному, історично виробленому проводові вони не дають потрібного йому, морального ідеологічного опертя в масах. А не будучи одночасно в стані сотворити, опертого на одній зненависти (за браком такої одної зненависти) єдиного національного фронту негативного, вони нездатні навіть підточити та повалити існуючі на Україні чужі влади. Вся їх діяльність зводиться тільки до підготовлювання нової національної анархії на момент упадку з якихось інших (не українських) причин чужих влад на Україні. Яке може бути практичне значіння варяжської теорії власне в момент цієї майбутньої української анархії?

Як сказано вище, держава українська на Україні може повстати при умові уложеня в українських державних формах взаємовідносин між місцевими силами войовників, продуцентів, інтелігентів і українських народніх мас. Уложеня цих взаємовідносин так, щоб з них могла повстати Українська Держава, єсть завданням всякої будучої української провідної верстви, яка має для цього тільки три, історично витворені, державно-організаційні методи: охлократію, демократію, класократію. Представники всіх цих трьох методів організації, в момент упадку охлократичної влади існуючої (говорю тут тільки про совітську Україну), зараз-же почнуть боротьбу за владу між собою. Що може дати акція кожного з цих трьох типів для України в момент анархії?

По упадку комуністичної охлократії місця для наших охлократів лівих, для наших «полубольшовиків», на Україні не буде. Всі, щось дійсно варті, ліві охлократичні елементи вже вловні використані більшовиками. Недисципліноване сміття, якого в свої ряди не прийняли більшовики, і яке тому, будучи по своему типу більшовиками, творить до них «опозицію», опорою для українських «лівих» не зможе бути. В момент упадку більшовицької влади всі ліво-охлократичні елементи будуть власне тими, проти кого звернеться «народній гнів». Думаю, що говорити про соціалізм в день упадку більшовизму на Україні буде досить небезпечно і їхати туди в цей день «лівій» половині нашого «революційно-демократичного фронту»

прихильники фізичного здоров'я цих панів не повинні радити. Натомість значно ширше поле попису може мати права «демократична» половина цього «фронту».

Нівелююча все і всіх комуністична казённо-державна рівність дасться всім добре в знаки і по упадку залізної більшовицької диктатури прийде знов, як і в р. 1917, черга на антидержавну свободу. А хто-ж краще може репрезентувати свободу, як не свободолюбива **демократія**?

Боротьба з державою, боротьба з громадським примусом, послухом, організованістю і дисципліною проходить червоною ниткою через всю нашу історію. Ми одідичили по ній, і по нашій расовій колоніальній мішанині, нахил до вивищування інтересів одиниці над інтересами громади, інтересів хаотичних «партийних» сполук таких одиниць над інтересами держави: одідичили вроджений нам нахил до індивідуалізму та анархії. Всеросійська охлократична гіпертрофія (надмірний розріст) держави — повне приголомшення необхідної свободи громадянства монгольськими державними методами правління — через реакцію ще більше розвинула в нас оці наші антидержавницькі, анархічні, руйнівні прикмети. Толерувати їх і підлещуватись до них, це у нас шлях по лінії найменшого опору, це найлегчий у нас шлях до популярності та «ідейого» впливу на націю. Тому демократія була, єсть і буде методом, найлегче здобуваючим собі численних прихильників на Україні. Але чи методом, найкраще пристосованим до боротьби з державою і до її руйнування, можна збудувати державу? Ось трагічне питання, яке стоїть перед всіма українськими державниками.

В протилежність до необмеженої охлократичної влади войовничого непродуцента над невойовничим продуцентом, в протилежність до влади сильного меча над трусливим золотом, демократія єсть необмеженою владою власне оцього невойовничого, спекулянтського, визнаючого засаду вільної конкуренції, свободолюбивого та індивідуалістичного продуцента і фінансиста (типу, що сьогодні зветься «буржуазією») над войовником-продуцентом, над войовником-непродуцентом і над народніми масами.

Продуцент-войовник, продуцент класократ, свою владу, обмежену Монархом і співпрацею з іншими класами, завжди виконує сам і сам-же несе за неї повну відповідальність. Продуцент - невойовник, спекулянтський продуцент демократ, необмеженої влади свого золота над цілою нацією ніколи не виконує сам. Цю його анонімну владу по його дорученю і за його гроші виконують республіканські президенти і парламенти, при помочі аполітичного державного апарату і аполітичної армії. Демократична спекулянтська «буржуазія» править не сама, а через демократичних, «репрезентуючих народ», інтелігентів-політиків, і при помочі кондотієрських непродуцентів бюрократів і таких-же самих войовників. При демократії армія і державний апарат не присягають служити вірою і правдою, персоні-

фікуючому державу і гацію, Монархові і тільки йому одному, а присягають служити «республіці», тоб-то служити всякому урядові, який буде потрібний анонімним капіталістичним спекулянтам, який буде «вибраний» ними*) і який армії та державному апаратові платитиме троші за їх «аполітичність», тоб-то за їх готовність жертвувати свою кров всякому урядові, який за це заплатить. Іншими словами, демократія єсть владою золота над продажною ідеологією, над продажним мечем, над зогнившим консерватизмом і над пасивністю розпорошених та здеморалізованих народніх мас.

При пануванні демократії, посідаючий золото і ненавидячий меча, продуцент-фінансист-спекулянт хоче, щоб влада державна, яка йому служить, коштувала його як найменше; знов-же інтелігент-політик, бюрократ і войовник — хочуть за свої політичні функції і за свою службу одержувати як найбільше. Щоб примусити спекулянта платити більше, демократична, фіктивно правляча, інтелігенція має два політичні способи: «інтерес нації» і «народній гнів». «Інтерес нації» репрезентують демократичні інтелігенти праві, а «народній гнів» репрезентують такі-ж самі демократичні інтелігенти ліві. І вся динаміка демократії полягає в т. зв. парламентській грі на оцих двох основних політичних «валютах». Коли спекулянт грає на «інтересі нації» і піддержує праві демократичні партії, він єсть «патріотом», але разом з тим ворогом народа. Коли-ж переляканий цим другим епітетом, він починає піддержувати партії ліві, то стає ворогом нації і національним зрадником. Але сьак чи так, він мусить платити тим чи іншим представникам опінії суверенного демократичного виборця і мусить залобігати їхньої ласки на те, щоб вся оця політика кінчилась тільки залякуванням і щоб ані «народній гнів», ані «інтерес нації» не були доведені до послідовного кінця. Така перманентна (постійна) небезпека революції зправа і зліва лежить в основі правління демократії і воно може держатись тільки доти, доки ця небезпека не здійснилась, тоб-то доти, доки спекулянта не вхоплять за чуприну в своє монопольне використання праві чи ліві — «фашистські» чи «комуністичні» — не парламентські, а дійсні, бомбами озброєні і посідаючі сильні грабіжницькі інстинкти, революціонери-охлократи.

Демократична республіканська держава і така її шарлатанська парламентська політична гра, ведена іменем «суверенного народу», може існувати тільки при слідуючих умовах:

*) Ілюстрацією до того, як відбуваються вибори цих урядів, може служити недавня (поч. 1925 р.) голосна у Франції історія з вибором барона Моріца Ротшільда до парламенту. Від інших виборів цей голосний вибір відрізняється тільки тим, що п. Ротшільд рішив робити одкрито те, що інші роблять тайно. Він просто оголосив, що платити за голоси на себе готівкою і результатом цієї демократично-республіканської щирости було не тільки те, що «суверенний народ» вибрав його майже одногосно в цій окрузі, де він кандидував, але ще й інші округи прислали до нього депутації, щоб він зволив кандидувати у них. Розуміється для такої високої демократично-республіканської свідомости треба вже довгих літ панування демократії, як це має місце у Франції.

1. Коли в даній нації наступає атрофія (заник) держави, тобто коли правлячий в попередніх стадіях завойовницький державний апарат вже ослаб настільки, що його вповні опанувало завойоване ним колись громадянство, але коли при тім він ще настільки сильний, що може виконувати свої аполітичні кондотієрські функції для правих і лівих демократичних парламентських урядів:*)

2. коли в цьому перемігшому державу громадянстві існують настільки сильні, в попередніх стадіях розвитку релігію, церквою і класовими та родовими організаціями витворені, внутрішні органічні сполуки, які своєю громадською єдністю і своїм громадським консерватизмом можуть якийсь час надолужувати атрофію держави та ставити опір деструктивним впливам демократичного способу правління нацією;

3. коли в цьому громадянстві існує сильне, теж в попередніх добах витворене, національне почуття, яке держить ще якийсь час при купі розпорощувану на партійних виборців націю, і граючи на якому можна творити парламентську «національну більшість» пцкуванням якогось зовнішнього чи внутрішнього ворога нації;

4. коли в даній нації існує рівновага між демократичною лівницею і демократичною правницею, тобто коли анонімна грошева сила спекулянтів може спокійно спекулювати то на «соціалізмі», то на «націоналізмі», без небезпеки, що або соціалісти або націоналісти захоплять владу і оцю владу спекулянтів обмежать — іншими словами: коли сили демократичної інтелігенції правої і лівої більш менш рівні так, що не може бути небезпеки здійснення правої чи лівої революції.

Чи існують всі ці умови на Україні?

Атрофії (занику) нашої держави у нас не може бути, раз ми ще власної держави не мали. У нас нема ніякого українського державного апарату і української армії, які могли-б бути опановані демократією і повернуті через українських інтелігентських політиків на «аполітичну» службу українському демократичному спекулянтові. Державу нашу треба не опанувати, а треба її допіру сотворити. Сотворити-ж державний апарат і армію при допомозі республікансько-демократичного парламентського виборчого систему, якого вся суть полягає в опозиції до держави і в боротьбі з державою — розуміється неможливо.

*) Всяка держава повстає з завойовання. З боротьби добре зорганізованих завойовників з добре зорганізованими завойованими родяться державні конституції. Коли парламент позбавляє трону Монарха і сам проголошує себе сувереном, тобто коли гине в державі консерватизм і настає нічим не обмежене панування перманентної революції — держава, а з нею і нація, завмирає. Демократія, яка єсть проявом цього процесу завмирання, може продержатись так довго, доки витворений старими завойовниками, тепер ослаблений і деморалізований, державний апарат ще служить новій «народній» владі. Чи могли-б напр., без старого недемократичного державного апарату, сучасні демократичні республіки давати своїм урядам диктаторські повновластя для санації напр. своїх фінансів, тобто для стягнення силоміць більше податків з суверенного народу, який цих податків платити не хоче? Про це ширше говорив я в своїх «Листах» — тут ця коротка примітка для тих, хто їх не читав.

Організованого українського громадянства — в розумінню органічних груп родин, об'єднаних спільним походженням, спільними родинними зв'язками, спільною традицією, спільною ідеєю і дисциплінованих одною авторитетною церквою — на Наддніпрянщині нема. Таке громадянство існує у нас тільки в зародках, які виконувати роль регулятора демократичної анархії не зможуть при правлінні демократії, дезорганізуючої навіть старі і міцно зорганізовані громадянства.

Як виглядає у нас, об'єднуюча спекулянтів з народом, демократична ідея нації найкраще видно з останньої пражської заяви найбільше популярного національного діяча з «революційного демократичного» фронту п. Винниченка, що готов, як він каже, проти власної «української буржуазії», коли б вона появилася, відновити свій старий союз з російськими більшовиками. Думати, що «народ» український більше свідомий ніж його «провідники», можуть тільки ті, що хочуть себе, при виді таких демократичних політиків, утопіями потішати. Для нашого демократичного парламенту ми маємо поки що тільки його ліву половину, репрезентуючу «народний гнів». Але парламенту з одною тільки лівницею, ще нігде в світі не бувало, не буде його розуміється і на Україні.

Необхідної для панування демократії парламентської рівноваги між суверенною народньою правицею і суверенною народньою лівницею, при такій демократичній національній свідомості, яку репрезентують панове з нашого «революційно-демократичного фронту», бути не може. Де знайдеться той необхідний для існування «української народньої республіки» український спекулянт, який п. Винниченкові дасть гроші на прогнання більшовиків і на демократичні вибори з тим, щоб по виборах п. Винниченко, при помочі цих-же самих більшовиків, його зарізав. Коли цей спекулянт захоче асекуруватись од репрезентованого п. Винниченком «народнього гніву», то він буде говорити безпосередно з більшовиками, бо там принаймні єсть з ким і-за що торгуватись.

Нема чого теж нашій демократії сподіватись на піддержку «національних меншостей» і поступати по традиціям Центральної Ради так, щоб ненавистного «українського буржуя» міг в динаміці «української народньої республіки» замінити на Україні «буржуй» російський, польський та жидівський. Тепер, по часах Директорії, така національна демократична політика вже неможлива. Наш «революційно-демократичний» мурин з У. Н. Р. вже виконав роль, яку йому призначили оці наші «національні меншости»: він недопустив до «української реакції», він повалив державно-творчі українські «генеральсько-поміщицькі» елементи, він побив цих старих українських панів, що до України повернули і що Україну одні зпід влади московської, польської і жидівської демократії могли визволити — і тепер цим демократичним меншостям український мурин вже на Україні непотрібний, навіть як-би він весь вписався в масонські ложі, уступив Польщі Україну не по Случ, а по Дніпро, або обіцяв повний послух демократії російській.

Остається для нашої демократії остання і єдина тепер надія, що в динаміці «української народної республіки» спекулянт місцевого замінить спекулянт закордонний, і що він для якихось своїх цілей (звідси потреба «орієнтацій» і формула: «примату політики зовнішньої над політикою внутрішньою») буде її республіканську політику фінансувати. Але-ж на це треба, щоб цей спекулянт побачив силу також правої, а не тільки лівої, української демократії; треба щоб він знав, що йому «за визволення поневоленої української нації» (як напр. за визволення Чехії або Польщі) повністю заплатять, а не скажуть, що ми по своїм лівим переконанням таких буржуазних довгів платити не хочемо.

Всяка-ж права республіканська демократія — це ослаблені, звікчемнілі і здеморалізовані нащадки колишніх монархічних консервативів. Чи можуть бути вони у нас, коли ми розвитку самого цього монархічного консерватизму ще не мали?

Комедії з переодяганням тут нічого не допоможуть. Бо допустім, що під впливом близького знайомства з «більше культурною» закордонною буржуазією почнуть правити наші ліві. Уявм собі не тільки соціал-демократа п. Петлюру в ролі крайнього правого націоналіста, а напр. п. Микиту Шаповала в ролі оборонця вже не соціальних, а національних інтересів, і допустім, що ці інтереси вимагатимуть віддання земель, одібраних від «чужих поміщиків» на Україні, в дешеву оренду «своїм» чеським банкам. Але-ж тоді ці банки, їх дешеві оренди, і взагалі весь цей народній «соціал-революційний» лад і порядок треба буде обороняти. Чи оттакі демократично поправіші соціал-демократи і соціал-революціонери, що нічого иншого крім революції робити не уміють, зможуть самі в своїй республіці, без «панів» яких вони знищили, впоратись зі своєю власною лівою революцією, побиваючою їх цитатами з їх-же власних творів і прикладами їх-же власних діл?

Тільки країна, яка перейшла через добу свого власного монархічного державного життя і яка в цій добі придбала сильні консервативні основи нації, може, по упадку Монархії, витворити з оцих гниючих і уміраючих тоді консервативних основ кадри для правої республіканської демократії. І тільки в такій країні республікансько-демократична правниця може бути настільки сильна, щоб рівноважити лівицю, тоб-то виконувати ту функцію, без якої демократична республіка і пануюча в ній влада спекулянтського золота — неможливі. Україна через добу власно-державного монархічного життя ще не перейшла, консервативних основ свого окремого національного існування вона ще не закріпила, а тому не може вона мати, необхідної для республіки, правої демократії, яка єсть завжди продуктом розкладу і занепаду, а не початком і не «відродженням» нації.

Коли популярність української демократії, яка може прийти по упадку комуністичної влади, не буде в пору припинена, то вона знов (як це вже не раз в нашій історії бувало) доведе Україну — до всенародньої різанини і всеукраїнської анархії — а не до безкровних

бійок між правицею і лівицею у власному парламенті, по взірцям сучасної континентальної західно-європейської демократії. І в цій анархії навіть Мексика буде для нас недосяжним ідеалом. Бо Мексика мала одну, а не дві метрополії; один, а не два об'єкти цькування і була од цього об'єкту відділена . . . океаном.

Який-же може бути кінець цієї демократичної анархії? Такий, як завжди: політичний поділ України між Росією та Польщею і зрощення та спольщення «демократичної української нації».

*

Утопія української демократії збудована на двох фальшивих założеннях (пеміссах). Перше — що порушуючі сили нації, в тім числі і «свідомість національна», йдуть знизу вгору («від народу до панів»), а не зверху вниз («від панів до народу»). Друге — що народ український знаходиться в такім самім національнім відношеню до народу московського, як наприклад Чехи до Німців, Поляки до Росіян, або Болгари до Турків, а не в такім, як Бельгійці (Валони) до Французів, Баварці до Прусаків, або Німці австрійські до «німецьких».

Перше фальшиве założення веде в наших реальних умовах до того, що по прийняттю, впливаючого з цього założення, принципу «народної суверенности», виявляти «волю народу» на Україні почнуть не тільки демократи українські, але перш за все демократи всеросійські і всепольські. Коли на Наддніпряниці, по упадку большевиків, наші демократи зможуть спекулювати на націоналізмі українським, то демократи всеросійські на цих-же самих основах зможуть спекулювати на націоналізмі всеросійським. І в такій спекуляції з цих двох демократій переможе завжди ця, яка матиме за собою більшу піддержку, пануючого у всіх демократіях, золота. Вище вияснено, чому така піддержка не може бути більшою у демократії української. Не можна також сподіватись вічного повторювання часів Центральної Ради, коли все котилося вниз і коли в момент розвалу величезної і багатой держави ставали хвилимо можливими різні неможливости. Часи ці повинні навчити нашу демократію лиш одного: коли народ український зміг зразу стати «національно свідомим», то ще легче він може повернути до свого природного стану несвідомости.

Активної, порушуючої національної свідомости не посідає ніякий народ, а тим більше народ, що не мав своєї власної держави і що за цю свою державу не боровся. Принцип «народної суверенности» і «народовластя» в реальних українських умовах мусить довести до перемоги на українській території національної свідомости сильніших демократів всеросійських чи всепольських, тоб-то до знищення можливости реального державного існування української нації.

Друге фальшиве założення веде в наших реальних умовах до того, що наша інтелігенція, замість творити ідеологію патріотичну, тоб-то будити Україно-творчу свідомість територіяльно-політичну, творить ідеологію націоналі-

стичну, тоб-то будить Україно-руйнуючу свідомість культурно-віроісповідну. Коли-б навіть всі есери поставали по упадку більшовизму українськими націоналістами, а всі есдеки, по прикладу о. Чеховського, пішли-б в достойну зрештою найглибшого поважання автокефальну Церкву, то ані під гаслами окремої мови і культури, ані під гаслами окремої віри, народ український у відношеню до народу московського національно не самоозначиться. Не самоозначиться тому, бо власне культурно-віроісповідними ознаками, зачерпнутими зі спільного візантійського джерела і розвинутими спільною історією, народ український як найтісніше з народом московським звязаний. Це зрештою відчуває добре і сама українська демократія, яка свій культурно-віроісповідний націоналізм сполучає завжди з демагогічними обіцянками матеріальними. В той спосіб вона в самих зародках українську ідею національну руйнує. Бо коли Україна в очах мас утотожнюється з незаконним грабіжом чужого, то найкращою »Україною« буде завжди та, яка цей грабіж в найширших розмірах дозволить. На цьому ґрунті стала можливою перемога більшовизму і знищення соціальним більшовизмом українського демократичного націоналізму.

Окремішність України у відношеню до Москви творили і творять не так різниці культурно-віроісповідні, як зовсім інші змагання територіяльно-політичні: інші, впливаючі з відмінного географічного положення, політичні завдання Української Землі, яких Москва зі свого метропольного центру виконати не в силі, і інші відносини внутрішні, для яких політичні московські охлократичні методи державної і громадської організації не підходять. Тільки в хвилинах, коли власне оці територіяльно-політичні, а не культурно віроісповідні змагання здійснювались, і в формах окремої української монархічної держави персоніфікувались, виявлялась окремішність України і її культура національна розвивалась. І навпаки: Україна свою окремішність тратила всякий раз тоді, коли територіяльно-політичні змагання серед мешканців України падали, а на їх місце якась боротьба за мову чи за віру підіймалась. Як боротьба в XVII ст. за віру православну довела вкінці Україну до »возєєдиненія«, як боротьба з власною Гетьманською Державою за мову в 1918 р. довела до єдиного і неподільного комуністичного гниття, так і культурно-віроісповідний націоналізм український, що може вибухнути по упадку комунізму, закінчиться перемоєю на Україні націоналізму всеросійського.

Національна окремішність Баварців від Прусаків — це Віттельсбахи і їх держава; Німців австрійських від німецьких — це Габсбурги і їх політика династично-територіяльна; Валонців від Французів — це Бельгія, можлива тільки як монархічна, на основах територіяльно-політичних, а не культурно-віроісповідних, оперта держава.*) Так само і Україна: — колись це Ростиславичі і їх, хоч і

*) Сьогодні бачимо, в що обертається окремішність Баварців і австрійських Німців при демократичних республіках. Легко теж собі уявити, як довговічною була-б »самостійність« Валонів при республіці бельгійській.

руська і православна, але окрема і не на варяжсько-новгородських купцях, а на галицько-волинських лицарях-землевласниках оперта держава; потім це Гедиминовичі, Коріятовичі, Ольгердовичі, хоч і православні і зручені, але персоніфікуючі окремі українські територіяльно-політичні тенденції державні; це врешті Гетьмани і їх українська, на зовсім інших ніж Москва — осіло-хліборобських а не кочовничо-добичницьких — підвалинах побудована держава.

Демократія цю територіяльно-політичну основу нашого окремого національного буття, во імя кличів культурно-віроісповідних, нищить. Вона, під гаслами мови і ріжних вір (соціалістичних, націоналістичних, релігійних), нищить, як людей інших мов і вір, своїх місцевих панів, свою місцеву українську стару правлячу верству, в якій єсть єдині зародки власної окремої держави. Але разом з тим вона не в силі своїми »бросурками і метеликами« побити тисячелітній вплив спільної і для Москви і для України візантійської культури. Так само вона не в силі, без власної української держави, щось більшого ніж оцю — не вистачаючи для заспокоєння культурних вимог навіть найпримітивнішої нації — літературу створити. В результаті, демократія своїм — проти місцевих старих панів, проти єдиного джерела окремої місцевої влади і держави, зверненням — культурно-віроісповідним націоналізмом нищить в самих зародках українську націю. *)

Люде, що хочуть реального існування Української Нації, тобто існування окремої Української Держави, мусять у день упадку метропольної комуністичної влади усунути провід, тріумфуючої в цей день, демократії. На ролю цю вже сьогодні претендує наша націоналістична охлократія: прихильники »національної диктатури«, пророки »українського Наполеона« — ці, що націоналізм, який поруйнував нам всі держави, наміряються вирвати з рук »партійної« демократії, наміряються вложити йому в руки меч якогось отамана, і цим мечем отаманським, воюючим під гаслами українського націоналізму, наміряються збудувати Українську Державу. Спосіб збудування національної української держави, здавалося-б, найпростіший. Але — як це часто з найпростішими способами буває — до здійснення в наших реальних умовах неможливий. Чому?

*) Вищесказане не означає, розуміється, того, що народ український нічим по своїй культурі від народу московського не ріжниться. Не вважаючи на спільне візантійське походження культур обох цих народів — ріжниця між ними в дальшому розвитку зарисувалась дуже великі. Але вони не мають того характеру несприимимости, який-би дозволив вжити їх, як думає наша демократія, в цілях політичних: на будову держави. Впливаючі з цих ріжниць емоції національні не посідають на Україні у відношеню до Москви такої порушуючої, динамічної сили як наприклад такі-ж самі національні емоції Чехів у відношеню до Німців, Поляків у відношеню до Росіян, Болгар або Сербів у відношеню до Турків. Не під культурно-віроісповідними, не під націоналістичними, а під територіяльно-політичними, патріотичними гаслами може бути збудована Українська Держава. І тільки в своїй державі зможе розвинутись українська культура національна. Ось, що хотів я сказати читачам »Хліборобської України« і цим дуже нечисленим публіцистам українським, які мають розум, совість і честь і які не роблять собі блазенької літературної кар'єри на перекривляння, перекручуваню та осмішуваню всіх честних шукань виходу з нашої руїни.

Групи, що репрезентують націоналістичну українську **охлократію**,*) ці самі, що творять і українську охлократію більшовицьку. Це — матеріально непродукуючі і бажачі необмеженої диктаторської влади над всіма іншими елементами нації воєвники-непродуценти. Кажучи конкретно: — це ті військові і ті революційні не на словах, а на ділі інтелігенти, які по своєму походженню належать до категорії нових панів і які, ненавидячи більшовиків, так само як більшовики ненавидять українських панів старих, консервативних. Тому вони не хочуть Гетьмана. Бо монархічна традиційна влада Гетьманська мусіла-б спиратись не тільки на них — панах нових, революційних — а й на панах старих — консервативних. Вони хочуть «вождя народу» з диктаторською владою. Тоб-то хочуть такого диктатора, якого на верх винесла-б репрезентована ними «народня революція» і який-би правив тільки при допомозі них, панів нових, усунувши зовсім од влади і винищивши панів старих...

Вся різниця між цими нашими націоналістичними і комуністичними охлократами лежить в тім, що охлократи-націоналісти, замість матеріалістичної ідеології соціалізму, вживатимуть, для здійснення тих самих хотіннь необмеженої диктаторської влади, такої самої матеріалістичної ідеології націоналізму. Гасло «бий буржуя» буде замінене гаслом «бий жида, Ляха і Кацапа». І Україна з країни, призначеної тільки для правовірних комуністів, має під пануванням «національної диктатури» перемінитись в країну, призначену тільки для правовірних Українців, — при умові, розуміється, що цю правовірність буде окреслювати пануюча по диктаторськи якась «істинно українська» військово-інтелігентська — по партійно-комуністичним чи фашистським зразкам**) зорганізована — націоналістична партія. Але власне в тому, що наша націоналістична охлократія хоче мати для себе диктаторську, необмежену владу, і що для здобуття такої диктаторської влади вона мусить послугуватись ідеологією матеріалістичного націоналізму, лежить причина повної безнадійності її змагань. Розгляньмо зпочатку її націоналізм, а потім її здатність до необмеженої диктаторської влади.

Націоналізм нашої охлократії від націоналізму нашої демократії різниться тільки ступеню напруження, а не якістю. Націоналізм, який призначений для війни, мусить бути виразніший і яскра-

*) Хто читав мої праці, той знає, що слова охлократія я не вживаю в ганьбливому значінню, яке цьому слову надають. Я взяв цей термін, бо він, на мою думку, найкраще означає абсолютистичний метод державного правління воєвників-непродуцентів над громадянством, що при цьому методі правління уявляє із себе завжди, позбавлену внутрішньої (тоб-то громадської, а не державної) організації, юрбу (охлос). Значить в моїй термінології охлократія не означає владу юрби (такої влади зрештою ніколи не буває), а означає владу над юрбою при допомозі залізної воєвничої організації правлячих і при допомозі використовуваних ними інстинктів і емоцій цієї юрби.

**) Згадую про фашизм тому, що наші охлократи дуже люблять вказувати на нього, як на взірць своїх змагань. На жаль вони уперто не хочуть бачити і не хочуть перейняти найбільшої вартости італійського фашизму: його дояльного відношеня до традиційної консервативної Монархії. Всі наші «фашисти» навпаки: не хочуть української Монархії і вихваляють повстання проти Гетьмана.

віщий від націоналізму призначеного для виборів. Крім того, охлократи краще ніж демократи розуміють, що мас українських не можна підняти на боротьбу самими тільки гаслами культурно-віроіспівдними: що ці маси не підуть в бій за «українську мову» і «українську націю». Тому охлократи в стократ більше ніж демократи муситимуть сполучати ці гасла національні з гаслами матеріальними і будити під прапорами України грабіжницькі інстинкти мас. В цьому тактика наших охлократів-націоналістів мусить бути зовсім та сама, що і тактика большевиків, з тою тільки, як сказано, різницею, що там обектом грабіжа був «буржуй», а тут має ним бути «чужинець». Зрештою різниця ця дуже невелика, бо на Україні дуже легко з кожного «буржуя» зробити при бажанню «чужинця».

Большовицька тактика на Україні удалась, бо большевики українські одержали допомогу з Москви і за для цієї допомоги пожертвували Україною. Але ця сама тактика, примінена нашими націоналістами, не удасться власне тому, що при її помочі вони хочуть збудувати Україну. На Україні нема стільки грабіжницьких, войовничих і матеріально непродукуючих елементів, щоб їх можна було кинути не на місцевих, а на закордонних чужинців, походом на Москву чи на Варшаву визволити Україну від залежності од цих метропольних центрів, і в той спосіб здобути необмежену диктаторську владу для українських націоналістичних охлократів, під проводом яких такий побідний похід мав-би відбутися.

Наш «середняк» — що творить головне ядро тих мас, на яких спертися і якими владу собі здобути хоче наша націоналістична охлократія — міцно сидить на своєму південному чорноземі і дуже бажає його побільшити, але не коштом московських чи польських пісків, а коштом свого власного українського пана. Всяку владу він ненавидить тим більше, чим більше вона від нього якогось руху, напруження і зовнішніх завоювань вимагає. На якісь зовнішні завоювання його можна було досі змобілізувати тільки при помочі московських, латишських, монгольських, інгушських, чи якихось інших — північних, степових або гірських — баталіонів. І нікому ніколи не удасться перетворити оцю, привязану до своєї землі, «середнячку» селянську українську масу в спаяну жадою завоювань і наскоків на чужі краї, кочову орду. Хай наші націоналістичні охлократи зпосеред військових задумаються добре над цим фактом, що, по всім свідоцтвам історичним, Українці мали завжди прекрасну оборонну, дефензивну піхоту і добру тяжку панцирну кінноту, але дуже слабу та маловартну кінноту легку — офензивну.*)

Найбільший український войовник Богдан Хмельницький ніколи не рушав в похід без татарського кінного війська. І це військо

*) В протилежність до ходячої але невірної легенди, старі наші Запорозжці славились своєю піхотою, а не кіннотою — подібно, як їх чорноморські нащадки славились пластунами, а не кіннотчиками. Між иншим факт, що наша легка козацька кіннота, за часів Богдана Хмельницького, мала при сідлах лопатки для самоокапування (отже була в дійсности піхотою на конях, що у таких природних кіннотчиків, як тодішні Татари, помислити навіть не дасться), зазначив я в своїй монографії про головного військового помічника Великого Богдана, полковника Кричевського (*Z dziejów Ukrainy. Київ 1912 р., ст. 448 і дальші).

офензивне, нападаюче, виконувало свою державно-творчу роль тільки тоді, коли воно не підіймало селянських мас на грабунок, а служило осілій козацько-хліборобській Україні — Україні войовників-продуцентів — репрезентованій Великим Гетьманом. Воно тоді не диктаторствувало над Україною і не намагалось диктаторствувати над нею при помочі бунтованя українського «середняка» проти місцевого осілого продукующего войовника, проти того «городового козацтва», яке творило головну міць України, опору її незалежного буття. Про це слід добре пам'ятати тим нашим сучасним духовим татарським нащадкам, що пропагують «український фашизм» без українського Монарха — тим, що хочуть бунтованям українських «селян» проти українських «панів» установити диктатуру українського кочовника над українським осілим хліборобом. Така диктатура, як показав ще раз приклад большевиків, без допомоги закордонних кочовників неможлива. По знищенню місцевих старих панів, український кочовник під гаслами українського націоналізму — тоб-то без допомоги кочовників закордонних — сам власними силами з пасивними селянськими масами не дасть собі ради. Він України не збудує, а тільки її, демократією занархізовану, доруйнує.

Всі руйнуючі прикмети українського націоналізму, виявлені в їх літературній, мовляв, формі нашою миролюбивою і невойовничою демократією, будуть доведені до їх логічного кінця ділами войовничої охлократії. Її національна диктатура в державних формах українських була-б можлива тільки тоді, коли-б вона концентрувала в собі реально існуючі, ясно окреслені і однородні національні емоції мас. Конкретно кажучи: коли-б вона стала найбільше яскравим виразником пануючої неподільно в масах якоїсь одної сильної національної зненависти. Але не можна концентрувати того, чого ще нема: не можна розпікти до націоналістичного жару тієї національної свідомості, якої маси українські по попередніх стадіях розвитку ще не одідичили. Націоналізм український, як метод політичного використання емоцій мас, був-би можливий тоді, коли-б перед тим існувала Українська Держава і коли-б в цій державі витворилась українська свідомість національна. Але утопією єсть хотіти будувати державу при помочі націоналізму, для якого в свідомості недержавних українських мас ніякого ґрунту немає. Таке штучне і неприродне підюджування емоцій мас обернеться завжди проти самих підюджувачів: їх неминуча невдача буде завжди во ім'я їхніх-же принципів витолковувана народом яко «зрада».*).

Не можна також оперти політичну владу на розпалюванню одної національної зненависти, коли, при цьому методі здобування влади, таких зненавистей зявиться зразу цілих три і коли відповідно до цього треба ставити масам різні — взаємно себе виключаючі — диктаторські націоналістичні гасла. В якій національній диктатурі і в якому «українському Наполеоні» маси українські мають бачити

*) Класичний приклад: популярні обвинувачення галицьких провідників, що вони не хотіли бомбардувати Львова тому, «що там були їх польські родичі». А власне ці провідники весь час націоналізмом українським воювали!

втілення своїх емоцій, коли одні націоналістичні «фашисти» вестимуть їх з «Ляхом» проти «Кацапа», другі точитимуть разом з «Кацапом» народний гнів на «жида», а треті врешті будуть проповідувати зненависть тільки до одного «Ляха»?

При таких умовах націоналізм української охлократії скінчиться не боротьбою зовнішньою за визволення України зпід влади метропольної, а споконвічною колоніяльною боротьбою внутрішньою, в формі грабіння місцевих «чужинців». І щоб од такого грабіння себе забезпечити, кожний з цих місцевих «чужинців» буде старатись мати у себе проти других «чужинців» якогось «українського народного вождя». Така тактика одних місцевих «чужинців», рятувати своє існування коштом інших, завжди з великим успіхом примінялась на Україні в добах появи якоїсь української націоналістичної охлократії. Приклад п. Юрка Тютюнника, одного з не найгірших типів українських націоналістичних охлократів, і одного з не посліdnіших кандидатів в «українські Наполеони» показує, що і тепер така тактика може мати успіх. Цей приклад показує також в що вкінці обертається охлократичний український націоналізм. Раз він служить «Ляхові» проти «Кацапа і жида», потім інтернаціональному «жидові» проти буржуазного «Ляха і Кацапа», а скінчиться він певне тим, чим кінчився завжди: службою «Кацапові» проти «жида, Ляха і . . . України» . . . *)

*

Не більше політично вартною ніж націоналізм української охлократії єсть її внутрішня здатність до диктатури, до необмеженої влади. Національну диктатуру може виконувати верства: 1. посідаюча власно-державницькі незалежницькі хотіння в степені значно більший, ніж інші верстви даної нації; 2. посідаюча надзвичайно сильне почуття єдності бродженої, расової, або єдності придбаної довгим, дисциплінуючим і обєднуючим дану верству, вихованям; 3. посідаюча, завдяки цієї єдності, силу, більшу ніж всі інші верстви даної нації; 4. здатна, завдяки своїй силі і завдяки своему методів організації, обернути собі на службу, а не винищити, частину консервативної, репрезентуючої традицію і досвід влади, старої правлячої верстви даної нації. Чи всі ці прикмети має українська націоналістична охлократія?

Як верства войовнича і матеріально непродукуюча, отже проживаюча виключно з такого чи иншого виконування влади, наша охлократія має сильно розвинену найціннішу державно-творчу прикмету:

*) В історії нашої українська охлократія показала себе здатною бути тільки зрядям в руках сильнішої і краще зорганізованої московської охлократії для поборювання польської і української демократії. В слабесеньких спробах боротьби з московською охлократією охлократія українська завжди свою повну безсилість показала. Максимі Залізняки були страшні для польської і української (тоді уніяської) демократії, але московським Кречетниковим вони спокійнесенько давали себе «кнутами бити» і заковувати в кайдани. Як проти Москви так і проти Польщі устояти могла тільки одна українська класократія — українські ослі войовники-продуценти, доки їх українська демократія своєю анархічною ідеологією не розложила, а українська охлократія своїми ножами не дорізала.

імперіялізм, тоб-то хотіння влади. Але на жаль, при повному браку в неї інстинкту осілості, присущого звязаному з землею продуцентів, вона не має в собі патріотизму, не має свідомості території, не має привязаності до Української Землі і тому не має хотіння здобути собі владу тільки на Українській Землі. Імперіялізм свій тільки дуже невеличка частина української охлократії виявляє в формах українського націоналізму. Більшість її націоналізмом українським не захоплюється, бо розуміє, що цей націоналізм не дасть їй влади. Не маючи в собі українського патріотизму, вона не більше, а власне менше ніж всі інші верстви українські, посідає власно-державницькі, незалежницькі українські хотіння. Для якогось наприклад Волоха (звістного вояки з часів Директорії) однаково, чи бути якимсь начальником на Україні, чи там, де він тепер єсть — на Сибірі. А такий Волох — це власне пересічний тип української охлократії, це той основний елемент, з якого вона в своїй масі — в своїх низах — складається.

Расової єдності у нашої охлократії нема. В протилежність наприклад до колишньої охлократії французької, яка походила від расово усталених франко-германських племен, завоювавших галійського «середняка», наша охлократія від такого одного расово усталеного племені завойовників України не походить, і її походження, як і всіх Українців, єсть найбільше, як тільки можна собі уявити, різнородне. Не перейшла вона також через об'єднуюче і дисциплінуюче її виховання в українських національних формах. Тому об'єднати свою расову мішанину, позбавлену єдності стихійних хотіннь, одною якоюсь охлократичною ідеологією на взірць того, як це зробили наприклад італійські фашисти або всеросійські більшовики, наші охлократичні інтелігенти не зможуть. Не зможуть, бо вони не мають за собою такої дисциплінуючої інтелігенції школи, яку італійським фашистам дав католицизм, а більшовикам — цезаро-папистичне самодержав'я і культурно-віроісповідна єдність приставших до більшовизму жидів. В результаті, серед наших охлократів націоналістів, кожний отаман захоче мати свого ідеолога, а кожний ідеолог свого отамана. І вся їх націоналістична діяльність виллється вкінці в авантюри дрібних «Наполеонів» і дрібних «Ленінів» — виллється в добре всім нам відому військову отаманію рознузданих і недисциплінованих військових, та в отруйливі і руйнівницькі писання позбавлених пуття, чести і поваги націоналістичних «редакторів».

Власне серед охлократичної інтелігенції української найбільше виявляється повний брак єдності, як расової, так і придбаної відповідним вихованням. Ці, що мали-б витворити ясне і об'єднуюче «слово» українського націоналізму, яке силою свого меча мав-би здійснити український диктатор, роблять все, щоб оце «слово» (ідеологія) стало як найбільше хаотичним і розєднуючим. Наші інтелігентські не націоналістичні об'єднителі «всієї нації» — по своєму анархічному індивідуалізму — єсть найбільші її розєднителі і руйніки. Всі оці отамани від пера, всі оці гарцівники «незалежної національної думки», в стократ шкідливіші ніж отамани від

шаблі, бо ті зезають безслідно в дрібних авантюрах, а тамті своїми друкованими творами затроують надовго духа нації. З такою »обеднучою« ідеологією, яку витворюють наші націоналістичні публіцисти, і з такою здатністю до послуху, яку виявляють наші націоналістичні отамани, тяжко говорити про їх диктатуру національну і про того »українського Наполеона«, який-би мусів опертись на таких дисциплінованих »ідеологах« і на такій послушній »гвардії«.

Розуміється нема чого говорити і про те, щоб ця верства, з якої рекрутується українська націоналістична охлократія, могла перемогти всі інші українські верстви та ними необмежено, по диктаторськи, правити. І необхідну для нашого державного буття стару консервативну правлячу верству вона не зможе обернути собі на службу, а зможе тільки народ проти неї під гаслами націоналістичними цькувати і в той спосіб її від України відгоняти. Коли дійсний Наполеон сказав про старих французьких панів, що »тільки вони уміють вірно служити« і коли тільки при помочі цих старих панів він обєднав і організував ріжних своїх революційних »мамелюків«, то наші кандидати в Наполеони — власне завдяки їх українському проти-панському націоналізмові і їх внутрішній нездатности до влади — цю державно-творчу консервативну верству од України одженуть. Замість будівничих Української Держави вони з неї зроблять нових Ярем Вишневецьких, що під гаслом: — »краще не жити, ніж таким служити« — до існування такої України, опершись на метропольні влади, не допустять.

Бо помиляється наша націоналістична охлократія, вважаючи старих українських панів за гниль, над якою можна безкарно і до сходу знущатися. Розуміється тих зпосеред з них, що пристали до України, і через те позбавили себе опертя в Москві та Польщі, знищити українським націоналістам дуже легко. Щоб зробити »національне українське повстання« проти українського Гетьмана і українських Гетьманців, не треба ні великого ідейного пориву ні великої внутрішньої дисципліни. Так само легко і безпечно можуть українські націоналісти лаяти і плюгавити в своїх писаннях Гетьмана і ту горстку старих українських панів, що, вірна українській державній ідеї, поволі на еміграції вигибає. Але перемогти тих, що себе за Росіян та за Поляків уважають, і в російській та польській нації моральну опору і піддержку мають, українським націоналістам ледве чи удасться.

Інакше бореться той, хто знає, що його смерть в боротьбі не пропаде марно і інакше той, хто бачить, що його страждання надаремні.*) Українські націоналісти, виступаючи в імені »української

*) Цим не хочу сказати, що добре роблять ті, які ухиляються од жертв і боротьби тому, що ці жертви не будуть оцінені людьми. Ніяка жертва не пропаде надаремно і всі вони важаться не людьми, а безконечно справедливим Богом. Мірилом вартости вчинків мусить бути совість, почуття виконаного обовязку і послух Божім законам, а не те, як люде ці вчинки будуть оцінювати. Але до вчинків політичних тільки одиниці можуть прикладати таке мірило вартости. Більшість не може обійтись без піддержки в людях, без моральної піддержки тієї

нації» проти цієї частини старих місцевих панів, що до цієї нації пристала, тим самим відбирають їй моральний ґрунт для боротьби. Юрій Немиричі, різані тими, за кого вони хотіли життя своє віддати, навіть не пробували боронитись і ріжні наші колишні і сучасні «директорії» одержували легкі побіди, але власне тільки над цими, до України приставшими, панами. Ці пани, що Польщі та Москви держались, і знали, що їх там морально піддержуть і пам'ять їх принаймні ушанують, українським націоналістичним башибузукам себе безкарно бити не давали. А що з такої української «націоналістичної політики» виходить, бачили ми не тільки в минулих, але і в теперішніх часах.

Всі ми бачили націоналістів наддніпрянських, що во ім'я свого націоналізму, не могли стерпіти «панського» українського Гетьмана і «панських» українських Гетьманців, а одночасно умивались слізьми радості, коли такі самі пани українські, тільки в формі офіцерів польської армії, зволили з ними часом в передпокою побалакати. Бачили ми також ріжних націоналістичних достойників галицьких, які уміли і досі уміють чудово лаяти «російських генералів», коли ці генерали стають Українськими Гетьманами, але разом з тим уміли і уміють рачки повзати перед такими самими генералами, коли вони зветься Денікініми, або Брусіловими. Хамство і глупо́та ще ніколи і нігде ні одної держави не збудували. Не збудується ними і Держава Українська, навіть як що ці прикмети охрестити голосним іменем «українського націоналізму».

Основний для нашого власно-державного буття проблем реасиміляції (прилучення до українського політичного і культурного життя) останків місцевої старої правлячої консервативної верстви не може бути розв'язаний ні методом демократії, ні методом охлократії. Демократія, виділяючи цю верству в «національні меншости», з одного боку відгоняє її тим самим від України, а з другого, на підставі демократичної суверенности цих меншостей, дає їм змогу закріпити своє існування на Україні власне в російських або польських формах, бо ці меншости матимуть в своїх руках рішачу при демократії більшу економічну силу. Знов-же націоналістична охлократія, використовуючи для здобуття влади емоції мас, зверне всю їх зневажливість власне проти українських консерватистів, проти останків місцевої старої правлячої верстви. Вона думатиме, що таким терором знизу їй вдасться примусити «панів» служити Україні. Але для успіху такого терору у неї нема ні політичних ні культурних даних. Військові і літературні отамани можуть старих панів убивати і в своїх писанинах лаяти, але вони не в силі своїм хамством їх політично і культурно засмілювати.

людської громади, серед якої дані політичні вчинки відбуваються. Брак власне такої моральної піддержки з боку українських націоналістів (і взагалі т. зв. «свідомих Українців») для цієї частини старої місцевої правлячої верстви, що без «каяття» і підлизництва до українського політичного життя пристає, робить неможливим, необхідний для політичного визволення України, процес української реасиміляції цієї верстви.

Притягнення до української політичної і культурної праці останків місцевої старої правлячої верстви може відбутись тільки зверху, а не знизу. Тільки Маєстат української традиції національної, персоналізованої в Гетьманській Роді, який сам до старої правлячої верстви по своїм зв'язкам належить, може в очах цієї верстви убагороднити ідею України, нагадати їй її власну українську минувшину і, во ім'я цієї української минувшини, захопити її для творення української будуччини. Але це можливо розуміється тільки тоді, коли цей Маєстат традиції національної знайде пошану серед самих українських націоналістів. Як що націоналісти українські, при охлократичнім методі організації, будуть, во ім'я своїх розперезаних «наполеоновських» амбіцій, цей Маєстат в болото топтати, то не може бути мови про те, щоб така, сама себе пожираюча і сама себе опльовуюча Україна змогла місцеві консервативні державно-творчі елементи захопити. І рішаючий для буття Української Держави і Нації проблем консерватизму і поступу — проблем рівноваги між владою панів старих і панів нових — буде у нас вирішений тоді при помочі Москви і Польщі. А такий спосіб вирішування цього проблему, як завжди, так і тепер, мусить закінчитись смертю України. Бо не зможуть ніколи сотворити української влади, тоб-то збудувати Українську Державу, самі ці, що звикли тільки бунтуватись і що присущого старим панам уміння бути переможцями і уміння виконувати владу в собі не мають. Коли вони старих панів українських в Москву і Польщу заженуть, то, поруч вічного українською нереалізованого бунту, буде на Україні завжди тільки московська або польська влада.

*

Одкидаючи потребу консерватизму в нації і бажаючи збудувати Україну «на ново», шляхом революційним, наша націоналістична охлократія відкидає розуміється принцип легітимізму при проголошенню Голови Держави. Для неї смішним здається законне право на владу, оперте на традиції, на тім, що нація створила в минувшині і чого ніхто не може сфальшувати. Вона не хоче бачити, що тільки прийняття цього принципу може врятувати нас од руйнівської боротьби за верховну владу. На її думку, на чолі Держави має право стояти тільки той, хто сам собі це право своїми власними заслугами здобуде. Прийняття оцього охлократичного, цезаристичного принципу веде в результаті до тієї самої — рішаючої про «заслуги» і «незаслуги» — «волі народа», на якій хоче опертись наша демократія. З тою тільки величезною ріжницею, що демократія хоче виявляти цю волю народа шляхом безкровних виборів, а охлократія — для вирішення питання: хто має найбільше заслуг для того, щоб стати верховною владою — хоче дати народові бомби і рушниці, замість виборчих карток. Легко собі уявити, до чого це в реальних умовах нашого колоніального хаосу може привести.

Але допустім, що, з цілої маси кандидатів в українські Наполеони або Цезарі, одному вдасться дійсно вирізати решту. Правління його навіть в таким разі, в умовах реального українського

життя, не може бути настільки довге, наскільки це для політичної стабілізації України, як держави, необхідно. Не може воно бути довге — по перше тому, що всяка диктатура у народів, посідаючих так сильно розвинений індивідуалізм, як український, неминує веде до розеднання, замість до обєднання, бо чим більше по диктаторськи до чогось таких індивідуалістів примушувати, тим більше завзято вони од цього бороняться, як що тільки (а так власне буде в самостійній охлократичній Україні) боронитись мають змогу. По друге тому, що в умовах колоніального хаосу, доки він не уляжеться, всякі влади дуже скоро політично зуживаються. Приклад Польщі з її стріляниною до президентів і змінами кабінетів що кілька місяців — мусить бути і для нас поучаючим. Коли верховну владу зробити у нас політично відповідальною, як це мусить бути при диктатурі, то її український «вдячний народ» (в лиці розуміється своїх репрезентантів) накопичить в найкоротшім часі на голову стільки болота, що професія Брутів стане у нас найбільше популярним національним спортом.

Такий колоніальний хаос, який уявляє із себе Україна, може бути поволі опанований і зорганізований не диктаторською примусовою уніфікацією, що приведе тільки до ще більшого каламуту, а опущеням в цю каламутну теч твердого тіла. Оцим твердим тілом може бути тільки сильна організація консервативних елементів, обєднаних біля як найменше диктаторського, і тому як найменше персонально відповідального Монарха. Не охлократична персональна диктатура, а класократична правова дідична Монархія може дати Україні сталість влади, необхідну для її внутрішньої політичної консолідації. Тільки тоді, коли відповідальними перед громадянством будуть міністри, а не Голова Держави, можна буде міністрів відповідно часто міняти, а Голову Держави — репрезентуючого сталість української Верховної Влади — од українського мащеня болотом і од українських Брутів врятувати. І тільки тоді, коли Голова Держави сам персонально не виконуватиме влади, наші примітивно реалістичні маси зможуть повірити, що він дійсно репрезентує і персоналізує Україну, а не використовує Україну для своїх особистих інтересів. При диктатурі Україна завжди вважатиметься персональним підприємством диктатора (мовляв: «причепився, як Петлюра до України») і доля її, звязана в уяві мас з долею диктатора, буде так само хистка, як і остання.

Класократичний метод організації, допускаючи — в протилежність до методу охлократичного — різнородність організаційних форм, при їх засадничім поділі на дві основні — консервативні і поступові — групи, зможе наших індивідуалістів поволі до сталого і непорушного монархічного державного центру притягати і їх біля нього, з захованям навіть їх опозиційних особливостей, організувати. Метод охлократичний різнородности організаційних форм і легальної опозиції та поступу не допускає. В умовах нашого реального життя, він диктатурою якоїсь тільки одної «фашистської» української партії і примусовою припискою до цієї партії тих, що хочуть,

аби їх за «правдивих Українців» уважали, віджене як раз Українців від України і доведе в швидкім часі до перемоги на Україні чужоземних метропольних влад. Диктатура одної партії була-б у нас можливою тільки тоді, коли-б за нею, подібно як за диктатурою партії комуністів, стояла якась чужа збройна державна сила, тоб-то тоді, коли-б не було Української Держави.

Врешті охлократичним методом організації — прийнявши, що ці охлократи єсть українські націоналісти і що вони хочуть самі без сусідньої допомоги правити Україною — не можна вирішити питання, за чії кошти буде удержуватись Українська Держава, або, як кажуть Чехи: «хто буде за це платити», щоб міг появитися український диктатор.

Український Гетьман-Монарх, спіраючись на консервативні, войовничі, але разом з тим матеріально-продукуючі і здатні платити податки, елементи, матиме — а з ним і Держава — матеріальну піддержку цих елементів тому, що само існування цих елементів буде звязано тоді з існуванням Української Держави. Але український диктатор-Наполеон зможе опертись тільки на «гвардію» чи «фашистів», тільки на войовничі, але матеріально непродукуючі групи, які не тільки свому голові Держави не зможуть платити податків, але, навпаки, вимагатимуть від нього, щоб він їм платив добре жалувания. Відомо, в який спосіб збирається тепер на Україні це жалувания для «комуністичної гвардії». Але чи зможе його зібрати в той самий спосіб (а иншого способу при охлократичнім методі нема) диктатор український, як що його влада диктаторська буде дійсно українська, тоб-то як що підставою її буде місцева українська, а не якась чужоземна гвардія?

Продуцент український міг-би визнати над собою диктатуру матеріально непродукуючих войовників та інтелігенції, одмовитись од своїх політичних прав та від участі у владі, платити їм податки і організувати для них по казньонним приписам матеріальну продукцію нації тільки тоді, коли-б він стратив всі свої провідні войовничі елементи (тому більшовики так завзято винищили українське земельне дворянство), коли-б він був безсилий, здеморалізований і коли-б ця диктатура уявляла із себе таку сильну державну (військово-поліційну) і духову (ідеологічну) владу, що під її захистом і під її «народніми гаслами», при помочі стражників і завдяки своїй приваженості до якогось казньонного «союзу українського народу», цей безсилий і здеморалізований продуцент міг-би примушувати народ до продуктивної праці. Але продуцент український, по більшовицькій науці, таким безсилим і здеморалізованим вже мабуть не буде. Треба сподіватись, що серед продуцентів, випробувавши тепер на своїй шкурі метод правління комуністичної охлократії, відродиться войовничий провід, який до нової диктатури над собою не допустить. Він радо поділиться при українській Монархії владою зі своїм братом войовником-непродуцентом; він радо віддасть в його руки залежний од Українського Монарха державний апарат, але, щоб на чолі того державного апарату стояв диктатор, збираючий самодержавно податки для своєї «гвардії» — на це україн-

ський войовник-продуцент не погодиться ніколи. І не погодиться він на це ніколи ще й тому, бо нема, як ми бачили вище, ніяких даних, щоб націоналістична українська охлократія могла обєднатись дисципліновано під одним гаслом і одним проводом, оцим одним гаслом і одним проводом потягнути за собою народні маси і сотворити в той спосіб сильну диктаторську, на цих масах оперту, охлократичну владу.

Не зможуть також наші націоналісти охлократи, особливо по свіжій історії зі старими російськими боргами, замінити місцевого продуцента чужоземним фінансистом, який-би (так, як колись петербургським всеросійським охлократам) позичав нашим диктаторам гроші під умовами якогось «франко-українського», на чий небудь погром розрахованого, «аліянсу». Всесвітній капітал любить певні льокати і на піддержку українських Наполеонів він не піде. Взагалі, найтісніше звязана з питанням організації продукції, справа економічних підстав держави єсть — як я вже не раз підкреслював (але цього, розуміється, ті, кому це треба знати, не читають) ахіллесовою п'ятою всякої, навіть найсильнішої охлократії, і вона буде могилою для слабесенької націоналістичної охлократії української.

Коли у наших націоналістичних охлократів єсть розум, здатний здержувати їх буйний войовничий темперамент, — а у консерватистів продуцентів українських буде досить сил, щоб цьому розумові дати міцну консервативну і монархічну точку опори — то розумні, дисципліновані та честні, матеріально непродукуючі войовники та войовничого типу інтелігенти наші зможуть зайняти своє місце у державній владі і здобути собі почесне місце серед нації. Вони зможуть тоді стати не взаємно себе вирізуючими диктаторами і писаками отаманчиками, а обєднаними біля Верховної Влади дідичного Гетьмана Монарха найкращими і найвірніщими оборонцями Української Держави — зможуть проявити тоді в українських формах всі великоцінні державно-творчі прикмети свого типу. Даючи своєю зброєю і своєю державницькою ідеологією піддержку українській Верховній Владі Гетьманській, вони тим самим дадуть змогу власне цій українській, а не чужій владі верховній бути державно-українським, а не чуже-державним регулятором взаємовідносин між ріжними внутрішніми силами українського громадянства.

Для пройдення цього шляху, що єдиний може довести до Української Держави, крім розуму, треба ще трохи покори. Про оцю — одну з основних прикмет всіх державних націй — найбільше забувають наші націоналісти охлократи, які власне, коли вони дійсно думають про державу, повинні-б про цю прикмету найбільше пам'ятати. Для оправданя свого браку покори — для поясненя того, що їм зовсім нема чого коритись перед Маєстатом традиції, репрезентованої Українським Гетьманом Монархом — вони часто вказують на приклад Іосифа Пілсудського — соціяліста, анти-монархіста, націоналіста і разом з тим революціонера-войовника — який єсть для них ідеалом. Поминаючи те, що про Іосифа Пілсудського писав я в іншій місці, не беручи на увагу його «кресове» походження і приймаючи його

за тип справді польського диктатора, думаю, що його приклад повинен бути для наших націоналістів охлократів відстрашуючий. Мені здається, що Пілсудський міг-би був стати загально шанованим начальним вождем польської армії, і міг-би був покласти в той спосіб міцні фундаменти під будову польської держави тільки тоді, коли-б на чолі цієї держави стояв вищий над всі класи і партії Монарх. Як кандидат в диктатори-Наполеони Пілсудський себе в Польщі політично унеможливив і — кажучи по евангельськи — закопав в землю свій державний талан а з ним може і будуччину польської держави. Що-ж думати про Пілсудських у нас, нації недержавної, а не по-неволоної, — нації, яка не має і не може мати в собі такої, як польська — на тисячолітній свідомості національній вирощої — націоналістичної культури.

Прикладом для наших войовників націоналістів мусів-би бути не Пілсудський, а Монк — той англійський войовник-патріот, що по революції Кромвеля відновив в Англії монархію. Не для себе здобув він владу в зруйнованій революцією країні. Його меч служив не його власній амбіції, а реальному символіві тієї старої традиції державно-національної, яку репрезентував англійський Монарх. І тому, що все громадянство побачило оцю покору людей меча перед реальним символом Держави і Нації, змогла серед нього відродитись єдність державно-національна, знищена революційними диктаторами під гаслами добра нації неперсоніфікованого, а тому фіктивного, яке кожний інакше розумів і яким кожний свої інакші честолюбні замисли прикривав.

Так само і по «смутному времені» в Москві, московські «служилые люди» (такі самі, по свому громадському типу, як і наша сучасна націоналістична охлократія) ударили покірно чолом перед боярським Родом Романових, хоч цей рід боярський мав тоді за собою одну тільки силу традиції державно-національної, але силу власне єдину, щоб в пореволюційнім хаосі відрізнити тих, хто хоче служити державі, від тих, хто хоче служити собі. Бо власне в цій персоніфікації ідеї державно-національної в конкретнім, реальнім — з державно-національною минувшиною звязанім — Роді даної нації, лежить творче значіння Монархії в хвилинах, коли нація, збаламучена тріскучими але порожніми фразами ріжних революційних демагогів, опиняється в повнім внутрішнім розбиттї, в повному хаосі. Місце розєднуючого націю чванства, порожности і сам-собіпанства свіжо визволених рабів, які під ріжними «партийними» революційними гаслами націю розбивають, займає тоді — обєднуюча знов націю — покора перед її видимим, реальним, історично вже втвореним, Мавстатом, персоніфікованим в реальній особі Монарха. Про цю покору, без якої не будуються держави, слід памятати особливо нації, що всі свої власно-державні змагання не здійснила через розперезане, — нічого, крім своєї власної порожности, не поважаюче — чванство ріжних, мріючих про свою власну диктатуру, отаманчиків . . .

Україна, коли має існувати, мусить пройти через процес створення держави, тоб-то процес завойованя влади найсильнішою

місцевою групою. І не помиляються наші націоналісти охлократи, коли цьому процесові завойованя вони хочуть дати один провід. Але помиляються вони, думаючи, що цей один провід може дати націоналізм і диктатура. Сотвореня Української Держави, тоб-то завойованя влади на українській території найсильнішою місцевою групою, може відбутись тільки під гаслом: — »Українська Держава для всіх, що живуть на Україні« — гаслом, яке власне всякий диктаторський націоналізм засадничо виключає. І це завойованя не може бути зроблено групою диктаторською, тоб-то такою групою, яка-б на взірєць комуністів чи фашистів — складалась з людей тільки одного громадського типу, яка-б перемогла всі групи інших типів і яка-б могла ними необмежено по диктаторськи правити.

Памятаймо, що ні войовники-продуценти, ні войовники-непродуценти, ні продуценти і непродуценти не настільки сильні на Україні, щоб кожна з цих груп могла сама, без сторонньої допомоги, інші групи завойовати і ними сама, власними місцевими силами, неподільно і самодержавно правити. Україна може бути збудована тільки гармонійною співпрацею цих трьох основних громадських типів. Іншими словами: місцева найсильніша група, здатна до завойованя собі влади на українській території, мусить включити в себе провідні, організаторські елементи всіх цих трьох типів. Тому ані демократія, яка єсть необмеженим пануванням громадянства над державою і необмеженою владою невойовників над войовниками - продуцентами і войовниками-непродуцентами; ані охлократія, яка навпаки: єсть необмеженим пануванням держави над громадянством, і необмеженою владою войовників-непродуцентів над невойовниками і войовниками-продуцентами — для будови Української Держави не надаються. Тільки класократія, яка дає змогу гармонійної політичної співпраці всіх цих типів, і яка допускає їх рівномірно до участі в правлінні державою — тоб-то допускає їх, відповідно їх внутрішнім силам, до правлячої верстви — єсть тим методом, при помочі якого може бути збудована Українська Держава.

Цим методом зрештою і будувалась досі Українська Держава в добах, коли вона дійсно існувала, і з його розкладом та упадком вона неминує падала. В трагічнім положеню нашім між охлократично-диктаторською споконвіку Москвою і демократично-анархічною споконвіку Польщею, тільки метод класократичний, опертий на рівновазі між державою і громадянством — між державним всеобмежующим примусом і нахилом громадянства до необмеженої свободи, до анархії — відрізняв нас від цих двох сусідніх і на нашу державну незалежність завжди зазіхаючих націй. Відріжняючи, він тим самим творив нашу індивідуальність державно-національну. Україно-творчою бувала тільки класократія — в протилежність до демократії, яка нас завжди затигала в Польщу, і в протилежність до охлократії, яка завжди включала нас в Москву. Методом класократичним будувалась споконвіку на Україні всяка місцева, українська, власна влада і цим методом тільки може вона і в будуччині держатись.

Класократія єсть методом правління осілого продуцента-войownika: людини, яка продукує матеріяльні цінности (хліб, товари), а одночасно, завдяки своїй вродженій войовничості та виробленій відповідним вихованям звичці до організації, уміє цій продукції надати не анархічні, спекулянтські, а організовані форми, і уміє цю продукцію від зовнішніх руйників силою меча захистити. При класократії провід в державі належить таким організаторам матеріяльної продукції нації, які, для виконування одних своїх організаторських функцій, уміють самі зорганізуватись, тоб-то уміють обмежити свої індивідуалістичні інстинкти, уміють підпорядкувати їх одному монархічному проводові, і мають досить сили, щоб не претендувати на диктатуру, а допустити до голосу в державі і опозиційні до їхньої консервативної державної влади, поступові елементи в нації.

Систем правління класократії засновується на витворюванню гармонії між державою і громадянством — між тими, хто править і тими, ким правлять — так, щоб держава і громадянство себе взаємно доповнювали і творили одну — посідаючи свій національний дух і своє державне тіло — націю. Він єсть гармонійним взаємовідношенням між матеріяльною силою меча, матеріяльною силою продукції і золота, нематеріяльною силою ідеології і силою пасивности мас. Іншими словами: систем класократії спірається на гармонійним політичним співробітництві між продуцентом-войовником, консервативною опорою Держави і організатором матеріяльної продукції нації, — між матеріяльно непродукуючим войовником (армія, бюрократія), необхідним для сотворення постійного і сильного державного апарату, — між матеріяльно непродукуючим інтелігентом, творцем духових цінностей і ідеології нації, — між посередником-фінансистом, необхідним для організації обміну випродукованими цінностями, — і між пасивними масами нації, які треба для продукції організувати відповідно до степені їх восприймчивости, тоб-то відповідно до одиченій ними по попередніх історичних стадіях їх духовій культурі, їх виробленій звичці до більше чи менше інтензивної праці, і відповідно до їхніх, од їх культури і працездатности залежних, матеріяльних потреб. В класократичному устрої, де нема охлократичної диктатури і де нема рознузданої демократичної анархії, можуть знайти собі місце всі ці охлократичні і демократичні елементи, які визнають над собою — обов'язуючий в першій мірі і цю консервативну верству, на якій спірається державна влада — принцип служби нації, а не необмеженого панування над нацією.

Цей принцип служби лежав в основі всіх наших минулих класократій, які од будучої (як це вже було вяснено в інших місці — пор. >Хліборобська Україна, кн. IV, ст. 146-7) різняться тільки зовнішніми формами, а не внутрішньою організаційною сутю. На принципі прав правлячої верстви, взамін за її обов'язок служби державі, були збудовані, як Галицько-Волинська, Литовсько-Руська так і шляхетсько-козацька Гетьманська Держави. Правляча державою верства одержувала тоді права на владу і на володіння землею тільки за те, що вона виконувала службні державні обов'язки. Тому ці права в очах

мас були тоді оправдані і тільки доти були оправдані, доки вони були звязані з обов'язками служби Державі. Звільненя од цих обов'язків володіючу землю українську правлячу верству, яке наставало і в охлократичній Росії (де абсолютистична державна влада переходила вся до військово-бюрократичних, матеріально непродукуючих елементів) і в демократичній Польщі (де ця верства, обернувши в ніщо державну владу монарха, звільняла себе од всіх державних обов'язків, збільшуючи натомість свої права) позбавляло владу цієї верстви і її володіння землею морального оправданя в очах мас. Тим самим ставала вкінці політично непотрібною як сама ця верства, так і Україна, що на владі і силі такої, володіючої землею, а разом з тим войовничої верстви тільки могла і зможе опіратись.

Державно-організаційні форми класократії в загальних рисах представляються так. На чолі держави стоїть дідичний Монарх, репрезентуючий державно-національну традицію, єдність нації і возглавляючий державний апарат. Його влада не диктаторська, не самодержавна: вона обмежена законом, який в своїх законодавчих установах творить сама нація. Але ця влада монархічна не фіктивна, як влада республіканського президента тому, що вона володіє не аполітичним, а політичним, їй персонально присягнувшим і їй відданим державним апаратом та армією, і тому, що в самій нації, в самому громадянстві, вона має опору: 1. в консервативних, войовничого духа, здатних до організації і до самооборони продуцентах, організаторах матеріальної продукції нації; 2. в консервативній, зорганізованій в одно тіло, інтелігенції, творцях ідеології нації. Монарх при класократії єсть Першим Слугою Нації, єсть її Першим Лицарем, який силою свого державного меча захищає націю і береже та виконує ті закони, що нація в своїх законодавчих установах сама для себе ухвалила.

Оця законодавча громадсько-творча внутрішня праця нації, яка має своє втілення, свою оборону і свого регулятора в сильній монархічній державі, відбувається в постійній боротьбі між консерватизмом і поступом. Сильні і добре зорганізовані консервативні войовники-продуценти самі персонально в своїх класах організують свою класову (хліборобську, промислову і т. д.) частину продукції цілої нації, рахуючись з тими ідеологічними, моральними принципами, які вже прищепила масам консервативна інтелігенція і рахуючись зі ступеню матеріальної восприймчивости мас, їх вже виробленою звичкою до праці і вже придбаною звичкою заспокоюваня своїх матеріальних потреб. Проти них виступають поступовці, які вважають що нація дозріла вже до зміни форм своєї продуктивної праці шляхом більшого розворушеня мас, збільшеня їх духових та матеріальних потреб і, відповідно до цього, зреформованя влади, шляхом введеня в правлячу верству поступових, реформаторських елементів.

Завдяки тому, що ця боротьба відбувається віч-на-віч між репрезентантами вже здобутого нацією матеріально і духово організаційного досвіду і між репрезентантами поступу, вона не приймає форм демократично-парламентського шарлатанства, де цю боротьбу

ведуть не самі заінтересовані сторони, а — нічого не розуміючі в організації матеріального і духового життя нації — посередники «політики», яких вся «умілість» засновується на виборчій демагогії та на обдурюванню «суверенного народу». В боротьбі — веденій в межах, сильною монархічною державою бороненого, закону, — владу, а з нею змогу творити нові закони, одержують зпосеред поступових елементів тільки ці, що не на словах а на ділі свою організаційну здатність доказали. В оцьому постійному абсорбованню поступу сильним і життєздатним консерватизмом (і в усуванні від політичного проводу здатних тільки до руйніництва крикунів, «репрезентуючих інтереси», з якими вони не мають нічого спільного) виявляється динаміка класократії.

Отже суть класократії лежить в існуванні серед даної нації настільки сильних і настільки здатних до самоорганізації матеріально продукуючих войовників і настільки добре зорганізованих і авторитетних серед громадянства його духових провідників інтелігентів, щоб, посідаючи силу матеріальну войовники і політики продуценти, визнавши духовий авторитет добре зорганізованих інтелігентів, могли придбати для своєї матеріально і політично організуючої праці моральний авторитет серед мас. Тоді своєю матеріальною та моральною силою вони в стані зрівноважити все-нівелюючу силу матеріально непродукуючих войовників (недопустивши їх до необмеженої охлократичної диктатури меча над продукцією та ідеологією) і анархічну силу продуцентів та інтелігентів спекулянтів (недопустивши їх до необмеженої демократичної влади золота і інтелігентської ідеологічної спекуляції над мечем і над не спекулянтською продукцією).

Розуміється завести класократію не можна самим тільки «переконуванням» і «агітацією».

Люде не приймають ніколи якогось громадського ладу тому, що він теоретично «найкращий». І наприклад якийсь далекозор, що бачить здалека гору у всіх її деталях тому, що хоче влізти на неї, не може, хоч би він і надірвався, дати образ цієї гори оточуючим його і не бажаним лізти вгору короткозорам — з тої простої причини, що вони її не бачать, вона їх не интересує і що в їх мізку нема відповідних образів для ясного представлення собі понять, які їм далекопор словами тільки може передати. Щоб люде прийняли якийсь громадський лад, ці, що його своїми очима бачать і що його всіма фібрами своєї душі хочать, мусять мати власну силу цей лад зреалізувати. При яких умовах можлива перемога класократичного ладу на Україні, тоб-то хто у нас може цього ладу хотіти і лад цей своєю власною силою здійснити?

Для перемоги класократії необхідно :

1. щоб серед даної нації існував один основний найсильніший клас, якого організаторські, войовничі елементи в стані не тільки зорганізувати під одним монархічним проводом свій власний клас,

але зорганізувати також і завоювання влади на даній національній території, тоб-то здатні дати провід (не диктатуру!) в процесі творення на цій території окремої держави; іншими словами: консервативні елементи основного і найсильнішого в даній нації класу повинні бути в стані своєю власною внутрішньою силою дати доказ своєї організаторської здатності не тільки в очах пасивних мас свого власного класу, але й в очах цілої нації, і не повинні, завдяки своїй нездатності, проголошувати себе «народолюбцями» та ховатись за спину демократичних «провідників народу», або віддавати себе під опіку якоїсь охлократичної — правої чи лівої — диктатури;

2. щоб серед даної нації була така авторитетна — репрезентована дисциплінованою і зорганізованою, але не претендуючою на політичний провід інтелігенцією — духовна сила, якої авторитет могли-б визнати консервативні творці держави, воєвники-продуценти; — сила, яка-б поблагословила оцим своїм духовим авторитетом серед нації їх державні діла і яка в той спосіб дала-б цим державним ділам моральне оправдання в очах цілої нації (такою авторитетною духовною-силою буває звичайно церква і релігія);

3. щоб, давши своєю власною силою опору державній монархічній владі, оці консервативні продуценти-воєвники найсильнішого класу в даній нації могли дати змогу охлократичним матеріально-непродукуючим воєвникам та інтелігентам обєднатись біля Монарха, створити армію, державний апарат і державницьку ідеологію, але разом з тим могли недопустити, щоб оці охлократичні елементи проголосили свою диктатуру, тоб-то проголосили Монарха абсолютичним, самодержавним і стали його іменем необмежено правити над цілою нацією;

4. щоб, створивши в той спосіб сильну монархічну владу державну, одну для цілої нації, і створивши для цієї влади сильну консервативну опору в самім громадянстві, оці консервативні елементи основного і найсильнішого класу припинили демократичну рознузданість, інтелігентське «народо-репрезентативне» дурисвітство і свободолюбиву анархію, але одночасно допустили до законодавчої національної праці, як організаторські сили інших класів, так і поступові елементи цілої нації. І щоб дали вони змогу оцим поступовим елементам виявляти свою поступову реформаторську діяльність, допускаючи до влади, тоб-то абсорбуючи в свої консервативні ряди все, що між поступовцями дійсно, в боротьбі віч-на-віч з консерватистами, свою організаторську силу та здатність доказало.

Елементів охлократичних, як вище було вияснено, на Україні єсть замало для диктатури і для добичницьких наскоків, але єсть досить для сотворення сильного монархічного державного апарату, що спинятиме всяку «праву», чи «ліву» внутрішню анархічну сваволю. Єсть їх теж досить для сформованя сильної сталої армії, яка, опираючись на тяжкій силі мобілізованих воєвників-продуцентів, зробить з України страшний для всіх її ворогів, найжениий багнетами і опертий на своїй власній продукції, четвербок.

Відродження церкви і релігійного життя на Україні дає запоруку, що державно-творча українська класократична сила, поступаючи по

наказам релігії і визнавши авторитет церкви, одержить її благословення і придбає для своїх матеріальних державних діл, обмежених наказами релігії, моральний авторитет в очах віруючих мас цілої нації. Треба також вірити, що нарешті появиться на Україні і зорганізується в українських національних формах інтелігенція консервативна, тоб-то інтелігенція посідаюча честь, розум, волю і інші здержуючі та організуючі громадські прикмети, які дадуть їй змогу сотворити ідеологічні основи для власної української державної влади.

Врешті, елементів демократичних і поступових, бажаючих як найбільшої свободи, ніколи не бракувало на Україні, не забракне їх напевно і по перемозі консервативної класократії.

Все питання в тому, чи основний і найсильніший на Україні хліборобський клас потрафить стати класом консервативним, тоб-то чи виділить він з себе настільки сильні і добре зорганізовані державно-творчі войовничі елементи, які своєю силою зуміють зорганізувати цей клас і стати в той спосіб опорою, наріжним камінням, для будови Української Держави.

*

Як всякий клас, що зайнятий одним способом продукції, так і клас хліборобський складається з організаторів і організованих. Природними організаторами в класі хліборобському є такі землевласники, які самі займаються хліборобством і які разом з тим мають більше — одержаних од природи і вихованя — даних, щоб стати провідниками і дорадниками для пасивної хліборобської маси в її господарських і політичних справах. Скрізь, де клас хліборобський виявив найбільшу силу (напр. в Прусії, Угорщині), бачимо, що його організаторами були не матеріально-непродукуючі інтелігентні «заступаючі інтереси селянства» (тоб-то здобуваючі собі прожиток з цього «заступництва»), а хлібороби землевласники, які мали в собі більше природної активності, одіиченого войовничого темпераменту, і більше придбаного, завдяки вихованню і традиції, фахового та політичного знання. І наш клас хліборобський міг-би стати сильним та організованим тільки тоді, коли-б його природні організатори були настільки матеріально сильні і мали настільки морального авторитету в очах організованих, щоб їх політичний провід і їх здатність організувати хліборобську продукцію були для організованих необхідні.

Сучасна наша державно-національна руїна і більшовицьке панування на Україні мають своє джерело в цьому, що, завдяки матеріальній і моральній слабості дотеперішніх природних організаторів хліборобського класу, більшовикам удалося проти них підняти організованих і самим зайняти серед пасивної хліборобської селянської маси місце її колишніх організаторів. Позаяк організовані без організаторів існують нігде і ніколи не можуть, то місце знищених панів-землевласників — дотеперішніх організаторів хліборобської культури і земського сільського життя — зайняли на Україні

совхози і комбеди. А щоб селянство не могло проти них, як проти панів колишніх, бунтуватись, йому відібрано головну підставу його незалежності: приватну власність на землю. Чи виграло на такій заміні селянство і чи виграла на цьому класова хліборобська продукція? Безрезультатна політична «смічка», якої ніяк не можуть найти з селянством його нові організатори, голод на Україні і концесії на поміщицькі землі, видавані більшовиками визнавшим їх владу закордонним капіталістам — дають найкращу відповідь на ці питання.

Упадок більшовицької влади в реальній українській політичній мові означає: возстановлення приватної власності на землю, а разом з нею возстановлення прав природних організаторів хліборобського класу. Як аграрна революція була необхідною передумовою для знищення зародків Української Держави, так аграрна контрреволюція єсть необхідною передумовою для возстановлення цієї держави. Але тільки передумовою. Без аграрної контрреволюції не може бути Української Держави, але на цій аграрній контрреволюції можна збудувати на Україні і державу іншу, не українську. Від чого залежить збудування Української Держави?

Залежить від того, яку матеріальну і моральну силу уявлятимуть із себе в день упадку комуністичної влади природні організатори хліборобського класу: 1. нечисленні останки колишніх дворян земле-власників, 2. ці нові активні, здатні до інтенсифікації хліборобської культури і до політичного проводу елементи, що — завдяки своїй більшій активності і войовничості — вибились в останніх часах на верх зпосеред пасивної селянської маси.

Можна з певністю сказати, що в перший день по упадку комуністичної влади селянство зустрине оцих своїх природних організаторів хлібом і сіллю. Але вже на другий день вони мусять дати цьому селянству доказ своєї потрібности. Вони мусять дати доказ своєї політичної здатности, зорганізувавши сильну державну Гетьмансько-Монархічну владу, яка забезпечила-б Україні спокій та звільнила її від анархії; і мусять дати доказ здатности економічної, пустивши на ново в рух хліборобську продукцію. Конкретно кажучи: природні організатори хліборобського класу — збільшуючи культуру своїх господарств, засновуючи по селах кооперативи, хліборобські банки і т. д. — мусять зараз-же перейти до можливо найбільше в українських умовах інтензивного хліборобства, яке дало-б заробіток і хліб мільонам українського селянства, інакше ці мільони знов будуть підняті проти них. Зробити вони це зможуть, тільки завоювавши собі політичну владу на своїй Землі, то-то створивши свою власну Українську Державу і забезпечивши цєю своєю державою українську хліборобську продукцію (а з нею добробут хліборобів: як організаторів, так і організованих) од визиску її сучасним городом і од визиску її сусідніми промисловими, не хліборобськими державами. Шляхом власне

такого завойованя політичної влади, по лінії найбільшого опору, може бути збудована як всяка, так і Українська Держава.*)

Але перед українським продуцентом-войовником, природним організатором хліборобського класу, лежатиме теж инний шлях: шлях пристосовуваня, шлях по лінії найменшого опору. Він може зробити те, до чого йому буде примушувати українська і всяка инша на Україні демократія. За миску сочевиці, за обітницю »справедливої« аґрарної реформи і за обітницю залишеня йому трохи землі без ніяких прав і ніяких обовязків — оттак, як кожному демократичному виборцеві »середнякові« — він може одмовитись од свого політичного первородства, од прав і обовязків войовника-організатора. І, одмовившись од боротьби, од завойованя, од політичного проводу, він, як непотрібний пережиток — знищений демократичною »парцеляцією«, чи охлократичним »совхозом« — загине, а з ним разом, як умерший в лоні матері плід, загине, ненародившись, і Українська Держава.

Городський спекулянт фінансист, батько всякої демократії — це смертельний ворог хлібороба-войовника. Тверда державна монархічна влада, без якої не може існувати організатор хліборобського класу, означає обмеженя свободи спекулянта, означає рівновагу між інтересами міста і села, означає припиненя сучасної городської експлуатації села. Тільки проти проводу в державі войовничих хліборобських елементів — тільки проти української »реакції« — міг-би фінансувати городський спекулянт українську демократичну інтелігенцію. Знищеня природних організаторів селянства шляхом аґрарної реформи, заміна їх демократичними інтелігентськими »народними вибранцями«, і переміна пасивної селянської маси в стадо баранів, яких городський демократичний інтелігент і городський демократичний фінансист мають стригти при помочі своєї парламентської »механіки« — це буде на Україні завдання зпочатку української — а по її прогнаню, одночасно зі знищенням »української реакції« — завданням демократії всеросійської, чи всепольської.

*) В цім здобуттю собі політичної влади природними організаторами хліборобського класу і в доводі ними своєї потреби, як організаторів політичного і економічного життя, лежить вся суть т. зв. »аґрарної реформи«. В Англії, в якій державна англійська нація не може обійтись без своїх лордів, і де ці лорди хочуть, мають силу і уміють правити, ніхто поважно про »аґрарні реформи« не говорить. Всі »аґрарні реформи« єсть скрізь і завжди наслідком внутрішньої слабости природних організаторів хліборобського класу і єсть завжди твором — або войовників-непродуцентів (охлократії), або інтелігентів і фінансистів спекулянтів (демократії) — які димовою завісою »оборони інтересів селянства« прикривають своє хотіння неподільної над ним влади і хотіння знищити владу »аґраріїв«. Де ці »аґрарії« морально і матеріально сильні, і де вони тому потрібні, там народ не відчував потреби в аґрарній реформі, агітація за нею не має серед нього успіху — і навпаки.

Вищесказане відноситься до суті, а не до форми. Зміни в формах землеволодіння, напр. збільшеня чи зменшеня деяких його категорій, можуть лежати в інтересі цілого класу, як організаторів, так і організованих. Ці зміни не мають нічого спільного з аґрарною реформою в розумінню знищеня природних організаторів хліборобського класу, тоб-то в такому розумінню, яке скрізь тепер поняттю аґрарної реформи надається.

Бо по знищенню оцієї єдиної української державницької, хліборобсько-войовничої сили, українська демократична інтелігенція буде знов викинута за двері так само, як вже її раз викинута по її «удачнім» повстанню проти Гетьмана. Буде викинута тому, що перемога демократії на Україні означає перемогу города і городської поступової культури над консервативним селом. Городська-ж культура, а з нею і поступ, можуть бути національні тільки там, де було, або єсть сильне консервативне войовниче і державницьке село; тільки там, де, завжди інтернаціональний по походженню, городський спекулянт мусів в своїм часі перейняти мову і культуру організуючого села, а через двір Монарший і цілу націю, лицарського і організованого хлібороба-войовника.

Але де село, як в «демократичній Україні», буде — по знищенню хлібороба-войовника — репрезентоване дрібно-зажерливим, продажним, нездатним до організації, бо позбавленим лицарського проводу і прикладу «середняком», там демократичній інтелігенції, репрезентуючій такого рода «націю», городський фінансист спекулянт, пан і правитель всіх на світі демократій, може що найбільше дозволити грати «народні штуки» в якимсь «народнім театрі». Парламентську політику на Україні по перемозі демократії не буде робити український інтелігент. Він в ній буде фігурувати в партіях «української національної меншости» доти, доки політично не порозумніцає і не перейде разом зі своїм «середняком» до тієї чи іншої, російської чи польської, демократичної більшости.

Сучасна українська демократична інтелігенція, виступаючи в ся без виїмку, від правих «націоналістів» до крайніх лівих есерів, проти природних організаторів хліборобського класу і намагаючись зайняти у відношеню до пасивних селянських мас їх місце — копає гріб не тільки Українській Державі, але й самій собі. Україна не може народитись зразу перезрілою: вона не може увійти в стадію старечої національно-демократичної городської республіканської культури, не перейшовши через стадію культури молодечої, лицарсько-хліборобської, монархічної, і не витворивши в цій стадії таких консервативних національних основ, на дегенерації і доїданню яких побудовані всі сучасні демократії.*)

*) Що цювання «помічників» єсть не тільки українською спеціальністю, а звичайною прикметою всякої демократії, найкрашевидко з прикладу сучасної Польщі. Хіба ніхто не скаже, що польський поміщик для польської демократії єсть «чужинець», а проте він сьогодні для правлячої демократичної інтелігенції і буржуазії польської такий самий «ворог нації і держави», як і для нашої демократії поміщик український. «Поміщики саботують польську державу» — такі річі можна читати що дня не тільки в польській правій і лівій демократичній пресі, а навіть в офіціальних відозвах інтелігентських правителів народово-демократичної Річсполитой (напр. видана «товариством державних урядовців» в Марті 1924 р. відозва до віленського повіту, підписана на першій місці . . . віленським старостою!).

Натомість чисто українською спеціальністю єсть обвинуваченя місцевих «помічників» в «неукраїнськості» і «чужинстві». Ці обвинуваченя тим більше комічні, що ніхто з панів наддніпрянських інтелігентів, починаючи від найбільше галасливих націоналістів, «свідомим Українцем» не вродився, а допіру десь в гім-

Демократія польська, чеська, і т. д., можуть сьогодні мати республіки і цькувати свого «середняка» проти свого «поміщика», як проти «ворога народу», «зрадника нації», чи по нашому кажучи «чужинця» — тому, що цей «поміщик» виконав вже там в протязі століть свого політичного проводу свою історичну роллю: він, в сотворених ним колись монархіях, знаціоналізував город і навчив тоді городських поступовців говорити й думати по польськи чи по чеськи. Але-ж де ця сила консервативного хліборобського державного меча Української Землі, яка-б могла зукраїнізувати український город і український поступ?

Як в зародках свого першого державного життя, так і тепер, в день його відродження, Україна жде свого Іллея Муромця. І горе їй буде, коли Іллею Муромцем пере і недопустить до державної праці городський купець Добрина Никитич (він у нас на Україні називається зовсім инакше) до спілки з інтелігентом Альшою Поповичем...

Розуміється не сам «поміщик» український буде цим новітнім українським державно-творчим Іллею Муромцем. Для цього перш за все у нас «поміщиків» замало. Неповних 2% всього — земельного і безземельного — дворянства на цілу Україну*) (додавши, що

назі або університеті ним зробився. Ще більше комічні обвинувачення цих-же самих «поміщиків» в «національним зрадництві». Коли Росіяне або Поляки обвинувачують Українців в зрадництві, то вони одночасно цих-же самих «Українців» вважають за Росіян або за Поляків і стараються їх всіма силами спольщити або арусифікувати. Так роблять нації держарні.

Инакше поводитися ця недержавна шумовина, якою єсть більшість «свідомої» української націоналістичної і соціалістичної інтелігенції. Вона робить з українських старих панів «чужинців» і одночасно обвинувачує їх в «національним зрадництві». Коли наприклад Гетьман Павло Скоропадський єсть, як каже ця інтелігенція, «не-Українець» і «московський генерал», то значить він не «національний зрадник». Коли-ж обвинувачувати його, як це робить ця сама інтелігенція, в «національним зрадництві», то треба признати, що він Українець і намагався всіма силами, щоб він Українцем був. Але власне цього останнього найбільше інтелігентські монополізатори України бояться. «Нація українська — кричать вони — це нація селян та інтелігентів, і ніхто, крім нас, не має права претендувати на провід цієї нації». Бо й справді: — коли-б останки старої правлячої верстви на Україні, люде посідаючі політичну культуру і досвід влади, почали брати участь в українським політичним життям — то чи змогло-б удержатися тоді монополізованія України «українськими головними отаманами» і «українськими політичними геніями» з недоучених бурсаків, або з «редакторів», що стільки-ж нахабні і грубі, скільки порожні і брехливі (як слушно схарактеризував одного з цих численних «редакторів» — поважний і честний український публіцист — Василь Панейко в своїй книжці: «Зєдинені держави Східної Європи»). І доки Україна буде монополом таких бурсаків і «редакторів», із стану недержавного рабського існування вона не вийде, бо нікого, крім горетки озлоблених писак або найвних романтиків зпосеред інтелігентів, вона до себе в той спосіб не притягне.

*) Точно, по статистиці 1910 р. — 1.31% (розуміється разом з жінками і дітьми). Найбільше в Київщині і Херсонщині (1.85%), найменше в Чернігівщині, Харківщині і Катеринославщині (0.93%). В світлі оцих цифр «перемога» над «дворянським» Гетьманством в 1918 р. не єсть дуже «героїчним» вчинком нашої демократії. І коли-б напр. Польща мала у себе стільки шляхти, скільки Україна — в Варшаві ще швидче ніж в Києві сиділи-б большевики.

далеко не все воно до упадку большевиків продержиться) — це замала жменька для правління державою, коли згадати, що владі Мексика в часах свого державного визволення зпід іспанської влади мала 20% — осівших там і взявших активну участь в державно-визвольному рухові — поміщиків креолів (змексиканізованих Іспанців). Крім того, українська демократична інтелігенція на превеликий жаль дуже помиляється, кажучи, що поміщики на Україні »не демократи« і »чужинці«. Власне все лихो і трагедія в тому, що вони в своїй більшості і демократи, і найбільше природні Українці. Тільки невеличка горстка зпосеред них, це нащадки войовників місцевих або зайшлих, які своїм мечем здобули собі право на українську землю і тому, як всякі осівші войовники, мають сильніше розвинене хотіння своєї влади на своїй землі і більшу державно-творчу здатність. Цю власне горстку від XVII ст. розстрілювала і депортувала до Мальборгу демократична Польща; четвертувала, засилала в Сибір і розпоршувала по степах »Новороссії« охлократична Росія петербургська; донищує сьогодні Росія большевицька. Цю власне горстку цькувала завжди і цькує по нинішній день соціально-революційна — однаково, як соціалістична так і націоналістична — інтелігенція українська, унеможливаючи в той спосіб існування України, як окремої держави і як окремої нації.*)

Більшість українських »поміщиків« це ті, що пристосувались. Ті, що одмовлялись од своєї власної територіяльної влади: це власне »демократи«, що Україною хотіли правити не своїм мечем, не своїм Гетьманством, не своїм завойованям, а хитрою орієнтацією, демократичним умінням винюхувати подиктовані метропольною владою »народні бажання« і держати ніс по вітру цих »бажань«. А що хитрі лисиці, як відомо, ніколи не ходять купою, тільки промишляють тайком од інших, поодинці, то й серед більшості наших »поміщиків« як і взагалі серед всіх Українців, так розвинутий дух щиро-демократичного і щиро-українського хитрого і руйницького індивідуалізму.

Але слабкість і всі численні гріхи старих природних організаторів хліборобського класу, старих панів українських, зовсім не означають того, що їх треба — як думає наша соціально-революційна, однаково як соціалістична так і націоналістична інтелігенція — знищити. Не зважаючи на все своє каліцтво — ці старі пани — це єдиний державно-творчий елемент серед українсь-

*) Крім цього, багато українського войовничого елемента згнуло в московсько-польській боротьбі, веденій на Україні українськими силами. З самої тільки Київщини по шляхетсько-польським повстанню 1831 р. було виселено примусово більше 40.000 шляхетських, переважно православних родин. А скільки лицарської войовничої крові виточили тепер з України большевики, скільки загинуло її в польських таборах, загине на еміграції і скільки її само одійшло від України, зараженої трупами ядом інтелігентського розкладу! Ось в чому біологічне джерело української вродженої демократичности, а разом з тим нездатности цих демократичних, вихолощених з лицарської крові і лицарського духа, »свідомих Українців« до сотворення власної держави! . . .

кої — взагалі політично калікуватої і недержавної — нації. З них виходили всі визначні політики, всі державні мужі України. Бо зо всіх українських активних груп вони ще найменше анархічні і тому, рівняючи їх з іншими Українцями, вони ще найбільше здатні до створення окремого незалежного українського державного життя... або до створення державного життя чужого, коли їх власно-державницькі змагання будуть, як досі, власними українськими руками руйнуватись.*) Для нас це ясно. А пани з «революційно-демократичного фронту» хай-би подумали хоч трохи над українським історичним досвідом, який у цьому відношенню дає дуже проречисту пересторогу.

Не з народньої більшости (тоб-то, репрезентуючих цю більшість, панів нових), а з панської меншости (тоб-то з панів старих) виходили на Україні, як і у всіх націй всього світу, змагання до незалежного державного життя. Знищення цієї панської меншости при помочі народньої більшости клало завжди кінець оцим змаганням. Петро I засилаючи в Сібір «для добра українського народу» мазепинську козацьку старшину, або Людовик XI, що під таким самим гаслом сажав в клітки провансальських шляхтичів — більшовики московські, розстрілюючи «гетьманських поміщиків», і французькі жакобінці, що стинали голови провансальським «щуанам» — знали найкраще, де в українській чи

*) Серед численних інтелігентських докорів старим українським панам єсть і такий, що вони, мовляв, до англійських, німецьких, угорських і т. д. панів не подібні. А чи подібні інтелігенти українські до інтелігентів англійських, німецьких і угорських? Не може одна верства в данім громадянстві бути подібна до англійських лордів тоді, коли інші верстви цього самого громадянства стоять на політичнім рівні австралійських папуасів.

Українського інтелігента, коли-б він дбав не тільки про «написання статті», а й про долю своєї нації, мусіло-б цікавити питання инше: яка українська верства, рівняючи її з іншими українськими верствами, посідає найбільшу політичну, державно-творчу здатність і при якому взаємовідношенню між ріжними українськими верствами вони можуть всі разом, спільним зусиллям, своє — спільне їм всім — каліцтво недержавности перебороти. Зокрема: чи взагалі можливі українські Пітти, Бісмарки і Тісси при таких «творчих публичній опінії», яких — в своїй «свідомій інтелігенції» — посідає сучасна Україна?

Хто сотворив той авторитет Піттам, Бісмаркам і Тіссам, без якого вся їх діяльність була-б абсолютно неможлива? Хто дав Англіянам, Німцям і Уграм той державно-національний патос, на ґрунті якого тільки й могли вирости Пітти, Бісмарки і Тісси? — Може такі інтелігентські «редактори», що (як п. Донцов наприклад) самі, за часів Гетьманства 1918 р., стоячи на чолі української преси, нічого не знали про ідеї пропаганди (тоб-то власне для патосу!) ідеї гетьманської не зробили, потім, де тільки могли, цій ідеї своїми пасквілями шкодили, а тепер вважають ще себе в праві заявляти, що ідея гетьманська «єсть нежива ідея», бо вона, мовляв, «не виявила патосу»...

Нежива єсть не «ідея гетьманська», а політично неживою буде ціла Україна доти — доки матиме вона в собі всерозкладаючу ганґрену таких інтелігентів, таких творців духа нації, які уміють виявляти патос і духову творчість тільки в політичнім руйніцтві, повстаннях проти своєї власної Української Держави і в дрібнім, зажерливім еґоцентризмі.

провансальській колонії лежить джерело небезпеки для петербургської чи парижської метропольної влади.

Знищення старих «панів» таке, яке було в 1648 р., можна порівняти хіба тільки зі знищенням сучасним. Одначе в хвилину, коли Великий Гетьман перестав бунтуватись і став творити власну державу, він мусів покликати назад останки цих, все-ж таки недобитих, панів і Держава Українська існувала доти, доки мала в цих панах, завдяки розумній політиці Гетьмана, свою консервативну опору. Нові, по смерті Великого Богдана, підняті ворохобниками повстання проти «панів» довели до того, що був знищений тільки український консерватизм. Цих панів українських, що віддали себе під опіку Москви і Польщі, українські соціалні революціонери знищити не були в силі. І власне вони — ці москвофільські та полонофільські пани — перемогли на Україні. Україна була поділена не відповідно до бажань антипанських революціонерів, а відповідно до сили москвофільської і полонофільської орієнтації серед панів.

Перемогли-ж ці чужі орієнтації тому, що орієнтація своя, українська, показала себе для старих панів українських самоубійчою. Ніхто з них не захотів більше будувати Україну, коли побачив, що в цій Україні його ждуть тільки прокляття, лайки і ні на що не потрібна смерть від зрадливого власного українського ножа. В той спосіб, на знищенню українськими руками тих старих українських панів, що до тодішнього українства пристали, збудовані були Москва та Польща на Україні. Так само і тепер, знищивши нас — горстку сучасних консерватистів українських — і давши тим доказ всім консервативним елементам на Україні, що українізація це для них заріз, панове з революційно-демократичного фронту приготували тільки новий розділ, а з ним і нову руїну України. По упадку українського Гетьманства від рідного українського цюкування, запанували на Україні знов ці, що до боротьби з глупотою і руїнництвом української соціально-революційної інтелігенції пристосовані краще, ніж ми . . .

Деякі українські націоналістичні і соціалістичні «редактори» пишуть, що Гетьманство це «видумка українських панів на те, щоб повернути собі макти на Україні». Таке пишеться для «соціального і національного усвідомлення українського народа». Бо самі «редактори» прекрасно знають, що коли-б «панам» тільки мактів було треба, то для їх «повернення» вони мають багато легчий і від тисячі літ опантований на Україні спосіб: покликати на Україну Москву або Польщу за ціну власне відречена од українського Гетьманства, а не його возстановлення.

І наші зусилля, щоб оцей легчий спосіб існування серед панів українських перебороти — щоб цю їх горстку, яка ще на еміґрації залишилась, під українськими Гетьманськими прапорами при політичній ділі українським удержати і для майбутньої Держави Української (неможливої без цих старих панів) зберегти — ці самі інтелігенти українські поясняють «лакомством нещастним»: «матеріальними зисками», які ми, мовляв,

з цієї своєї гетьмансько-монархічної праці української маємо. Продажні душі по собі й других судять — і в цьому врешті нічого дивного нема. Але в данім випадку єсть щось иншого.

Оці інтелігенти українські прекрасно знають, що на пропаганду ідеї українського консервативного монархізму — тепер, в добі всесвітнього панування поступової республіканської демократії — субсидії таких, як наприклад на революційно-демократичні українські видавництва в Чехії, не дають. І вони знають, що як-би нас — так як їх — мучило весь час «лакомство нещастя», то за ціну власне відречення од нашої державницької української ідеї — за ціну відречення од монархізму українського — ми могли-б, чи то в Польщі, чи серед російських емігрантських кол, це «лакомство» дуже легко заспокоїти. Коли-ж вони на нас такі брудні наклепи кидають, то не тому, щоб вони самі в ці наклепи вірили (бо тоді напевно вони до нас перші-би прибігли і самі монархістами завзятими-би стали), а тому, щоб — на нашій дразливості граючи — нас од України одігнати, і Україну виключно для свого власного монопольного вжитку заховати.

Провокаціям руйників не будем піддаватись. На вітиху цим інтелігантам українським од української політичної праці, поки сил наших стане, не відійдемо, хоч-би навіть такі корифеї їхні, як п. Модест Левицький, побажання: — «ох, як-би то сталось, щоб ви не вертались!» — нам від свого «широго українського серця» засилали (Подєбрядська «Наша Громада» р. 1925, ч. 1. ст. 11). Не відійдемо тому, бо монополь на Україну самих тільки оцих інтелігентів загрожує Батьківщині нашій дальшим недержавним гниттям і дальшою політичною руйною. І не відійдемо ще й тому, що серед здорової та честної частини тієї нової провідної української верстви, яка тепер з народніх українських мас на поверхню життя українського підіймається, праця наша знаходить зрозуміння і активну піддержку — чого доказом власне вихід цієї книжки «Хліборобської України».

До української державної творчости, до покладення фундаментів під будову Української Держави, здатна тільки ця горстка зі старої дворянсько-шляхетсько-козацької «поміщицької» верстви, яку власне цькує і добиває «свідома» інтелігенція українська. Ця горстка бореться з хамством і рабством не тільки в цілій нації, але перш за все в своїм власнім класі. Вона хоче повернути йому колишню його активність і лицарськість. Вона від своєї державної влади одмовитись не хоче, бо розуміє, що відродження цілої її верстви можливо тільки тоді, коли відродиться Держава Українська, і коли ця Держава вимагатиме од українського хлібороба-войовника напруження всієї його політичної і економічної енергії: синів до української армії і синів до організації інтензивних господарств; особистого проводу та особистої відповідальности в державній політиці, і особистого проводу та особистої відповідальности в економічній організації села. І навпаки: загине ця верства тоді, коли державно-українського мірила вартостей для неї не стане; коли на Україні переможе демократія; коли горстка консервативних Гетьманців, що бореться з демократичною заразою, буде знищена, — коли решта пристосується зпочатку до української демократії, а потім — по її неминучій самопожранню і упадку — до чужої метропольної влади і коли виживати зпосеред цієї верстви на Україні зможуть не

активні, не сміливі, не жертволюбні, а пасивні, трусливі і найхитріше здатні до пристосовування... але теж і до знищення якоюсь новою неминучою революцією... Вона врешті — ця горстка — єдина зпосеред всіх верств на Наддніпрянській Україні (за винятком почасти духовенства) має органічні — товариські і родинні — між собою звязки і товариську культуру,*) і тому вона перша, перемигнувши в собі роз'єднуючі її російські та польські державні і культурні пережитки, зможе в одно організоване тіло на ґрунті української державної праці об'єднатись.

Цій горстці зі старої дворянсько-шляхетсько-козацької верстви припаде велика роль передати стару державну українську традицію, основи українського консерватизму, хліборобській войовничій провідній верстві новій. Верстві, що вийшла тепер з убагородненого мечем і боротьбою українського селянства — верстві, що в останніх роках творила всю матеріальну державницьку українську силу і буде її творити особливо тоді, коли скоро минеться, як в цілм світі, так само і у нас, спричинене війною і фізичним винищенням лицарського покоління, сучасне гидке панування золота і хама.

Цій власне новій, сильній, активній хліборобсько-войовничій верстві, яку виділила з себе в процесі революції пасивна селянська українська маса, горстка дворянсько-шляхетсько-козацьких нащадків старої України мусить передати весь одічний історичний досвід. Треба уберегти оцю нову нашу провідну верству від української історичної демократичної зарази і від охлократичних «наполеоновських» фантазій. Треба просвітити її, що демократична республіка руйнує нації, посідаючи навіть стару, культурну і дуже численну провідну верству і що вона єсть самогубством для нації, де ця провідна верства так молода, так недосвідчена і так страшно нечисленна, як у нас. Треба навчити її, що не в угадуваню настроїв майбутніх «установчих зборів», не в глупій і смішній наполеоманії, не в напіврозбишацькім і напів-актёрськім блазенськім отаманстві, не в партійнім політиканстві і видумуваню «найкращих орієнтацій», а в об'єднаню в один залізний, твердий і непохитний четверобок, біля одної твердої і непорушної влади дідичного українського Гетьмана-Монарха, лежить вся будучина цієї верстви, а з нею і будучина Української Держави...

Коли-б в осені 1918 р. цвіт української нації, ці сини українського войовника-хлібороба, що сьогодні зівали в польських, румунських, чеських таборах і на 'еміґрації, не були заражені ганґреною соціально-революційного інтелігентського спекулянтства: — коли-б вони не нюхали «настроїв», коли-б не різались взаємно

*) Це значить, що вона знайома і споріднена між собою родинами, знає хто і звідки походить і звязана між собою всіма сторонами свого життя, а не творить — як всі т. зв. «свідомі Українці» — випадкову збіранню випадкових людей, зібраних для якоїсь змінливої і скороминучої «демократичної» партійної політики.

іза »наполеоновських« амбіцій різних отаманчиків, а всі разом в сердюцьких полках стали стіною біля Українського Гетьмана — то п. Петлюра (тоб-то ця демократична українська інтелігенція і півінтелігенція, яку він собою репрезентує) замість комічним »головним отаманом« став-би був тим, чим йому самотоко личить бути: редактором якоїсь патріотичної української газети, яка-б кликала до піддержки Української Армії в її боротьбі за Українську Державу. І тоді була-б ця держава, бо вона в озброєних хліборобських синах мала-б свою опору матеріальну, а в ідеологічній праці української інтелігенції — свою опору моральну.

І це не єсть — як дехто у нас каже — наука історії по невчасі. Такий самий момент повториться по упадку большевизму і повторяться по упадку всякої метропольної влади в Україні. В такий момент долю Української Держави — а з нею і долю Української Нації — все вирішатиме двобій між соціально-консервативним хліборобом-войовником, природним організатором хліборобського класу, і соціально-революційним українським демократичним та охлократичним інтелігентом, який намагатиметься природних організаторів хліборобського класу (вчора вони звалились »панамі«, завтра може зватимуться інакше) від проводу над селянством усунути, самому їх місце зайняти, а для цього владу політичну з їх рук виврати.

Щоб цей двобій не скінчився знов, як і завжди, неминучою руїною України, мусить бути знайдений компроміс між силами, рішачими про буття Української Держави. Тільки класократичне Гетьманство-Монархія своїми організаційними формами може такий компроміс цим силам дати. Тільки тоді, коли ці сили одмовляться кожна од своєї необмеженої влади, коли всі вони будуть служити персоніфікованій в особі Гетьмана-Монарха Українській Державі — Держава ця повстане. Хлібороб-войовник дасть їй консервативну опору меча, продукції і податків, — войовник-непродуцент дасть їй сталу фахову армію і державний апарат, а інтелігенція своєю ідеологією і своїм впливом на народ дасть їй моральний авторитет в очах мас. І буде знайдена тоді єдність національна, бо буде один, непорушний, сталий, монархічний національний центр, біля якого будуть зосередковані всі — і консервативні і поступові — думки та напрями в нації.

Нарешті в методі класократичному — в вище представленому способі організації нашого внутрішнього політичного життя — можна знайти єдиний вихід для розв'язання основного problemu нашої політики зовнішньої: проблему наших відносин до Москви.

В чім лежить суть цього problemu?

В умінню Українського Півдня організувати своє державне життя самому, без помочі Московської Півночі.

Іншими словами: споконвічний український двобій між українським соціальним консерватистом і українським соціальним революціонером мусить бути вирішений без участі Москви. Укра-

їнська анархія, яка вибухає і вибухатиме завжди з хвилиною політичного незалежнення України, і яка єсть наслідком цього двобою, мусить бути опанована власними українськими руками, мусить бути втихомирена місцевою Українською Владою, сотвореною самими мешканцями України без помочі Москви.

Чи цей проблем можна вирішити мілітарним союзом, чи війною?

Не мені — уродженому і вихованому в західній римсько-католицькій культурі, жившому цілий свій вік з землі, а не з казньонного жалувани, і українському державникові вже тоді, коли майже всі теперішні наддніпрянські москвожери «самостійники» були ще зацеклими проти-самостійницькими еседеками, есерами або просто російськими чиновниками — тішитись з того реального факту, що — необхідний для побідної війни з Москвою і для перетягнення України від східно до західно-європейського політичного світу — єдиний український національний протимосковський фронт — це політична утопія. Але занадто болюче переконала мене в цьому сама українська соціально-революційна — як націоналістична, так і соціалістична — інтелігенція, щоб я міг в цю утопію вірити і иншим, незрячим, цю утопію проповідувати.

Коли-б ті чи инші українські соціально-консервативні — єдине до сотвореня Держави Української здатні — сили задумали воювати з Москвою, їм завжди — при піддержці Москви — ніж в спину всадять ті чи инші — соціалістичні чи націоналістичні — інтелігентські соціальні революціонери. Почавши од Святополка, прозваного цими інтелігентами «Окаянним», і кінчаючи Мазепою, прозваного цими самими інтелігентами «Проклятим» — ця аксіома української політики доказана і передоказана. Коли за Гетьмана Павла Скоропадського українські соціально-консервативні сили взялись, в як найгострішій суперечности з большевицькою Москвою, до будови реально можливої Української Держави, то анархічні покидьки московської культури, якими в своїй більшости єсть «свідома» соціально-революційна інтелігенція українська, підняли проти них, до спілки з московськими большевиками, під прапором фіктивної «української самостійности» повстання. І коли-б, завдяки цьому повстанню, на Україні знов запанувала на цілі століття Росія, то всі ці противгетьманські інтелігентські борзописці, що сьогодні під прапорами «українського націоналізму і самостійництва» гошцюють на дикому полі української публіцистики, постають знов смиренними «преподавателями гимназій», редакторами ріжних «Кієвских Откликовъ», чиновниками петербургських канцелярій, або всеросійськими якимись новими еседеками чи есерами . . .

Так само доказана та передоказана і друга аксіома української політики: в боротьбі за політичне незалежнення від Москви українські державно-творчі соціально-консервативні сили не можуть опертися на

Польщу. Не можуть у перше тому, що Польща для цього за-слаба, і ні один розумний польський державний муж, який не хоче, щоб Москва сиділа в Варшаві, не буде цю Москву до Варшави через Київ затягати. У друге тому, що, при своїй хронічній республікансько-демократичній анархічності, Польща своїм впливом буде ослабляти соціально-консервативні (в тім числі і місцеві спольщені) українські державно-творчі сили і буде збільшувати українську анархію. Неминуча при протимосковському союзі з Польщею перемога української демократії доведе, як і завжди доводила, до того, що ці дві, ріднесенські по своєму державному нерозумові, республіканські демократії собі взаємно в своєму »протимосковському союзі« поперегризують горла. Ніщо так не сприяє пануванню Москви над Польщею і Україною, — а значить і ніщо так не погрожує державному існуванню України і Польщі — як польсько-українська гризня — немнучий наслідок перебування цих двох націй під одним державним дахом, або в одному, більше чи менше стислім, політичним союзі.

Щі мешканці України, які хочуть бути »кресовими Поляками« (тоб-то ці Українці, які, при всіх своїх польських фанаберіях, нічим іншим, як тільки колоністами на рідній Землі бути не здатні) повинні собі запам'ятати, що дорогоцінностями, пограбованими і у »польських кресовців« на Україні, була виплачена на основі Рижського миру більшовицька контрибуція переможній польській державі. Поширення польської державности на Українські Землі можливе тільки при зруйнуванню цих земель внутрішньою анархією. Лад і порядок на Україні унеможливають експанзію на Схід варшавської держави. »Поляк (в розумінню варшавського правителя, а не місцевого пана = »ляха«) і спокій не можуть існувати разом на Україні« — так сформулював вже давно цю політичну правду Хмельницький. Тільки внутрішня українська різанина давала і дає змогу варшавському державному мечу »щербитись« об київські Золоті Ворста. Коштом »польських кресовців«, вирізуваних тими чи іншими — по нинішньому кажучи — »диверсантами«, може держатись варшавська державність на Україні. Влада Варшави і українська гайдамаччина — це на Україні політичні близнята.

Тільки політичний союз України з Москвою (загально кажучи з Лівноччю, тоб-то з тими північними людьми, які державу московську, по упадку комунізму, наново зорганізують) і активна політика України в цьому союзі можуть забезпечити українські державно-творчі соціально-консервативні сили од пагубної анархії в злучі з Польщею і од руйнуючого Українську Державу втручання Москви у внутрішні українські справи. В той тільки спосіб зможуть ці сили сотворити самі місцеву власну Українську Владу.

Таку політику у відношеню до Півночі вели Ростиславичі — творці першої південної української Галицько-Волинської Держави. Такою була політика найрозумніших зпосеред Гедиминовичів. Так

давав собі раду з Москвою і Польщею — творець сучасної України — Богдан Хмельницький. Тільки така політика у відношеню до Москви, при всіх страшно тяжких внутрішніх і зовнішніх обставинах, дала змогу продержатись більше ніж сто літ лівобічній Гетьманщині — цьому єдиному прояву української державності в останніх століттях. І такою мусить бути політика соціально-консервативних державно-творчих українських сил і на будуччину. Особливо тепер, коли, завдяки участі галицької української інтелігенції в поваленю Української Гетьманської Держави, ми втрачаємо надовго Галичину, а з нею двері в Західну Європу і змогу опертись на Карпати. Без цих дверей і без заплілля, опертого на Карпати, гобідна війна України з Москвою і з погляду стратегічного абсолютно неможлива.

Можна з певністю сказати, що: 1. коли-б ці галицькі сили, які були вжиті на валеня Гетьманської Української Держави (і без яких «національне постання» проти цієї Держави не могло-б «удатися»), були всі використані на польсько-українському фронті, то кінець польсько-української війни, а з ним і доля як Галичини, так і цілої України, були-б зовсім інші; 2. коли не було-б піддержаного Галичанами повстання проти Гетьманської Держави, то не було-б і цього хаосу, який настав на Наддніпрянщині по теремозі повстання і який, перелившись через Збруч в Галичину, спаралізував всь її оборону проти польського напору.

Взагалі-ж, що до Західно-Українських Земель, то тисячелітній історичний досвід вчить таких політичних істин:

1. незалежність України від Москви тим більша, чим менша залежність Західно-Українських Земель від Польщі і чим більше Україна (посідаючи в тій чи иншій формі політичний вплив на ці Землі) має безпосереднього контакту з Західною Європою;

2. унезалежнення Західно-Українських Земель від Польщі і поширення на них політичного впливу України не може відбутись без, забезпечуючого Україну в часі боротьби за ці Землі, політичного союзу України з Москвою;

3. не може воно відбутись і тоді, коли політичний союз України з Москвою перетворюється в панування Москви на Україні, бо тоді Москва, — не тільки безпосередньо в посіданні Західно-Українських Земель не заінтересована, а навпаки: заінтересована в тім, щоб Українців під її пануванням не було забаргато і щоб вони були як найдалше од Західної Європи — завжди готові ці Західно-Українські Землі і мусіли-б уступити Польщі;

4. не може воно відбутись і тоді, коли Україна, ще не поширивши політичного впливу на свої Західно-Українські Землі і ще не опершись міцно на Карпати, захотіла-би воювати з Москвою, бо ці сили українські, які таку війну хотіли-б тоді вести, мусіли-б завжди шукати опертя в Польщі, мусіли-б за це уступати Польщі Західно-Українські Землі і мусіли-б в той спосіб програвати свою війну з Москвою.

Галичанає, які гасло — «шлях до Львова веде через Київ» — розуміють так, щоб покидати Львів та йти до Києва піддержувати тамошніх соціальних революціонерів і політичних руйніків; — Галичанає, які в Києві роблять повстання проти Українського Гетьманського Уряду тому, що він «москвофільський»; — Галичанає, які, поваливши такий український «москвофільський» уряд,

шукають союзу з московським урядом Денікіна, або проповідують орієнтацію на московських більшовиків; — Галичане, які братаються з наддніпрянськими політичними хаотиками-галияками, проголошують з ними «соборність», кличуть їх до себе в Галичину, слухають побожно їх теревенів про «похід на Москву», а потім плачуть, коли ці хаотики, або «змінили віхи» і втікли в Москву, або в Варшаві уступили Галичину Полякам, — такі Галичане хай мають принаймні стільки розуму, щоб причини всіх своїх нещастя шукати в саміх собі, а не в «Папі римському», чи «амбасадорах антанти» . . .

Політичний союз з Москвою в нашій політиці зовнішній, це тільки один бік шляху до незалежнення України від втручання Москви в нашу політику внутрішню. Можна такий союз заключити, а одночасно власну українську державність стратити. Наприклад «союзна» з Москвою Радянська Україна забезпечена, розуміється, од піддержки Москвою повстання якогось «українського національного союзу» проти харківської радянської влади. Але сама ця влада не єсть Українською Владою, — сама Радянська Україна не єсть суверенною Українською Державою. Радянська українська держава — це фіктивна назва фактичної державної влади московської півночі, а харківська влада — це, вповні залежна од московського центру і позбавлена зовсім своєї власної внутрішньої української матеріальної і моральної сили, частина всеросійської правлячої верстви.

Отже політичний союз з Москвою в політиці зовнішній це тільки частина акції, що прямує до політичного незалежнення України від влади Москви. Щоб таке українське незалежнення державне могло дійсно статися, рівнобіжно мусить розвиватись і друга частина цієї акції: мусить бути, під прикриттям союзу з Москвою, сотворена своя власна місцева Українська Влада власними українськими силами без московської допомоги.

Сотворення такої влади без боротьби з Москвою не обійдеться. Але цю боротьбу ми можемо виграти тільки тоді, коли будем її вести во ім'я наших спільних зовнішніх — як наших так і московських — союзних інтересів: коли українську Гетьманську Армію, обороняючу незалежність України від Москви, Москва не зможе бунтувати проти Гетьмана, бо це буде союзна Армія. Нашу державну незалежність від Москви ми зможемо відстояти наприклад во ім'я нашої спільної з Москвою оборони перед експлуататорськими у відношенню до нас тенденціями Західної Європи і во ім'я активної політики в напрямі скріплення, у відношенню до інших політичних союзів, союзних сил наших держав. І навпаки: ми нашу незалежність стратимо, коли, отуманені хвилевими пристрастями, дамо себе уживати як знаряддя до розбивання політичної відпорности Сходу Європи і коли оборона політичних інтересів цього Сходу (і інтересів наших в цім числі) перейде неподільно в руки Москви. Розуміється, шлях войовничого кибання на Москву українським пальцем, схованим в чийсь чужім заботі, вимагав-би од нас меншого напруження всіх сил, ніж шлях одвертої союзної політичної ривалізації з Москвою. Але власне тому,

що це шлях по лінії найменшого опору, він нам власної держави не дасть, а потягне нас, як тягнув і досі, в політичну безодню вічно бунтуючих і вічно битих «хохлов». Союз з Москвою в політиці зовнішній, без московської допомоги в політиці внутрішній, або — політичний союз, з захованням політичної суверенності — ось формула державницької української політики супроти Москви.*)

Пояснити ці річі більшости української інтелігенції дуже трудно. Про «політичні союзи» вона має представлення дуже своєрідні. Під таким союзом вона звичайно розуміє агентурну службу у «союзників» і писання доносів до союзнаї контррозвідки на своїх українських земляків. Судячи по останнім своїм «союзам» з Чехією, Польщею, Румунією і т. д., вона думає, що і цей союз з майбутньою монархічною Москвою, який ми вважаємо вказаним для успіху української державницької політики, означає «грошебрання» від якогось претендента на московський престол і одночасно укладання для його контррозвідки списків всіх инакочинючих Українців з тим, щоб їх при першій нагоді, при помочі московської поліції, посадити в тюрму. Просимо панів українських націоналістичних і соціалістичних інтелігентів нас по собі не судити. А тих нечисленних зпосеред них, у кого єсть хоть трошки політичного розуму, єсть хоть дрібка політичної порядности і честности і у кого нема способу політичного думання, характерного для інтелігентських українських агентів чужих держав, ще раз просимо зрозуміти, що ми говоримо тут весь час про союз між державами московською і українською во імя скріплення нашої державної суверенности, а не про поміч Москви для здобуття собі влади на Україні, що неминуче привело-б до знищення нашої української державної суверенности. Необхідні передумови для цієї української державницької політики такі: 1. творення під прикриттям зовнішнього союзу з Москвою власної Української Держави, тоб-то власної Української Влади власними силами; 2. визнання суверенности Держави Української Державою Московською, що може статися тільки тоді, коли Українці покажуть себе здатними сотворити свою власну Владу власними силами, без московської допомоги.

Сьогодні була-б незалежна і суверенна комуністична Радянська Українська Держава, коли-б українські комуністичні охлократи були настільки сильні і зорганізовані, щоб, забезпечивши себе союзом з комуністичною Москвою од московських втручань, самим, власними силами, без московської допомоги, здобути собі на Україні політичну владу.

*) Особливо завтрішня побольшовицька Москва буде склонна такий союз з Україною заключити. Сил у неї — щоб возстановити стару, централизовану і охлократичну, петербурзьку державу — не стане. І власне з цього повинні скористати українські державники, щоб, підчас цієї передишки, яку їм дасть союз із слабою Москвою, сильну Державу Українську збудувати, тоб-то анархію українську власними українськими силами, власною Українською Владою, приборкати. Як що вони, спокушені московською слабостою, захочуть з Москвою воювати, то Москва заключить тоді союз з Варшавою і віддасть Варшаві Україну принаймні по Дніпро. Віддасть, розуміється, з тим, щоб потім, самій окріпши, а польську державу польсько-українською гризнею розсадивши, прийняти під свою «високу руку» — добровільно вже тоді з нею «возсоединенну» — Україну . . .

Завтра ми будемо мати незалежну і суверенну класократичну Гетьманську Монархічну Українську Державу, коли, забезпечивши себе зовнішнім союзом з монархічною Москвою од московських втручань в наші внутрішні справи, ми зможемо власними силами, без московської допомоги, установити на Україні свою власну Гетьманську Владу.

В цьому процесі установлення власними українськими силами своєї власної Української Влади треба розрізняти два зовсім різні політичні чинники :

1. місцевих українських соціально-консервативних москвофілів, які споконвіку творили і сьогодні творять більшість активних державно-творчих сил місцевого українського громадянства і без яких будова Української Держави власними місцевими силами абсолютно неможлива ;

2. дійсну північну Москву, якої втручання у внутрішні українські справи приносило, приносить і буде приносити смерть Українській Державі.

Впливи цих чинників в певні моменти тісно переплітаються, але політик, який до справ українських ставиться поважно і який не живе з ширеня серед українського громадянства політичного хаосу, мусить завжди старанно ці два політичні чинники уміти розрізняти.

Власне на умиснім перемішуваню цих двох політичних чинників і обрїхуваню в той спосіб українського громадянства збудовані всі змагання української демократичної і охлократичної інтелігенції наклепами на Українську Гетьманську Державу оправдати своє повстання проти неї і скласти з себе вину за руйну України, яку це повстання принесло. Українські інтелігенти умисне і свідомо утотожують з дійсною Москвою місцевих українських політичних москвофілів, які входили в склад Гетьманських Урядів і в склад цих офіцерських дружин, що, разом з сердючкими хліборобськими полками, обороняли від українських інтелігентських руйників Українську Державу.

Між тим дійсна реальна тодішня Москва — це були большевики, з якими в як найгострішій суперечности була Гетьманська Українська Держава і з якими були в союзі власне «самостійницькі» українські інтелігенти. Ця реальна Москва піддержувала всіма силами український «самостійницький» бунт проти місцевої Української Влади, не зважаючи на це, що цю Владу творили місцеві українські москвофіли. А яке-ж було відношеня до цих українських москвофілів, що творили тоді Українську Державу, Москви безтериторіальної, емігрантської, проти-большовицької? Звістні накази Денікіна проти Гетьманців, — всі зловісні бажання як найбільше скомпромітувати Гетьмана Павла Скоропадського, якими повна проти-большовицька московська преса — дають виразну відповідь на це питання і дозволяють ясно определити: хто був для московської влади на Україні більше небезпечний — чи соціально-консервативні москвофіли, які, паралізуючи Москву своїм політичним москвофільством, зміцняли на Україні свою власну місцеву Українську Владу, тоб-то будували Українську Державу, — чи соціально-революційні «самостійницькі» інтелігенти, які «рідною мовою» українського анархізму, в интересах Москви, цю Державу Українську руйнували.

Поголовне знищення в сучасній зруйнованій і забитій в кайдани Україні українських москвофільських соціально-консервативних сил, а одночасно покладення більшовицьких милостей на мертвих і живих українських соціально-революційних літературних і громадських діячів — єсть фактом, що каже всім, хто не хоче брехати або бути оббріхуваним, які — соціально-консервативні чи соціально-революційні сили — «хлібороби» чи «есери», «журукулі» чи «незасожники» — більше небезпечні для московського панування на Україні.

Сьогодні ці самі інтелігентські «самостійницькі» брехуни і руйніки популяризують старанно в українській пресі всі напади московські на Гетьмана і на Гетьманство. Вони хочуть до решти забити памороки читаючий по українськи публиці (таке задурювання «рідною мовою» зветься «відродженням української нації!»), запевняючи її, що Москалі стараються представити Гетьмана Павла Скоропадського в найгіршому світлі тому, бо він . . . «московський агент», який «хотів піддати Україну Москві» . . .

Колись для історика цієї доби брехні, яку привела з собою перемога світової демократії, брехня інтелігенції української (як що він тільки її зможе по архівам відшукати) буде мабуть найбільше характерна. Найбільше характерна тому, бо, позбавлена всієї тієї здержуючої культури, яку ще має здемократизована Західна Європа, ця українська демократично-інтелігентська брехня виступила на Україні у всій своїй мерзеній примітивній наготі і найшвидше додела найслабшу зо всіх європейських здемократизованих націй — націю українську — до загибелі . . .

В чім виявлялась, виявляється і буде виявлятися небезпека для України від втручання Москви у внутрішні українські справи?

В споконвічній піддержуванню Москвою всякого українського бунту проти власної місцевої Української Влади на те, щоб цим бунтом місцеві соціально-консервативні і державно-творчі сили українські стероризувати, а стероризувавши, примусити їх до відмови од їхніх власно-державницьких змагань і до признання над Україною без всяких застережень московської державної влади.

В чім була, єсть і буде причина москвофільства соціально-консервативних державно-творчих українських сил?

В споконвічній анархічності і споконвічнім політичним руйніцтві тих соціально-революційних українських елементів, які репрезентують «українство», і у внутрішній немочі українських соціальних консерватистів впоратись власними силами з бунтом одних, репрезентуючих і монополізуючих для себе «Україну», анархістів.

Тільки усунувши причину зла можна уникнути його шкідливих наслідків.

Ні один з наших консерватистів москвофілів не тому москвофіл, що він «любить Москву» і органічно без неї не може жити. Він москвофіл, бо весь унаслідований ним історичний український досвід каже йому, що він власними силами з українським руйніником впоратись не може. Пропорціонально до політичного руйніцтва і політичної нікчемности тих, що репрезентують ідею України, росте на Україні політичне москвофільство тих, що репрезентують на Україні ідею державного ладу і державної творчости. Не плаксивими заклин-

наннями на «рідну неньку» і «рідну мову», не смішними обвинуваченнями в «чужинстві», а доводом — доводом фактами — що Україна це не синонім анархії і політичної глупоти — буде знищена причина українського соціально-консервативного політичного москвофільства і воно раз на завжди щезне на Україні.*)

*

Возстановлення Гетьманства — але не в колишній формі монархії елекційної, яка себе на Україні політично не оправдала, а в формі монархії невиборної дідичної, яка забезпечує більшу стійкість і більшу силу Верховній Владі — може дати нашим соціально-консервативним силам об'єднуючу їх точку опори і усунути їх «сам-собі-панську» розпорошеність — головну причину їх внутрішньої слабости.

Персоніфікація Гетьманства в Роді Скоропадських, який вже був і став знов Родом Гетьманським, дасть основи українському легітимізму і усуне головну небезпеку для українського монархізму: самознищення в боротьбі за «найкращих кандидатів».

Підтримка Гетьманства і тієї частини українських соціально-консервативних державно-творчих сил, яка за ним стоїть, представниками «свідомої України» — в першій мірі інтелігенцією українською (творцями ідеології нації), українськими військовими (представниками її збройної сили) і взагалі тією новою провідною організаторською верствою, що зпосеред мас народніх вибивається — переконає всю москвофільську соціально-консервативну українську масу, що Україна це не анархічне — моральне та матеріальне — розби-

*) Тут при нагоді звертаю увагу на цей дуже важний факт, що у нас, так само, як і в Польщі, москвофільство політичне (про яке тут мова) зовсім не йде в парі з помосковцям культурним: з органічним перейманням московської (охлократичної і «общерусской») культури. В Польщі найбільшими політичними москвофілами єсть соціально-консервативні елементи, які одночасно в собі найбільше національної польської культури по традиції одідичили і заховали. І навпаки: найбільшими політичними москвофобами єсть елементи соціально-революційні, власне найбільше московською культурою заражені. Так само і у нас. Найбільше традиційної, органічної (а не словесної!) української культури заховали в собі елементи соціально-консервативні, політично москвофільські (згадати хоч-би колишніх Свято-Юрських каноників з одного кінця Української Землі старе Полтавське Земство — з другого). Знов-же найменше органічної, традиційної культури української посідають, і найбільше московською культурою органічно перейняті всі наші елементи соціально-революційні, однаково чи під соусом революційно-ліберальним (в роді напр. «кадетів») чи під соусом революційно-соціалістичним (в роді п. Винниченка) чи під соусом революційно-націоналістичним (в роді п. Донцова — теж зрештою соціаліста московського толку по походженню, способу думання, культурним навикам і громадському вихованню). В цій боротьбі веденій під прапорами українства тими, що духово і культурно найбільші до Москви («не правіще кадетів» — як себе «свідомої України» самі характеризували), проти тих, які єдині на Україні органічну українську культуру національну в собі мають, а разом з тим політичного порятунку од московської зарази в покликаню на Україну московської влади шукають — лежить одна з головних причин величезної трудности створення Української Нації і будови Української Держави.

шацтво. Тільки така підтримка Гетьманства «свідомими Українцями» може викресати серед москвофільської соціально-консервативної більшості віру в Україну і може зробити з неї твердий фундамент під будову Української Держави. І тільки тоді, коли Держава Українська знайде собі опору в місцевих — біля свого Гетьманства-Монархії зорганізованих і скріплених — соціально-консервативних і державно-творчих силах, зникне їхнє москвофільство і Україна перестане бути професією пару сотень більше чи менше анархічних інтелігентів літераторів, а перетвориться в розвинену, органічну, реально існуючу державну націю.

Разом з тим усунуто буде і втручання Москви у внутрішні українські справи, зо всіма страшними для України наслідками цього втручання. Коли місцевими спільними силами старих і нових «панів» (нащадками колишньої правлячої верстви і представниками «свідомої», бажаної собі влади, верстви нової) об'єднаними біля традиційного символу Держави і Нації — Гетьманства — буде здавлений перший український бунт проти власної Української Влади — підстава панування Москви на Україні буде знищена. Політичним союзом Гетьманська Українська Держава позбавить Москву законної можливості йти війною на Україну; а фактичної можливості втручання у внутрішні українські справи Москва буде позбавлена внутрішньою державною силою українською, потрібною для здавлення власними українськими руками місцевої української анархії. В той спосіб народилась сучасна Україна за Гетьмана Богдана Хмельницького і тільки в той самий спосіб зможе вона завтра відродитись. Бо як всяка реальна влада — так і реальна Влада Українська — держатись може тільки такими засобами, при допомозі яких вона повсталала.

*

Отже для перемоги Москви і на погібель України працює та інтелігенція українська, що — розігнавши всіх розумніщих та честніщих зпосеред себе, і опанувавши сьогодні всю періодичну українську пресу — шукає собі легкого прожитку з цькування законного Українського Гетьмана, Гетьманців і Гетьманства.

Коли по упадку большевизму на Україні вибухне приголомшена большевиками українська соціально-консервативна стихія; коли ця стихія не знайде в українстві, зацькованої і запльованої до того часу його інтелігентськими репрезентантами, української соціально-консервативної монархічної організації та ідеології; коли без власної української монархічної точки опори, в особі законного і дідичного Українського Гетьмана, ця стихія розпорозиться і сама себе, по споконвічному звичаю українському, переріже; і коли врешті Москва по цьому самому споконвічному українському звичаю знов прийде на Україну заводити державний лад і порядок, — то одвічальність за цю нову грядучу українську руїну хай спаде на головну винувницю цієї руїни: на «свідому» інтелігенцію українську, яка, замість піддержувати та скріпляти державно-творчі прояви духа своєї нації, ці прояви своєю духовою інтелігентською діяльністю поборює і

убивав. Одним ударом звалить Москва, при допомозі загнаних знов українськими руками в московське підданство українських соціально-консервативних москвофілів, оцю інтелігентську »свідому Україну«. І буде тоді ця сама інтелігенція, що не хоче сьогодні визнати та піддержати свого Українського Гетьмана, прославляти »рідною українською мовою« всеросійського московського Царя . . .

*

Але не тільки на саму інтелігенцію українську спаде вина за нову і вже остаточну руїну України. Як що ця руїна настане, то винні в ній будуть і ці останки старої провідної української верстви — ці старі українські пани — що свою — поборювану українськими руїниками — державно-творчу силу не хочуть скріпити організованою єдністю, а навпаки ослаблюють її своєю пасивністю або розпорошують своїми марними надіями опанувати український хаос кожному зокрема, поодинці. Коли інтелігенція українська відповідатиме перед історією за те, що розперезаною та залжерливою активністю вона державне діло українське зруйнувала, то соціально-консервативні і державно-творчі елементи українські відповідатимуть за те, що, через свою пасивність та надмірний індивідуалізм — через випливаючий звідци брак волі до організації, єдності та дисципліни — вони і себе, і українського діла державного, від руїників не оборонили . . .

З маленького, але здорового зерна росте велике дерево. З малої, але сильної організації може вирости могутна держава. І як не буває дерева без зерна, так не буває держави без зачатків. Гетьманська монархічна Українська Держава — як і всяка держава — »готовою« на світ не появиться. Вона може вирости з розвитку сильної і життєздатної політичної організації. Тільки українські »диктатури« і »народні республіки« звільняють своїх визнаців од всякого підготовчого організаційного зусилля. В перших сам все зробить »геній« майбутнього диктатора, в других — »геній« суверенного народу. Реальної, а не фантастичної, Гетьманської монархічної Української Держави не можна помислити без попередньої організації такої сили, на якій ця Держава могла-би опертися.

Не сама тільки ідеологія, як я вже не раз підкреслював, рішає про силу і життєздатність політичних організацій. Як віра без діл — так і політична ідеологія без людей — мертва єсть. Сформулована нашою організацією ще в 1920 р. ідеологія класократична (з якої клили і клять собі панове демократичні і охлократичні українські інтелігенти) здійснюється вже сьогодні в Італії,* і приймається чим раз більше в інших, бажаючих вилізти з демократично-парламент-

*) Комісія, скликана для реформи італійської конституції, виготовила в кінці мая 1925 р. проект про новий устрій держави. Цей проект ділить італійських громадян на три великі класові групи: хліборобську, промислово-торговельну і групу умових та наукових фахів (інтелігентську). Представники цих класових груп мають засідати в сенаті і мають одержати половину посольських місць в парламенті. Пор. нашу відозву з 1920 р. »До українських хліборобів« (§ 11), статут нашого У. С. Х. Д. і програмові статті в »Хліборобській Україні«.

ського болота, європейських країнах. Але що з того, що ми матимем правдиву і життєздатну ідеологію, коли не буде у нас настільки сильної організації, щоб цю нашу ідеологію серед Українців і для Українців реалізувати.

Три найбільші небезпеки загрожують розвитку нашої організації а разом з тим і майбутній Гетьманській Українській Державі. 1. Зневіра в Україну великої більшості цих соціально-консервативних місцевих українських елементів, на яких тільки і може опертись Українська Держава. 2. Очернююча і дискредитуюча українські Гетьмансько-монархічні державницькі зусилля, діяльність «свідомої» і репрезентуючої Україну української інтелігенції, — діяльність, яка зневіру в Україну серед всіх місцевих державно-творчих сил на Україні збільшує. 3. Врешті неорганізована маса українських Гетьманців-монархістів (в тім числі і зпосеред очернюючих нас сьогодні українських інтелігентів), що появиться на Україні в день упадку большевизму.

Чи самою тільки ідеологією можна ці три найбільші для нас небезпеки побороти?

Українського державно-творчого пориву, необхідного для переборення зневіри в Україну серед місцевих соціально-консервативних сил, не можна помислити, розуміється, без ідеології. Але марна надія самою тільки ідеологією українську соціально-консервативну масу в напрямі українського державно-творчого зусилля зрушити і за собою потягнути.

Так само було-б великою наївністю сподіватись «переконати» самою тільки ідеологією більшість «свідомих» українських інтелігентів. Не можна переконати в потребі організованої боротьби за власну державу і в правдивості єдине можливого способу здобуття Української Держави тих, що живуть власне з хаосу, дезорганізації і недержавного українського гниття. Наша ідеологія, коли вона остачеться тільки в сфері ідеології, буде завжди для більшості інтелігентів українських або «утопією», або «гумористикою», або «вигадкою панів», — і лайки та брехні, які сипатимуться на нас зпід їхніх пер, будуть зовсім позбавлені — необхідного для всякої дискусії та переконування, а впливаючого тільки з однаковості хотіннь — зусилля розуму і думки.

Врешті не буде ані часу ані змоги переконувати самими тільки ідеологічними політичними дискусіями цю політично темну, неприхильну до політичного думання і од природи анархічну масу, яка в день упадку большевизму, шукаючи виходу для своїх стихійних хотіннь, може кинутись раптом під прапори українського монархізму.

Щоб українська монархічна організація могла в страшних умовах української недержавности, анархії і хаосу, переборити всі перешкоди — вона мусить, крім ясної, правдивої і життєздатної ідеології, мати велику внутрішню силу моральну і силу матеріяльну. Про силу матеріяльну не пора говорити тут, на еміграції. Але сила моральна мусить вивокуватись вже тут. Як що має існувати класократична Гетьманська Українська Держава, то зерно її мусить,

в перший-же день зачаття цієї держави на рідній Українській Землі, мати в собі ту моральну силу авторитетности, яка дозволить йому рости і вирости в могутнє дерево держави.

Без такої внутрішньої моральної сили авторитетности, не можна буде засорбувати, засиміювати і здисциплінувати всі ті нові активні елементи, які, в міру ствердження реальними життєвими фактами правдивости нашої ідеології, почнуть цю ідеологію приймати.*) Не можна буде переконати власним прикладом в життєздатности і правдивости ідеї України тих, найбільше здатних до будови держави, мешканців України, що в Україну не вірять. Не можна буде врешті знайти виходу з нашої найстрашнішої трагедії: придбати серед місцевого громадянства пошану для ідеї Гетьманської Української Держави наперекір інтелігенції українській, що цю пошану нищить, замість її (як це робила в хвилинах народження держав інтелігенція всіх державних націй) — своїм інтелігентським впливом на громадську опінію — творити.

В чім виявиться внутрішня моральна сила авторитетности того організаційного зерна, з якого може вирости Гетьманська монархічна Українська Держава?

Виявиться вона в тім, що українська монархічна організація буде одна. Коли монархізм український буде єдиний, нерозбитий; коли він витворить цю монолітну організаційну єдність, якої досі не могла витворити ні одна політична організація українська; коли він переможе серед своїх визнавців егоцентричну анархію, цей первородний гріх всякого українства — то він дасть доказ своєї внутрішньої моральної сили і в день упадку більшовизму він стане цим твердим ядром, біля якого почнетя кристалі-

*) Коли дана політична організація не має сили цієї приплив нових активних елементів під прапори її ідеології по своєму образу і подобию зорганізувати, її ідеологія вироджається, приймає форми карикатуральні і політичний твір, що мав вирости з цієї організації, гине як рослина, виростає з хирлявого зерна. Всі ми бачили, в що виродилась в руках різних «отаманів» правдива і життєздатна сама по собі ідеологія української самостійности. Політична анархія т. зв. «петлюрівщини» появилася тому, що самостійники українські в хвилину російської революції були розпоршені і незорганізовані. Вони не були в стані, при своїй неорганізованости, опанувати стихію, яка стала шукати для себе виходу в самостійности, а з другого боку ця стихія не мала і не могла мати ані виробленого політичного методу організації, ані органів, потрібних для здійснення її стихійних хотіннь. В результаті «самостійництва» стало гаслом для валеня Української Держави. Це саме буде і з монархізмом українським, коли в день упадку більшовиків не буде сильною своєю авторитетністю української монархічної організації, яка могла цей стихійний монархізм опанувати і зорганізувати.

Між иншим всі наші — нечисленних тодішніх самостійників — заходи таку самостійницьку організацію ще перед війною скласти — висміювались і побороувались українськими інтелігентами, як «наївні фантастичні утопії» і «пансько-поміщицькі затії». Згадую про це тому, що ці самі інтелігенти, постававши сьогодні з есерів і есдеків-автономістів «самостійниками», тими самими словами стараються осміювати нашу організацію монархічну... до часу поки знов не постають самі монархістами — стільки-ж вартними, скільки вартє було і їх самостійництво, як що сильна організація монархічна не потрапить їх в карби взяти та їх дезорганізуючий вплив унешкодливти.

заяія всіх державно-творчих сил українського громадянства. Як що монархічних організацій українських появиться багато, то діло українського монархізму, а з ним і діло Української Держави і Української Нації, єсть пропаще діло. Це треба твердо знати, власне для того, щоб діло наше українське від остаточної зйгібелі урятувати.

Тим більше, що про цю ахіллесову п'яту українського монархізму знають, розуміється, всі, як зовнішні, так і внутрішні, вороги української державности. Висуванням все нових і нових «кандидатів» на український престол займаються щиро, як наші сусіди, що хочуть, аби Україна — сама себе знищивши — залишилась на завжди їх колонією, так і наші власні інтелігентські українські руйніники, що тільки при українськїм хаосі і внутрішній анархії можуть вище своєї дійсної вартости скакати і в мутній воді такої «української політики» рибку ловити.

Але поява всіх цих численних українських «монархічних партій» не страшна буде для діла українського монархізму, як що соціально-консервативні монархісти українські, посідаючи більший чи менший персональний авторитет серед українського громадянства, будуть стояти всі в залізних рядах одної організації, об'єднаної біля Роду Скоропадських, що вже був і став знов Українським Родом Гетьманським. Тільки внутрішнє розбиття серед оцих авторитетних українських монархістів може принести смерть українському монархізмові. І власне таку смертельну небезпеку таїть в собі теорія варяжська. Таїть тому, що її Автор — сам хлібороб-землевласник і видатний український діяч старшого покоління — належить власне до авторитетних людей зпосеред цієї горстки, що від старої провідної соціально-консервативної верстви української залишилася.

Чи можна буде соціально-консервативну масу на Україні в рішаючий момент до українського державного діла притягнути, коли її українське ядро, біля якого власне могла-б початись політична українізація цієї маси, буде неодноцільне, розбите, неорганізоване і буде своїм безсиллям з невіру цієї маси в державність українську збільшувати? А без політичної українізації цієї маси, ані держава, ані нація українська неможливі. Коли старі пани українські, колишні організатори економічного і політичного життя, своїх москвофільських і полонофільських братів і созвучних їм елементів зпосеред народніх мас до державного діла українського за собою не потягнуть, то «нація українська» останеться навіки в сфері літератури: вона буде іграшкою парусот інтелігентів-письменників, порхаючих в своїх революційних фантазіях біля інертних — і абсолютно до цього порханя байдужих — міліонів «селянства».

Чи можна буде скріпити державно-творче українське соціально-консервативне ядро припливом свіжих активних сил, що віділяються з нашої народньої маси, коли це ядро, через свою внутрішню розеднаність і слабість, не буде в стані їх при собі удержати і своїм впливом зорганізувати та здисциплінувати? А без сполученя цих

двох сил — того, що ще єсть здорового, непрогнившого і життєздатного між старими українськими панами, і того, що єсть політично розумного і честного між панами новими, виїшовшими тепер з народніх мас — нема фундаментів під будову Української Нації і Української Держави. Таким фундаментом не можуть бути самі старі пани, бо їх для цього замало і вони замало активні; не можуть бути і самі пани нові, бо їм для цього бракує політичної культури, традиції і досвіду влади. Без сполученя старої і нової української провідної верстви — перша з них згине безпотошно, а друга, позбавлена здержуючих і організуючих сил першої, витворить, своєю розперезаною тоді пихою і зажерливістю, тільки нову форму руїницької, і засудженої на приборканя чужими державами, української анархії.

Чи буде врешті якась перепона для руїницьких борсань більшости української інтелігенції, коли через розеднаня і внутрішнє розбиття українських соціально-консервативних елементів зникне єдина — покликуюча до розуму та притомности — здержуюча українська сила? А без такої здержуючої сили, все »свідоме українство« буде, як і досі, щезати в бездонній прирві ніколи не реалізованого постуцу вічних українських інтелігентських революціонерів. В цю прирву — як що він одвернеться од своїх, замість державну раду з ними радити, і як що здійсненя ідеї монархічної довірять він республіканській інтелігенції в лиці п. Петлюри — Автор варяжської теорії зіпхне і український монархізм.

Свідомість такої смертельної небезпеки від варяжської теорії для українського діла державного і національного подиктувала мені оці рядки. Щоб цю небезпеку одвернути, присвятив я стільки місця і часу розглядові всіх проблемів, звязаних з варяжською теорією. Маю надію, що її Вельмишановний Автор мій неспокій за долю українського монархізму — цієї останньої надії українського Державництва — зрозуміє і гостру може подекуди критику його теорії мені вибачить. Повторяю сказане на вступі: в добрій волі і ділами цілого життя ствердженням патріотизмі Є. Х. Чикаленка не сумніваюсь, але своїм обовязком вважаю перестерігти перед пагубними наслідками його теорії, — наслідками, яких сам Автор напевно не передбачав і не сподівався.

Коли в момент упадку большевицької влади настане нове розбиття основного для будови Української Держави хліборобського класу; коли його провідна частина — замість муром стати біля одного традиційного, вже історично витвореного і одним Родом Гетьманським вже репрезентованого Гетьмансько-монархічного проводу — і замість рахувати тільки на свої власні, в сути величезні, сили — буде держати ніс по вітру, а за пазухою зраду; коли — замість всі свої сили обєднати для тяжкої боротьби з зовнішніми і внутрішніми руїниками України — вона ці сили розпорошить на тисячі орієнтацій і на тисячі різнородних »монархічних« партій; коли до всіх українських »отаманій« прибуде ще одна н а й г і р ш а отаманія »монархічна« і кожна група таких, ворожих до українського прав-

ного легітимного Гетьманства, революційних »монархістів« буде шукати собі іншого »Варяга«, що мав-би виконати за неї її власне завдання, — то це буде знак, що варяжська теорія дала такі наслідки, яких її Автор не хотів, але які вона по своїй логічній структурі дати мусіла. А також це буде знак, що оці рядки, які хочуть переконати Автора варяжської теорії і його ідейних спадкоємців вірити в свої власні хліборобські соціально-консервативні сили і не розбивати їхньої — для сотворення Української Держави необхідної — активності і єдності, пропали, як багато річей в історії України, зовсім марно. Не дай Боже, щоб так сталося! І не дай Боже, щоб брак єдності, організації і дисципліни між самими українськими монархістами привів монархізм український до такого самого гіркого кінця, якого зазнала в нашій історії більшість українських власно-державних починань.

Писано 1925 р. в Райхенау.

Px A
\$1.25

